

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Historisk Aarbog

for Thisted Amt

Udgivet af

Historisk Samfund for Thy og Hanherred

København
Lehmann & Stage
1909

Tilsted Airts Tidendes Bogtrykkeri, Thisted.

Træplantning i Thy

i Fortid og Nutid.

Af Overplantør **Jespersen.**

~ ~ ~

DEN geologiske Grundformation i Thy er, som i store Dele af det øvrige Land, Kalken. Den fremtræder her med en ret kuperet Overflade, idet Bakketoppene (Bjergene) hæve sig vel indtil 3 à 400 Fod over Dalbundene. Ovenpaa Kalken har paa sine Steder aflejret sig Rullestens-Ler eller -Sand, dels i store sammenhængende Partier og i tykke Lag, dels paa mindre Stykker og under Tiden kun i ganske tynde Lag. Da disse Dannelser ere hidførte ved Vandets Hjælp, findes de væsentligst i Kalkformationens Dale og ere der af størst Mægtighed, større end paa Bakkerne eller disses Skraaninger. Slutteligt har der i Tidernes Løb dannet sig Muldjord, bedst og i tykkeste Lag paa de lerede Partier, daarligst paa de sandede. Paa Grund af de ovenpaa Kalken senere stedfundne Dannelser fremtræder nu Kalkbjergene sjældent med større Højde end indtil halvandet Hundrede Fod over Dalbunden. Hvor denne har ligget under Havets Overflade, eller hvor der har manglet Afløb, har der dannet sig Søer, der ofte ere af meget betydelig Dybde, indtil 90 Fod (Vandet Sø). Foruden den egentlige Rullestenssands Dannelse er der sket en Tilskylning af Sand fra Havet, som har aflejret sig mellem Kalkbjergenes fremspringende Forbjerge eller Øer, f. Eks. mellem Vegebjerg og Hanstholmen. Dette Lag kan være meget tykt. Ved Brøndboringer i Klitterne ere vi naaede ned til ca. 100 Fod inden Kalken naaedes. Blandt de mest bekendte og største Kalkbjerge kan nævnes: Svinkløv, Bulbjerg, Hanstholmen, Hjørdemaal, Saugbjerg, Ørgaards Bakker, Vilsbøl Bakker, Vegebjerg m. fl. Hanstholmen gør ganske Indtryk af i sin Tid at have været en Ø; Jigesom Partiet fra Vigsø over Bromølle til Limfjorden gør Indtryk af at have været et Sund.

Sidst af alle geologiske Dannelser er kommet Sandflugten. Naar den egentlig er begyndt vides ikke; men dens første Opstaaen ligger vist langt tilbage i Tiden. Hæftigt rasede den for 2 à 300 Aar siden. Den fordrev saavel Bonde som Herremænd fra Gaard og Borg og dækkede de fordums gode Agermarker med et mere eller mindre tykt Sandlag og forvandlede frugtbare Jorder til Ødemarker. Den føg hen ad de flade Sletter og op over Bjergene. Intet standsede den uden Søer og lave Mosedrag, og den trængte paa sine Steder indtil henad et Par Mil ind i Landet. Sønden Klitmøller trængte den over Vegebjerg, op-hobede store Masser af Sand vest for Nystrup (Boelsande), trængte videre over Kronens Hede sønden om Vandet Sø og Skadekjær, over Klatmølle og lige til Skinnerup, hvor Engene standsede den. Og saaledes paa flere andre Steder. De fordum adelige Sædegaarde, Nystrup og Nebel, bleve forvandlede til Bøndergaarde af saa ringe Beskaffenhed, at de delvis ere gaaede over til Klitvæsenet. Sandflugtsarealet i Thisted Amt, Klitter med indesluttede, sandoverføgne Heder, beløber sig til 7 à 8 □ Mil.

Kalken danner en porøs Masse, der er let gennemtrængelig for Vand. Revnvandet trænger ned i den, danner Gange, der i Dybden samler sig til smaa Vandløb og vel under Tiden i smaa underjordiske Søer. Ved Nedborring af et Rør kan man komme til saadan Vandrigdom, at en Udtømning er næsten umulig, noget der aldrig finder Sted i Leret. Ved Svinkløv, i Faldet, løber et Bækløb ned i en selvdannet Brønd og forsvinder for bestandigt i underjordiske Gange. Sammenstyrtning af saadanne udskyllede Gange eller Huler er ikke sjældent. Der dannes derved de saakaldte Jordfaldshuller.

Kalkunderlaget, særligt hvor det ikke er dækket af Ler, men kun af Muld, giver Thyland sit Præg: Gode og særligt sunde, men noget tørre Jorder.

De gode Partier af Thylands Jord er særdeles velskikket til at bære Skov. Der kan f. Eks. næppe tænkes nogen fordelagtigere Jord til Bøg end Kalkbund med et nogenlunde godt Muldlag ovenpaa. De egentlige Heder paa gam-

mel Jord og bakket Terræn ere bedre end Midtjyllands Lyngsletter, ikke saa sure som disse. Derimod ere Klitsletterne og særligt Klitbakkerne meget magre; dog bøder den herværende Fugtighed meget paa Ufrugtbarheden.

Hvorledes Trævæksten i tidligere Tider har været i Thy, ved man kun lidet eller intet om. I den graa Oldtid maa dog Landet have haft et andet, mere tiltalende, Udseende end nu. Det har været tæt befolket; derom vidner de mange Kæmpehøje og andre gamle Begravelser. Ikke mange andre Dele af Landet er saa rigt paa den Slags Oldtidsminder som Thy. Ved Vilsbøl, fra Aurebjerg til Kirken, en Strækning paa ca. $\frac{1}{4}$ Mils Længde langs Vandet Sø, findes en Mængde gamle Begravelser, dels Kæmpehøje, formentligt Høvdingernes Hvileplads, dels Fladbegravelser. Det kunde se ud, som om der her havde ligget en hel By, maaske med V.-Vandet Sø, hvis Bund ligger ca. 50 Fod under Havoverfladen, som en Fjord til bekvem Ankerplads for Vikingernes Fartøjer, en Fjord, som senere ved Til-sanding fra Vest er gaaet over til at blive en Sø. Mon de gamle Vikinger vilde foretrække denne Landsdel fremfor Fyen, hvis den dengang havde staaet lige saa meget tilbage for Danmarks bedste, hyggeligste Egne som nu. Det er ikke rimeligt. Der maa dog vist dengang have været Skov, der har givet Lunhed og Hygge til Vinterophold. Mon det 15de Aarhundredes Adelsmænd og Riddere vilde have bygget og boet i Thy, hvis det dengang havde set ud som nu? Det er ikke sandsynligt; Nutidens gøre det i alt Fald ikke.

Gøre sikre Slutninger herfra om Skovbevoksethed kan man dog ikke og lige saa lidt fra givne Paalæg i Lehn- og Fæstebreve om Forbud mod Skovenes Forhugning, da disse kunne og have vist sig at være ligefremme Genparter af lignende Dokumenter fra Øerne; men én sikker Kilde har man dog, og det er Forekomsten af Træstammer og Hjortegevire i Moserne og Træstubbe endnu staaende paa Roden og igen komme for Dagens Lys ved Havets Bortskæringer ved Kysten (Agger). Hvorledes Skovene have været, er dog et andet Spørgsmaal. Muligvis de have været,

hvad vi nu til Dags kalder Skov; men muligvis det ogsaa kun har været Skovbræmmer langs Moserande og Smaa-bevoksninger i Læ af Bakkerne og maaske væsentligt kun Krat, ikke egentlig Højskov. At der med vort nuværende Klima af sig selv skulde fremkomme Skov, selv om Jorden meget længe henlaa ubenyttet, er næppe tænkeligt; men maaske Klimaet har forandret sig i Tidernes Løb; det er jo ikke urimeligt. At vi i saa Henseende har kortere Perioder, er jo paavist, saaledes at vi med omtrent 30 Aars Mellemrum faar det samme Vejr igen; men muligvis vi ogsaa kunde have lange Perioder og med endnu større Svingninger end igennem de korte. At vi, naar vi maaler med Tusinder af Aar, have haft meget store klimatiske Forandringer ligefra evig Is til tropisk Varme, mener Geologerne jo at have bevist. For Tiden er vort Klima imidlertid ikke godt, alt andet end tropisk, det tror jeg nok, at vi alle kunne blive enige om, samt at det var rart at faa det forbedret, om Skovanlæg kunde gøre det.

Alt længe har man haft Opmærksomheden henvendt paa at frembringe Skov paa Ødemarker, og at bevare den Skov, som fandtes. Det var oprindeligt Frygten for Træmangel, der var Motivet i saa Henseende. Allerede i Midten af det 17de Aarhundrede begyndte man at frygte for Træmangel, og der udstedtes den Gang Skovforordninger gaaende ud paa Sparsommelighed med Træforbruget. Disse Formaninger gentog sig, indtil vi i 1805 fik en Skovforordning, der endnu den Dag i Dag er gældende, og som gaar ud paa Skovenes Fredning og Udskiftning. Det blev forbudt at omhugge Skov for Fode. Skade at denne Forordning ikke blev udgivet adskillige Aarhundreder før, saa havde vi maaske endnu haft Skove i Thy. Om man end havde sin Opmærksomhed mere henvendt paa at bevare den bestaaende Skov end paa at frembringe ny, saa manglede det dog ikke helt paa Bestræbelser efter at forvandle vore Ødemarker til Skov. Det var navnlig Klitterne*), disse for det tilgrændsende Land saa ødelæggende Sandmarker,

---

*) Tidsskrift for Skovbrug, Bind 12, pag. 1.

at man havde sin Opmærksomhed henvendt paa, om det end ikke helt fattedes paa Opmuntringer til ogsaa at frembringe Skov paa andre Jorder. Ved Forordningen af 19de September 1792 opfordredes der til at gøre Forsøg med at gøre Klitten produktiv ved at udplante Buske og Træer af den Slags, som der var Udsigt til at kunne vokse paa en saadan mager Bund. Der blev vel den Gang ikke gjort meget ved Sagen, men dog saa meget, at det ved en kgl. Resolution af 23de September 1815 blev paabudt Amtmændene at sørge for, at der blev anstillet videre Forsøg med Skoves Opelskning paa Sandflugtsarealerne. Der blev da anlagt 5 Skovplantager i Thisted Amt nemlig ved Tvorup, Klitmøller, Nors, Hansted og Hjørdemaal paa tilsammen 63 Tdr. Lands Størrelse, og man plantede i dem de almindeligt kendte haardføre Træarter. For at faa Planter til en mulig Udvidelse af Klitplantagerne anlagde man Planteskoler; saaledes blev der for Statens Regning i 1821 indkøbt godt 5 Tdr. Land ved Thisted og i 1830 udvidedes dette Areal med lidt over 7 Tdr. Land, saaledes at der her dannedes en Planteskole, eller Plantage med Planteskole, paa ca. 13 Tdr. Lands Størrelse (nuværende Thisted Plantage). Den her anlagte Planteskole fik dog neppe synderlig Betydning for Klitplantningen; men da det tillodes fra den at uddele Planter til private, som havde Lyst til at plante, er det rimeligt, at de Plantninger, der nu findes hist og her i Thy ved Præstegaarde, Proprietær- og Bøndergaarde, skylder denne Planteskole deres Tilblivelse.

Planterne i de foran nævnte 5 Klitplantager trivedes imidlertid ikke godt, vel nærmest fordi man havde valgt uheldige Træarter og vel ogsaa paa Grund af Mangel paa Erfaring ved Udførelsen. Fremvæksten var saa ringe, at man fandt det rettest at lade Sagen undersøge ved en Kommission, og en saadan blev da nedsat i Følge kgl. Resolution af 14de Februar 1838 og kom til at bestaa af en Overfører, en Landvæsenskommissær og to Landinspektører; de sidste nærmest for at afgive Erklæring over Sanddæmpningen.

Den af denne Kommission afgivne Betænkning var

saare trøstesløs. Den fraraadede ganske at tænke paa at frembringe Skov i Klitterne, og den mente nærmest, at Tilstanden i forannævnte 5 Klitplantager var af en saadan Beskaffenhed, at de sørgelige Rester ikke burde fjernes, men snarere overholdes til Skræk og Advarsel for ligesindede, der kunde tænke paa at ville frembringe Skov paa de Steder. Angaaende Anlægget ved Thisted udtalte Kommissionen sig derimod meget rosende, skønt det i Tidens Løb snarere havde antaget Karakteren af et Skovanlæg end af en Planteskole. De Træer, der dengang fandtes, vare hovedsagelig El, Pil, Poppel, Birk, Ask, Ælm og Ahorn. Nu findes næsten udelukkende kun de 3 sidstnævnte Arter foruden noget Bøg, der senere er indplantet.

I Tidsrummet fra 1838 til 1851 plantedes der saa at sige intet i Klitterne, idet man ansaa det for at være ganske haabløst, kun eksperimenterede fremdeles Sandflugtskommissær, Forstkandidat Andresen noget i samme Retning, nærmest med Bjergfyr, østerrigsk Fyr og Hvidgran.

Modviljen mod de store øde Strækninger langs Jyllands Vestkyst og Trangen til at gøre dem produktive levede dog stadigt op paany, og i 1853 begyndte man atter paa Plantning i Klitterne, og et Areal paa 8 Tdr. Land valgtes hertil i Tvorup Klit vest for Sjørring Sø. Tilplantningen af dette tilligemed andre Arealer i de andre Amter lededes af Kammerherre Riegels. Man forsøgte snart sagt næsten alle mulige Træarter og saaledes ogsaa den senere saa sejrrige Bjergfyr.

Disse Forsøg bleve saa 1857 besigtigede af kyndige Mænd, og da denne Undersøgelse faldt ud til Gunst for Plantningen, udkom Loven af 29de December 1857, der hjemlede Ret til Ekspropriation af Klitarealer for derpaa at opelske Skov. I Henhold til denne Lov blev der et Par Aar efter dens Vedtagelse erhvervet 150 Tdr. Land i Tvorup Klit vest for Sjørring Sø paa det Sted, hvor Forsøgsplantningen var anlagt, og der lejedes et Areal paa 4 Tdr. Lands Størrelse paa Færgegaards Mark til Planteskole. (Ogsaa denne er ligesom Thisted Planteskole senere tildels blevet Skov.) Kammerherre Riegels døde imidlertid kort

efter (1861), at han havde sat nyt Liv i Klitplantningen og efterfulgtes af Kammerherre de Thygeson. Denne ener-
 giske Mand tog straks med stor Kraft fat paa den foreliggende
 Opgave. Medens man hidtil havde eksperimenteret med
 alt og stillet store Forhaabninger til Strandfyrren (pinus
 maritima), en Fyrreart, der lykkes godt i de franske Klit-
 ter, men som her er for kuldkær lige overfor Vinterfro-
 sten, mente Kammerherre de Thygeson, at Bjergfyr og sær-
 ligt østerrisk Fyr vare de Træarter, som man mest skulde
 lægge Vind paa. Sidstnævnte blev ogsaa plantet i ret stor
 Maalestok, og den voksede foreløbigt fortrinligt, nøjedes
 med den magre Bund og lod sig ikke anfægte af den skarpe
 Vind — men, desværre, andre ulykkebringende Omstæn-
 digheder faldt ind.

Imidlertid udkom Loven af 29de Marts 1867, den endnu
 gældende Klitlov, og denne gav Statens Træplantning i
 Klitterne ny Vind i Sejlene. Klitplantningen havde dog
 stadigt meget at kæmpe imod. Det er gaaet med Plant-
 ningen i Thy som med „fremmed Mand i fremmed Land“;
 hver ny Plante, der er kommet frem, har straks faaet Fjen-
 der baade blandt højere og lavere Dyrearter saavel som
 blandt Svampe og andre Sygdomskilder. Insekter, som
 aldrig før vare kendte her, kom og faldt ødelæggende over
 de unge Træer, og Svampene, navnlig Naale- og Blad-
 svampe, traadte til. Østerrigk Fyr var en af dem, der trods
 sin frodige Vækst led mest, saa meget, at dens Dyrkning
 midt i Halvfjerserne maatte opgives. Saa at sige alle Træer
 døde bort som Følge af et Svampeangreb paa Naalene.
 Bjergfyrren led meget af Insekter, men var sejglivet nok
 til at modstaa Angrebene. Skovfyrren blev ogsaa angrebet
 af en Naalesvamp, og om den end ikke led fuldt saa meget
 som østerrigsk Fyr, saa blev den dog saa medtaget, at
 dens Dyrkning burde indskrænkes betydeligt, og saaledes
 ogsaa med enkelte andre Træarter. Imidlertid udvidede
 man fremdeles Plantagernes Areal. Saaledes blev Tvorup
 Plantage i Slutningen af Halvfjerserne udvidet med ca. 270
 Tdr. Land efter at der alt forud var erhvervet ca. 330 Tdr.
 Ld., Svinkløv og Vandet i Midten af Firserne med respek-

tive 870 og 607, Østerild, Nystrup, V. Thorup og Svin­kløv i Slutningen af Firserne med respektive 713, 1319, 803 og 317 Tdr. Land og saa fremdeles, saaledes at der nu i Thisted Amt findes 11 Klitplantagedistrikter med et samlet Areal af ca. 16,000 Tdr. Land foruden henad Tusind Tdr. Land tilplantet Fredklit.

Foruden Staten har ogsaa private plantet meget, saaledes at der nu i Thy findes ca. et halvt Hundrede smaa og større private Plantager med et samlet Areal af ca. halvtredje Tusind Tdr. Land. Deriblandt den store Klim Plantage paa 681 Tdr. Land, hvoraf dog kun ca. 171 Tdr. Land endnu er tilplantet. Hertil kommer saa Smaaplantninger om Huse og Haver. Thylands og Vesterhanherreds samlede Skovareal kan vel derefter anslaaes til henad 2 □ Mil, hvoraf dog en hel Del endnu ikke er tilplantet.

Trods denne betydelige Udvikling henligger endnu de gamle Prøveplantninger fra 1815 i den samme afskrækkende Tilstand. Grunden til disse Plantningers daarlige Trivsel maa væsentligst søges i de anvendte Træarter.

Træer som Rødgran, Skovfyr, El, Ahorn, Lærk og Birk kunne ikke modstaa den forenede deprimerende Indflydelse af Vinden og den magre Jord og særligt ikke, naar Plantningens Areal er lille. Paa store Arealer gaar det bedre, naar det ene Træ kan give Læ for det andet. Naar de naturlige Forhold ere saaledes, at Bevoksningen kan danne et Skraatag mod Vest, kan der altid ved at gøre Arealet stort nok naas til god Træudvikling i en kortere eller længere Afstand fra Vestkanten; men kan den ikke det, er alt Haab ude. Skraataget retter sig efter Jordbundens Beskaffenhed, Vindens tærende Indflydelse og Træarten; det kan paa god Bund og med modstandsdygtig Træart selv her i Thy blive stejlt som et Hustag; men det kan ogsaa under ugunstige Forhold blive saa fladt, at det bliver flere Tusind Alen bredt, eller som ovenfor nævnt helt udebliver.

Der paatrænger sig nu det store Spørgsmaal: Hvad Nytte er denne Træplantning til.

Nytten erfares bedst, mest umiddelbart, ved at sammenligne et skovblottet med et skovrigt Landskab, f. Eks. Thy

med Fyn. At Forholdene i disse 2 Landsdele ere højest forskellige, skønt Jorderne i store Partier af Thy ere lige saa gode som paa Fyn, er uimodsigeligt; men der kunde jo nok rejses Spørgsmaal, om Trævegetationen er Grunden hertil, eller om det omvendte er Tilfældet, at det forskellige Klima har været Grunden til, at der findes saa uens med Skov i de to Landsdele, og at Klimaet vilde være lige saa godt paa Fyn, selv om der ingen Skov var. Før direkte Bevis for, hvad der er Aarsag og hvad Virkning, lader sig af letfattede Grunde ikke gøre; men det er ikke vanskeligt at gøre nogle analoge Slutninger. Vi vil saaledes lægge Mærke til, at næsten alle vestlige Kyster fra Naturens Haand ere skovblottede, hvorimod de østlige ere mere eller mindre skovrige. Denne Omstændighed staar ikke i direkte Forhold til Afstanden fra det frygtede Vesterhav, idet Jylland, Samsø og Sjælland hver for sig viser det samme Fænomen, uagtet Østkysten af Jylland er adskilligt nærmere Vesterhavet, end Vestkysten af Samsø eller af Sjælland er det. Forholdet er aabenbart det, at Vinden ved at passere over Landet med dets Vegetation taber, inden den kommer til Østkysten, en Del af sin skadelige Indflydelse; men vinder igen noget af denne tilbage ved at passere over Belterne for igen at tabe den paa Samsø eller Sjælland. Landet uden Trævegetation har en Del af den samme Indflydelse paa Vindens Skadelighed som selve Trævegetationen, om end ikke saa meget som denne; det viser det foran omtalte vestlige Skraatag, der i en Bredde af sjældent over et Tusinde Alen næsten ganske kan ophæve Vindens Skadelighed. Da Fyen nu ligger saa meget længere fra Vesterhavet (Nordvest) end Thy, er det rimeligt, at selv om hele Landstrækningen fra Ringkøbing til Fyn var skovblottet og Fyn ogsaa, saa vilde dog Klimaet der være bedre end i Thy; men det er ogsaa rimeligt, at det vilde være daarligere end nu, hvis Trævækst ikke fandtes. Rigtigheden af denne Betragtning fremgaar ogsaa deraf, at Vindens Styrke højt til Vejs er lige saa stor det ene som det andet Sted; kun langs Jorden bliver den hæmmet af Vegetation, den „laadne“ Jordoverflade, ganske paa samme

Maade som at Trækket i en Skorsten hæmmes ved, at Skorstenens Sider blot i en ringe Grad i Forhold til Skorstenspibens Diameter ere dækkede med Sod, eller at en ringe Optrøbe i en Aa hindrer Vandets Løb, selv om den Del af Aaløbets Tværprofil, der er fri for hæmmende Genstande, er stor nok til at Vandet frit kan passere. Til Forstaaelse heraf maa man erindre de fremkommende Interferensfænomener.

Af foranstaaende Udvikling synes jo at fremgaa, at Trævækst i det hele taget og i store Forhold er gunstig for Vegetationsbetingelserne. I det smaa og paa korte Afstande er det saa iøjnefaldende, at det der ikke behøver nogen Paavisning; men at det ogsaa er det i det store, for hele Landskaber og paa større Afstande, ligger ikke saa lige for; men maa dog antages at finde Sted. Det er jo nærmest Vinden, at Trævegetationen skal bryde og derved gøre Nytte, men ogsaa paa anden Maade antages den at have en gunstig Indflydelse, f. Eks. paa Nedbøren og Vandmængden i Jorden. Man mener at have iagttaget, at det regner mere, hvor der findes Skov, end hvor der ingen findes. Bevis er jo ogsaa her vanskeligt at føre, da Aarsag og Virkning let forveksles. Der kan imidlertid anføres Grunde, som kunde synes ret rimelige. Naar der falder Sne, vil der altid komme mere i Skoven end udenfor, dels fordi en Del ligefrem fyger derind langs Jorden, dels fordi Træerne standser Luftfygningen, de sneførende Luftlag, og Sneen derved faar Tid til at falde ned. Kommer der nu et pludseligt Tøbrud, vil Sneen udenfor Skoven pludseligt tømpe, og Vandet løbe bort over den frosne Jord til Bække, Aar og Søer. I Skoven vil Sneen tømpe langsomt og muligvis faa Tid til at trække ned i Jorden, og der vil muligvis af den Grund være rigeligere med Vand om Sommeren i Skovbunden end udenfor den. Naar nu Luften om Sommeren efter en lang tør Periode staar lige til at kunne give Regn, er saa fugtig, at blot et lille Plus vil faa Regnen til at strømme ned; men dette lille Plus ikke kommer fra Agermarken, fordi den er saa tør, saa kan det maaske ske, at det kommer fra Skoven, som fra Vinteren

har mere Fugtighed og i Forsommerens Løb bedre har forstaaet at bevare den, og vi faar da det Fænomen, som man kalder, at Skoven trækker Regnen, ligesom man siger, at Havet eller Fjorden gør det. Det maa ikke forstaas saaledes, at den trækker Regnen bort fra Agermarken, tager den Regn, som denne ellers vilde faa; men den bryder ud over eller ved Skoven, og derved kommer den ogsaa over den nærmere liggende Agermark. Det er navnlig med Tordenbyger, at man har iagttaget dette, ikke med egentlig Landeregn, hvilket jo ligger i Sagens Natur.

Det, der yder mest iøjnefaldende Nytte for Landbruget, er det Læ, som Smaaskove og levende Hegn giver. Disse gør Jordoverfladen „laadden“, bryder og hæmmer Vinden i Styrke og formindsker derved Jordens Udtørring, dens Fygen, hvor den er af let sandet Beskaffenhed og Kornets Afblæsen. Nytten er let at iagttage, idet Græs og Korn bliver meget højere, hvor det har Læ, end hvor Vinden har frit Spillerum hen over Ageren. Imidlertid kan man ogsaa iagttage uheldige Forhold ved spredt Plantning. Den standser Sneen til Skade for Vintersæden og giver Tilhold for Spurve og andre Fugle, der kunne blive ret ubehagelige ved at afpille Sædekornene. Disse Gener falde dog næsten helt bort, naar Hvermand har Plantning om sin Mark. Det ideelle, det som burde tilstræbes, er, at enhver havde en Plantning om sin Bolig til Læ og Hygge og Beskyttelse af Husene mod Vindskade og Drivvande ind paa Murene, at alle de Stykker af Marken, som ikke egnede sig til Agerbrug, enten fordi at Jorden var for daarlig eller Heldningen for stejl, bleve tilplantede, og at endelig alle Markskel bleve forsynede med Træer eller Buskvækster. Skete det, vilde Nytten blive aldeles overvejende over Skaden, og Landet faa et Udseende, som enhver vilde fryde sig over. Alene det at kunne færdes uden alt for megen Gene af Blæsten og den gennemtrængende, næsten vandret faldende, Regn vilde være et uvurderligt Gode og en Hæmsko for megen Sygdom.

Imidlertid er det desværre ikke saa let at faa saadanne ideelle Tilstande indført i Thy. Klimaet er nu saaledes, at

det er vanskeligt at faa Træer til at gro. En Støtte er Statens og privates større Skovanlæg. Efterhaanden som de gror op, ville de i høj Grad lette Smaaplantningernes Trivsel. Men selv nu, saaledes som Forholdene nu ere, kan dog en Del Træarter gro ret godt.

Ved Plantninger omkring Boliger, hvor Jorden som oftest er ret god, kan anbefales de haardførere Løvtræarter, saasom Ask, Ælm, tildels Ahorn og skandinavisk Røn som Hovedtræarter og Grundbestand og med Indblanding af Poppel, Pil og El som Hjælpetræarter. Asken kan paa god Bund selv i Thy danne Skraatag mod Vest af Stejlhed som et Hustag. Naar Grundbestanden er bleven høj, bør der udføres en Underplantning af skyggetaalende Løvtræer, og hertil egner Bøgen sig fortræffeligt foruden Tjørn og enkelte tidliggrønne Buskvækster. Til Anlæg af Smaaskove paa daarlig Jord vil de haardføre Naaletræer, Bjergfyr, Hvidgran og Sitkagran, være at anbefale. Naar Bjergfyrren har naaet en Udvikling af omkring en Snes Fod i Højde, vil det være hensigtsmæssigt at underplante med Sitkagran eller Ædelgran, for at disse Træarter, der blive højere end Bjergfyrren, kan danne den følgende Bevoksning. Endelig til Anlæg af Hegn om Markerne anbefales Hvidgran eller Sitkagran eller, hvor Forholdene maatte være gunstige, Pil, Poppel eller Tjørn.

Bestemte Regler for Plantningernes Udførelse kan ikke gives, da Forholdene ere saa forskellige, men saalænge Bevilling dertil kan faas af Regeringen, giver Klitvæsenet indenfor en Afstand af ca. 2 Mil fra Havet gratis Vejledning og desuden Planter til nedsat Pris, saalænge Forraad haves. Enhver Jordbesidder, der ønsker at drage Nytte af denne Foranstaltning, kan henvende sig til Overplantøren eller en af Plantørerne, hvorefter beredvillig Assistance vil blive ydet, saåfremt Overplantøren ikke maatte skønne, at Forholdene af en eller anden Grund tale derimod, og Forfatteren kan kun paa det bedste anbefale at drage Nytte af det givne Tilbud.

Nogle Oplysninger
om
Søhelten Niels Juels Barndom
i Thy.

Af cand theol. **Jørgen Lundbye.**

I Traps Danmark omtales under Beretningen om Hovedgaarden Torp (Nørtorp) i Rær Sogn, Hillerslev Herred, at Niels Juel „siges at have tilbragt en Del af sin Barndom paa Torp“. Rigtigheden af dette Sigende skal i det følgende godtgøres, selv om det viser sig for Tiden ugørligt med Sikkerhed at fastslaa det fulde Omfang af hans Ophold i Thy:

Hovedgaarden Torp tilhørte i Begyndelsen af det 17de Hundrebaar Hr. Claus Maltesen Sehested, som havde erhvervet den ved sit Ægteskab med Ane Lykke. Dette Ægtepars Datter Sophie Clausdatter Sehested ægtede 1618 den senere Rigsraad Erik Juel til Hundsbæk og Alsted, hvorved Torp enten straks eller lidt senere gik over i dennes Eje. En af Erik Juels Sønner med Sophie Sehested var Niels Juel.

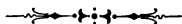
Da de kejserlige Tropper gjorde Indfald i Jylland, rejste Moderen til Norge for at være i Sikkerhed og tog Ophold hos sin Broder Hannibal Sehested i Christiania. Her blev Niels Juel født den 8de Maj 1629. Saasnart Fru Sophies Helbred tillod det, rejste hun med sine Børn tilbage til Jylland og ankom til Torp i Rær Sogn, da Niels Juel knap var en Maaned gammel. Torp blev saaledes hans første Barndomshjem. To Aar senere, den 15de Juli 1631, fødte nemlig Sophie Sehested her Sønnen Jens Juel, den senere

Statsmand, hvoraf klart fremgaar, at Erik Juels Familiegang havde fast Ophold paa Torp.

Skønt uden for Tiden at kunne dokumenteres, tør det dog som Følge af det foregaaende antages, at Torp foruden at have været Niels Juels Hjem i hans første 2 Leveaar fremdeles har været det, indtil han i sit 7de Aar blev sendt ud for at opdrages hos sin Moster, Fru Karen Kruse, Tyge Kruses Enke, paa Stenalt, Ørsted Sogn, Rougsø Herred. Niels Juels gudfrygtige og værdige Forældre „glemte intet for hans Opdragelse“, og i hans Moster maatte de med Rette vente at finde en særlig fortrinlig Opdragerske, idet hun fra 1631—34 havde været Hofmesterinde for Kristian IV.s Børn med Kirstine Munk. Et af disse, Leonora Christine, bevarede endnu som ældre bitre Minder om Fru Karens strenge Tugt. Hendes Søn Tyge Tygesen Kruse var jævnaldrende med Niels Juel. Som de to Drenges Lærere nævnes en vis Memmius Bovinus og fra 1641 en Henric Lindemand*). Paa Stenalt blev Niels Juel til 1642. Han vendte nu tilbage til Hjemmet — formodentlig endnu Torp — og blev hos sine Forældre til det følgende Aar. Da blev han ansat som Ædelknabe hos Ærkebiskoppen af Bremen, den senere Konge Frederik III, og dermed var hans Ophold i Thy til Ende. Det er uvist, om han senere har været der.

Derimod er det en næsten given Sag, at han enkelte Gange for kortere eller længere Tid har afbrudt sit Ophold paa Stenalt for at besøge Hjemmet. Saafremt dette, hvad vi altsaa antager, stadig var Torp, kan det anses for givet, at Niels Juel har modtaget stærke, maaske sine stærkeste Barndomsindtryk fra Thy.

Kilder: Bricka: Biograf. Leksikon VIII, 564, 572, 592; Trap: Danmark IV, 233; Salmonsens Leksikon; Hofman: Danske Adelsmænd II, 45; Garde: Niels Juel, p. t. fl.

---

*) Thottske Saml. 4to 1869, p. 272.

De gamle Degne.

Af Lærer Severin Christensen, Skjoldborg.

MEGET er udrettet for at bevare Minderne om de henfarne Slægters Liv og Færden, men mangfoldige Menneskeskæbner er dog saa dybt nedsænkede i Glemselens bundløse Taagehav, at ethvert Forsøg paa at redde noget om dem for Eftertiden er forgæves Arbejde.

De gamle Kirkebøger, Dagbøger og lignende melder saa lidt om vore Forfædres Levevis. Hvad Livet har indeholdt og ydet for disse Mennesker er glemt og henvejret som vissent Efteraarsløv. Vi ved dog alle, at ethvert Menneskebryst, ogsaa det, der for Aarhundreder siden blev Støv i Graven, har rummet baade Livets lyse og lykkelige Øjeblikke og følt Modgangens haarde, knugende Tilskikkelser. Fra Vuggen til Graven førtes ogsaa de gennem Glæde og Sorg, Lykke og Ulykke, og den lille Græstue, det sidste synlige Minde om Støvhytten, der er Muld i Graven, synker snart sammen. Derfor er der en dyb Vemodsstemning over Digteren Lemckes simple Ord: „Og vore Navne glemmes, som Sne der faldt i Fjor“. Naar Vinterstormen klagende og sukkende jager hen over de glemte Grave, bringer den Bud fra en Verden, som er for-gaaet, og minder os om, at Livet svinder snart, skjult i Evighedens Nat. Menneskeliv efter Menneskeliv flygter bort og slettes ud som Stjernesud paa Nathimlens uendelige Dyb.

Saaledes er det ogsaa gaaet med de gamle Degne og Skoleholdere, hvis Navne det er lykkedes mig at drage frem fra Glemselens mørke Dybder. De levede alle i en Tid, da den underkuede Almues Fattigdom og Uvidenhed lagde et

knugende Pres paa Undervisning og Opdragelse. Tit har det sikkert ogsaa manglet paa Evne, thi mange af Degnene var uvidende Personer eller mislykkede Studenter, der hengav sig til Drukkenskab og Usædelighed. Følgelig maatte Undervisningen blive derefter.

I over 100 Aar efter Reformationen udførtes Degnens Gerning af de saakaldte Løbedegne — Disciple fra Latinskolerne — som hver Søndag vandrede ud til de Sogne, der laa indtil to Mil fra Byen. (Paa den Tid havde de fleste Byer en Latinskole.) For denne Tjeneste havde Latinskolerne Krav paa Tiende og Offer af Sognebeboerne, og da der i Følge Christian V.s Danske Lov af 1683 overalt blev ansat faste Degne eller Sædedegne, maatte disse svare en aarlig Afgift til Latinskolen. Denne Ydelse — den saakaldte Degnepension — bortfaldt først for faa Aar siden (1851).

Sædedegnene skulde „forestaa Sungen i Kirken, ringe Bede- og Fredsklokken Morgen og Aften, være Præsterne lydige i hvad de dem paa Embedsvegne befale, samt befordre deres Embedsbreve“. Endvidere „skulde Degnen *undervise* (?) Sognets Ungdom i Børnelærdommen en Gang om Ugen paa det Sted, som Degnen dem henstævner med Præstens Vilje og Raad“. Denne Undervisning bestod i, at Degnen fremsagde Stykker af Katekismen, indtil Børnene og de unge kunde dem udenad. I de egentlige Skolefag, Læsning, Skrivning og Regning, meddeltes ingen Undervisning.

Det første betydelige Forsøg paa at skabe en dansk Folkeskole med Undervisning i Læsning, Skrivning og Regning skyldes Kong Frederik den Fjerde, som byggede i alt 240 Skoler omkring paa Ryttergodserne; men det var dog først under Christian den Sjette, at der i Henhold til Forordning af 23de Januar 1739 oprettedes Folkeskoler over det ganske Land. Aaret 1739 maa derfor betegnes som den danske Folkeskoles egentlige Fødselsaar, og Kong Chr. VI og hans Mænd tilkommer Æren for at have paa-begyndt dette samfundsnyttige Arbejde. Selv om ogsaa Forordningens Bestemmelser paa mange Maader blev om-

gaede, og selv om der ikke blev bygget nær saa mange Skoler, som man ved Forundersøgelsen fandt nødvendige, er Forordningen af 23de Jan. 1739 alligevel Udtryk for Kongens og Regeringens alvorlige Vilje til at danne en Folkeskole. Det kneb dog svært med at holde Undervisningen i Gang, thi de fleste Steder maatte Degnene overtage Undervisningen, da man hverken havde Raad eller Vilje til at lønne særlige Skoleholdere. Men kun faa Degne forstod sig paa at undervise, og flere af dem kunde knap skrive deres eget Navn læseligt. I det hele taget var Undervisningen yderst tarvelig før 1814.

(I det følgende er kun Skjoldborg-Kallerup Sognes Degne- og ældste Skolehistorie behandlet nogenlunde udførligt. Det er Meningen ad Aare at supplere og fortsætte med Beretninger fra alle Sogne i Hundborg Herred, muligvis ogsaa fra Hillerslev og andre Herreder i Thy.)

Af trykte Kilder er særlig benyttet:

Wulff: Vendelbo og Aalborg Stifts Historie.

P. Jensen: Snesere Sogns Historie.

I. Hundborg Herred.

1. Skjoldborg-Kallerup.

Skjoldborg og Kallerup Sogne havde indtil 1808 fælles Sædedegn med Bopæl i Skjoldborg, der var Hovedsognet. Det synes, som om der i Aaret 1555 har været en Degn i Skjoldborg, thi i Wulffs Vendelbo Stifts Historie omtales fra denne Tid en Degn, der som Løn fik 2—3 Skpr. Byg af hver Gaardmand og 1 Skp. Byg af hver Boelsmand, samt oppebar 2 Tdr. Byg aarlig af et Degneboel i S. Skjoldborg og 1 Td. Byg fra Todbøl, som havde købt Degneboelet i Kallerup, men denne sidste Ydelse var sikkert helt godvillig og faldt snart bort. 1571 nævnes derimod en „Degn af Skolen“, det vil sige en Løbedegn. Indtægten var paa denne Tid 6 Tdr. Byg af begge Sogne og af Boe-

let i S. Skjoldborg 2 Tdr. Byg og 6 Lam, hvilken Indtægt tilfaldt Latinskolen i Thisted, hvor Løbedegnen var Discipel. Fra Herregaarden Todbøl svarede der ved denne Tid intet.

Den ældste Degnebolig bestod i Følge Degnen Michel Lauridtzøns Indberetning fra 1690 af et 7 Fags Ralingshus, som rimeligvis den Gang var nybygget.

Embedets Indtægter ved denne Tid opgives saaledes: Korntiende 12 Tdr. Byg og 5 Tdr. Havre. Offer til hver af de tre store Højtider 3 Mk. St. Hansrente $1\frac{1}{2}$ Pd. Oste. Paaskerente $2\frac{1}{2}$ Pd. Brød, 3 Ol Æg. En Jordlod paa 1 Td. 3 Skpr. 1 Alb. Hartkorn. Som Udgift anføres Pension til Thisted Skole 3 Tdr. Byg aarlig.

Det i 1690 omtalte Ralingshus blev ombygget 1741 af Kammerraad Claus Caspergaard til Todbøl. I en Beretning fra 1744 hedder det, at „Skjoldborg Degnebolig er beliggende lige op til Kirkegaarden og bestaar ligesom den gamle Bolig af 7 Fag. Til ommeldte Degnebolig er en gammel Lade og Stald, sammenbygget i et Hus, bestaaende af 7 Fag, hvoraf de 4 Fag er til Lade og de 3 til Stald og Faaresti, mere lav og snæver bygget end Laden.

Degneboligens Tillæg af Markjord:

I Toften 2 Agre, Klokkerøgel 1 Ager, Grimshøj 1 Ager, Degnekilde 2 Agre, i hvilke Agre kan saas $2\frac{1}{2}$ Td. Byg. Have har ingen været, før ommeldte Kirkens Patron, velædle og velbyrdige Kammerraad Claus Caspergaard, da Ralingen blev opbygget, af egen Godhed lod hertil inddige en Have af Kirkens Fortoft, ongefær saa stor, at man i den kan sætte 200 Kaal.

Degnekaldets Besværinger:

Degnekaldets ommeldte Tillæg bestaar af Hartkorn 1 Td. 3 Skpr. 1 Alb., som vel er fri for Landgilde, Ægt og Arbejde, men skatter og tiender som andet ufri Bøndergods, Eng og Fædrift er intet af, Faaredrift er fælles, Hedejord meget slet, Tørveskær er her ikke uden en liden Hove, ongefær saa stor som 3 Skpr. Sæd, hvilken er næsten opgravet, saa her er ingen Tørveskær uden foranmeldte fælles Faaredrift, som er saa slet, saa jeg maa leje Tørveskær paa andre Steder.

Degnekorn 15 Tdr. Byg, hvoraf penseses til Aalborg Skole for 3 Tdr. og 2 Rd. 3 Mk.

Offer til tre store Højtider er til hver Højtid 3 Rd.

Julerente: Intet.

Paaskerente er 2 Ol Æg, og i Stedet for Kager 1 Td. Rug.

St. Hansrente 2 Lpd. Ost.“

Hvorledes den i 1741 opførte Degnebolig var indrettet, fremgaar af en Beretning fra 1801 i Anledning af Degnen Ellermanns Død. Der fandtes kun 1 Stue med Jern Bilæggerovn og en Seng i den ene Side af Værelset; desuden 2 Kammere, 1 Pige-kammer, Køkken og Saltkammer. Det var hele Lejligheden.

1768 var Degnekornet kun et lidet Kvantum, eftersom Bønderne selv lystede. Noget Byg kom der ind, men hverken Rug eller Havre. Hele Indkomsten blev af Degnen Kaas anslaaet til 36 Rd., men saa havde han jo Jordlodden, der sikkert den Gang var af stor Betydning og gav den væsentligste Indtægt.

Degnens Bohave og Besætning omtales i den før omtalte Beretning fra 1801. I Dagligstuen fandtes et Fyrrebord, 7 Træstole, 1 Foldbænk, 1 Stueuhr i Foderal, 8 Skilderier, 1 Hylde med Gardiner, 1 Sengested med Skab ved Enden af samme. I et fyrremalet Skabhul ind i Væggen opbevaredes Degnens Klæder, hans Papirer og Bøger, samt 3 Parykker.

I Nørre Kammeret stod en Ege Dragkiste med Degnekornens Klæder, 2 Theborde, 1 lidet Bord paa Krydsfod, 1 justeret Skæppemaal, 2 Skæggemænd og 1 Løve. I Pige-kammeret fandtes kun en Seng og i Køkkenet en Kobberkedel i Grube, en Messing Haandkedel, en Balje og to gl. Spande, 4 Kar, en Haandkværn i Bing, et Sold og to Sæller, 8 Tin Tallerkener og 3 Tinfade. I Stalden stod 3 Køer og 7 Faar.

Skoleholdet.

Da Chr. VI.s Forordning af 23de Jan. 1739 om Skoler paa Landet udkom, havde Regeringen nogle Aar i For-

vejen indhentet en Del Oplysninger om, hvordan Forholdene var ude i Sognene. Man ønskede at faa Rede paa, 1) hvor mange Skoler, der skulde bygges, 2) om Degnene var skikkede til at holde Skole, og 3) om der forøvrigt i Sognene fandtes Personer, som kunde overtage Ungdommens Undervisning. — I Skjoldborg skulde der bygges en Skole, men Degnen Michel Lauridtzøn var den Gang for gammel til at antage Skoletjeneste, og der fandtes ingen, som egnede sig til Skoleholder.

„I Kallerup Sogn eller By kunde ingen Skole bygges, saasom der var en liden Ungdom, men det synes bekvemmeligst, at den kunde undervises af et oplyst Menneske der i Byen, hvilken Mand kunde tillægges en liden Skoleløn for samme Børneundervisning.“ Heldigvis fandtes der ogsaa i Kallerup et oplyst Menneske, som kunde undervise Ungdommen.

Saa blev Skjoldborg Sogns første Skole bygget, og om denne Skole indberettede Præsten Ole Kamp følgende: „Udi Skjoldborg By har velbaarne Hr. Kammerraad Caspergaard for to Aar siden (1740) ladet af nyt opbygge et Skolehus, bestaaende af fire (?) Fag Mur- og Bindingsværk, hvor udi Degnen Laurids Holm holder Skole for hele Byens Ungdom.“ — „Skolehuset er bygget af Ege- og Fyrretømmer, er beliggende østen for Kirken og Degnehuset og bestaar af 3 Fag med Straatag, i Længden 8 Alen og Højden 3½ Alen og deraf 3 Fag indrettet til Skolestue og en Del af det 3dje Fag er paa vestre Ende Indgang og Forstue til Skolestuen, og i Enden opsat Skorsten med muret Pibe gennem Taget. Er ellers i Vidden 8 Alen, Væggene er paa alle Sider og Ender murede. Over Skolestuen er Loft af gode Fyrrebræder. Til Forstuen og Skolestuen er behørigte Døre med Hængsler og Laase. Paa vestre Ende af Skolestuen er et Vindue udi en Karm, paa østre Ende to og paa søndre Side to, og er bemeldte Skolestue bekvem og rummelig for Sognets Ungdom saavel for Skoleholderen, som tillige er Degn og har a parte Hus og Bolig vesten for Kirken.“

„Aas Bys Beboere, som er Skolen noget fraliggende, holder til deres Børn en skikkelig Mand fra Thisted, navnlig Peder Bruun.“

„Udi Kallerup er ikkun 7—8 Børn, hvorfor dets Beboere ej synes at kunne holde nogen Skolemester, endskønt jeg (Ole Kamp) dog mange Gange har anmodet dem om at antage en for de faa, men forgæves; dog paa det, at disse smaa kan lære at kende Gud, har Degnen paataget sig tvende Gange om Ugen og det ved Aftenstid at gaa did for at lære dem noget i deres Kristendom.“

I Aaret 1816 blev Degneboligen atter ombygget, og nu byggede man Bolig for Læreren og Skolestue sammen i et Hus. Det gamle Skolehus østen for Kirken er saa rimeligvis bleven nedlagt. Opførelsen af den ny Skole kostede 759 Rd. 57 Sk. Den laa vesten for Kirken, efter al Sandsynlighed paa samme Sted, som den gamle Degnebolig havde ligget. Kirkegaarden er siden bleven udvidet mod Vest, saa en Del af det gamle Skolehus laa Øst for det nuværende Kirkegaardsdige. 1860 blev den nuværende Skole opført og ligger noget længere mod Vest, helt uden for Kirkegaarden.

Degnene i Skjoldborg-Kallerup.

I Aalborg Stifts Bispearkiv findes en gammel Edsprotokol, hvori saavel Præster som Degne personlig efter endt Overhøring hos Bispen indførte Dato og Aarstal for deres Embedstiltrædelse, men da denne Bog først er paa-begyndt omkring ved Aaret 1680, er det meget vanskeligt og i de fleste Tilfælde helt umuligt at faa Oplysning om, hvem der før den Tid har udført Degnetjenesten i de Sogne, hvor der ikke var Løbedegn. I Skjoldborg var, som før nævnt, en Løbedegn fra Thisted Skole, indtil Chr. V.s Danske Lov udkom.

Den første Sædedegn hed *Michel Lauridtøn*. Han var født Anno 1667, og kun 21 Aar gl. blev han Degn i Skjoldborg og Kallerup og beklædte dette Embede i over 52 Aar. I Edsbogen har han med nogenlunde sikker Haand indført følgende: „Anno 1688 d. 24. Janvarij da ieg af velædle Hr. Bischopen blef kaldit og beschiket til at være Degn til Skioldborg og Kallerup Sogner udi Hundborg her-ridt, efterat ieg min paalagde pension hafde wedtagit under-skriffuer ieg Michel Lauridtøn. Egen haand.“

Michel Lauridtøns Virksomhed falder i en Tid, da Almuens Overtro og Uvidenhed var næsten grænseløs. Ogsaa de lærde var i høj Grad overtroiske. Heksebaalene flammede da rundt omkring i hele Landet, og den mærkelige Djævlbesættelsessag i Thisted foregik lige for hans Øjne. Sært vilde det være, om ikke ogsaa Dønningerne af denne for hin Tids Mennesker forfærdelige Begivenhed naaede ud til Skjoldborg og greb mægtigt ind i de daglig-dags Forhold. Vi ved jo, at da Sagen var opklaret og endt, havde Overtroen lidt et Knæk, som den aldrig kunde forvinde.

Anno 1689, sidste Søndag eft. Trin., blev Michel Degn viet til Mette Støfring. Her i Sognet findes endnu en Gaard, som bærer Navnet Støvring. Usandsynligt er det derfor ikke, at Michel Lauridtøns første Hustru hørte hjemme i denne Gaard. Den gamle Kirkebog, der er begyndt 1641, er flere Steder meget utydelig og indeholder kun sparsomme Oplysninger. Dog ses det, at 1692 døbtes en Datter af Michel Lauridtøn og Mette Støfring med Navnet Ane.

Mette Støfring nævnes sidste Gang 3dje Søndag eft. Paaske 1692. Snart derefter maa hun være afgaaet ved Døden, thi allerede 1695, Sønd. efter Trin, viedes Michel Lauridtøn Degn og Else Christensdatter i Skjoldborg Kirke, og Aaret efter, 1696, 1ste Søndag i Fasten, havde de en Søn, Laurits, i Kirke. Saa tier den ældste Kirkebog om Michel Lauridtøn og hans Hustru, men af den følgende ses, at hun døde først og blev begravet den 3dje Februar 1729, 62 Aar gl.

Michel Lauridtzøn døde i en Alder af 73 Aar og blev begravet den 29de Sept. 1740. Foruden Sønnen Laurits havde han mindst to Døtre, Ane og Mette, som begge ved Faderens Død var gifte. Laurits Michelsøn blev gift med Karen Nielsdatter og havde flere Børn, men kun 46 Aar gl. afgik han ved Døden, sandsynligvis af en grasserende Smitsot, og blev begravet 3dje Paaskedag 1742.

Degnen Michel Lauridtzøn var saavidt det kan oplyses en ret velhavende Mand. I rede Penge efterlod han sig kun 16 Rd. 3 Mk. 3 Sk., men ved Skiftet fremlagdes en Mængde Klæder og Husgeraad til Deling mellem hans Arvinger, og den Del af Indboet, som stilledes til Avktion, indbragte i alt 54 Rd.

Af den gamle, nu næsten ødelagte Skifteprotokol ses, at Michel Lauridtzøn havde været i Besiddelse af en efter hans Tid ret anselig Bogsamling, der bestod af: „1 Bibel, 1 Salmebog, Den bedendes Kjede, Kingos Sangkor, Rami aandelige Markistid, Mummis Spørgsmaal, Pontoppidans Spørgsmaal, Lodbergs Spørgsmaalsbog, Rostochs Spørgsmaal og 16 gl. Almanakker.“

Laurits Erichsen Holm blev Michel Lauridtzøns Eftermand og tiltraadte Embedet den 11te Decbr. 1740. I Edsbogen har han med smuk og flydende Haandskrift indført: „Jeg underskrevne har, der jeg blev beskikket til at være Sogndegn til Skjoldborg og Kallerup Menigheder, aflagt den allernaadigst anbefalet Eed, som den fromme Gud give mig sin Naade til at holde.

Aalborg, d. 11te Decbr. 1740.

L. Holm.“

Med sin Hustru Dorthe Toftgaard havde han flere Børn. En lille Søn, født 1740, blev begravet den 4de Febr. 1741. Den 16de Juli, samme Aar, blev en anden Søn hjemmedøbt med Navnet Erich Peiter. Ved dette Barns Fremstilling i Kirken den 26de Juli var Egnens Honoratiorens til Stede som Faddere. Holm døde allerede efter et Par Aars Forløb, sandsynligvis af den samme Smitsot, der ogsaa bortrev Laurits Michelsøn og som i Aaret 1743 medførte en Dødelighed i Skjoldborg Sogn af 19 Personer. Holm blev begravet den 20de Februar 1743, kun 43 Aar gl.

Den 30te Novbr. 1743 fødte Enken Dorthe Toftgaard en Søn, der blev døbt med Navnet Christian. Ved dette Barns Daab stod de høje Honoratiores ikke Faddere. Der var forløbet saa lang Tid efter Holms Død, at man med nogenlunde Sikkerhed kan paastaa, at Barnet var uægte. Desuagtet blev Barnet dog i Kirkebogen anført som Degnen Holms Søn.

Efter Holms Død nævnes en Degn, som hed *Christian Mørch*. Han troledes den 16de Decbr. 1743 med Holms Enke Dorthe Toftgaard, med hvem han den 16de April 1745 fik Datteren Mette og Aaret efter en Søn, som hed Lorentz Peiter. 1748, den 20de April, blev Mørch kaldet til Degn i Flade, Fladstrand og Gærum i Vendsyssel, og først ved Tiltrædelsen af dette Embede aflagde han den befalede Embedsed, saa det er mest sandsynligt, at han her i Skjoldborg kun midlertidigt har besørget Degnetjenesten.

Degnen *Hans Kaas* underskrev Edsbogen den 28de April 1748. Han var født 1715 og blev gift med Anne Helvig Riber, der døde den 21de November 1776 i sit 68de Aar. De havde fire Børn — 1 Søn og 3 Døtre. Sønnen hed Peder Kaas og blev senere Sognedegn i Aggersborg i Øster Hanherred. Døtrene hed Johanne Marie, født 1741, Cecilia, født omtr. 1744 og døde i Hundborg 1765, og Marie eller Maren, der blev døbt 1749. Maren Kaas indgik i Ægteskab med Torgius Gundvaldsen, som boede i Kristianssand i Norge.

1768 skriver Kaas, at „fordi Indkomsten er saa liden, sidder jeg med Kone og Børn i megen Gæld og Besværing“.

I Aaret 1797 efter Svigersønnen Duuns Bortrejse oprettede Kaas en Kontrakt med Poul Bach angaaende Degneindkomsterne i Annexsognet Kallerup, og denne Kontrakt blev 1801 fornyet med Degnen Svend Aagaard. Hans Kaas døde den 13de April 1805, 90 Aar 2 Maaneder gl. Ved hans Jordefærd talte Præsten, Hr. Aagaard, over Præd. 1, 14.

Johannes Christensen Duun var født i Sønderholm Sogn ved Aalborg 1749 og blev døbt den 19de Oktober s. A. Forældrene var Christen Pedersen Duun og Hustru

Anne Margrete Sørensdatter, der i Følge Sønderholm Sogns Kirkebog trolovedes den 12te Juli 1744. Den 11te Febr. 1746 fik dette Ægtepar døbt en Datter med Navnet Dorthea, og hun var vistnok Joh. Duuns eneste Søster. 16 Aar gammel, den 14de April 1765, blev Johannes konfirmeret, og da han senere blev Student — sandsynligvis fra Aalborg Skole — kom han til Skjoldborg som Hjælper for den svagelige Hans Kaas. Den 20de Juli 1774 overtog han Degneembedet og Skoleholdet for sin tilkommende Svigerfader, forannævnte Hans Kaas. I Kirkebogen berettes, at „1774, den 15de Juli, trolovedes hæderlige og vellærde Studios Johannes Duun og Jomfru Johanne Marie Kaas. Forlovere Christen Duun af Sønderholm og Hans Kaas, Sognedegnen her“. Den daværende Præst i Skjoldborg, Hr. Kruuse, talte ved Trolovelsen over 2 Mos. 20, 24.

I deres Ægteskab havde de tre Sønner. Den ældste Hans Christian, der blev døbt den 14de Febr. 1776, døde snart og blev begravet den 16de Marts s. A. Den næste Søn, Friderich Wilhelm, hjemmedøbt den 29de April 1777, blev opkaldt efter Sognepræsten i Skjoldborg, Friderich Wilhelm Kruuse, og døde knap 2 Aar gl. af Kighoste og Børnekopper. Han begravedes den 29. Marts 1779. Endelig nævner Kirkebogen, at der den 1ste Februar 1780 blev hjemmedøbt en tredje Søn, som fik Navnet Friderich Wilhelm Kruuse Duun. Han skal efter de gamles Beretning have været vel begavet, men af en noget ustadig, flagrende Karakter. Paa den gamle lukkede Degnestol i Skjoldborg Kirke malede han et Vers, som han selv havde forfattet, og dette Vers lød saaledes:

„Her er Degnens Pulpitur,
her er Degnens Kirkerede,
her kan hvert et Kreatur
høre, Degnen er til Stede.
Hvert et Ord, han raaber ud,
stiger lige op til Gud!“

Friderich Duun giftede sig i en ung Alder med Inger Margrete Weis og søgte et Degneembede her paa Egnen, men han døde uden Ansættelse den 9de Jan. 1804. En

stærk Nervesvaghed lagde ham i Graven efter 6 Ugers Sygeleje, knap 24 Aar gl.

Degnen Johannes Duun var stor og stærk, af en meget heftig Karakter, men alligevel blev han anset for en duelig Skolemester. Han var meget striks og pryglede Børnene ubarmhjertigt. Naar han blev vred i Skolen, udtordnede han efterfølgende Kraftsætning: Jeg hedder Duun, og jeg skal F . . . . . gale mig dune jeres Rygstykker, det kan I forlade jer paa, I Æsler! Med sin Hustru Johanne Marie Kaas levede han et forargeligt Liv; hun drak og gav i Fuldskab al Ting bort, hvorfor han til Gengæld pryglede hende. De blev da ogsaa separerede ved kongelig Bevilling af 26de April 1799 efter Ansøgning af Manden, „da“ — som det hedder i Bevillingen — „han ikke længer ser sig i Stand til at leve med sin Hustru paa Grund af hendes ødsle Forhold og Hengivenhed til Drukkenskab, saa ville vi efter Supplikantens derom gjorte Ansøgning have bevilliget og tilladt, at fornævnte Skoleholder Johannes Duun maa leve adskilt fra bemeldte sin Hustru i Henseende til Bord og Seng.“ Denne Skilsmisse fandt dog ikke Sted, medens Duun var Degn i Skjoldborg. Paa Grund af sit forargelige Samliv med Hustruen og fordi han ikke passede sit Embede, men hengav sig til Drik, Kortspil og anden Løsagtighed, blev han suspenderet den 8de Avgust 1792. Men Duun var ikke den Mand, der lod sig forknytte af saa lidt. I over fire Aar førte han Proces med sine overordnede, og først den 17de Decbr. 1796 lykkedes det dem at faa Duun dømt fra sit Embede. Han forlod saa Egnen for at søge sig et Paulun i fredeligere Egne, og 1798 træffer vi ham som Skoleholder i Snesere Skole ved Præstø, en af Frederik den Fjerdes Skoler. Ved Snesere Skole virkede han som Lærer i fire Aar, og i denne Tid var det, han blev skilt fra sin Hustru. Den 19de Juni 1802 blev Duun ansat som Kordegn og Skolelærer i Præstø, men her døde han allerede 1806 og blev begravet den 20. April, kun 57 Aar gl.

I den gamle Have ved Skjoldborg Skole staar to mægtige Ælmetræer, hvis Kroner overskygger omtrent Halv-

delen af Haven. I Følge de gamles Beretning skal Duun have plantet disse Træer, og de er nu det eneste Minde, som denne ulykkelige og begavede Mand har efterladt sig.

Om den lange Proces, der omsider førte til Duuns Afskedigelse som Degn og Skoleholder i Skjoldborg, skal her anføres følgende Oplysninger:

Klage over Duun.

„Den høje Nød driver os undertegnede Skjoldborg Sogns Beboere til for Deres Højædle Højærværdighed underdanigst at andrage og indgive Besværing over den her i Sognet værende Skoleholder Sr. Joh. Duun (som Succesor til Degneembedet efter den gamle og affældige Sogne-degn) hans liderlige og skammelige Levemaade og Forargelse baade i og uden Menigheden, deres med Drik, deres Kortspil, deres Slagsmaal og anden Ugudelighed, som han saa tit og ofte udøver, er saa skammelig, at det næsten ikke kan udsiges, hvorved Skoleholdet ikke alene forsømmes, da han undertiden kan opholde sig fra sit Hjem og fra Skolen en 4—5 Dage paa een Tid saa vel undertiden længere til Brug ved slige Ugudeligheder, men ved og den Forargelse saadan en Levemaade og Opførsel giver Menigheden, og naar han saa hjem kommer fra saadan hans Drik og Liderlighed, udøver hans Grovheder, dels ved Trusler, dels med Slagsmaal baade mod Børnene og hans underhørende. Imidlertid, naar han er borte, lader han Skolen betjene ved en af Skolebørnene, saa de ingen synderlig Nytte kan have af deres Skolegang, da deres Højærværdighed kan forestille sig, hvad et Barn kan lære et andet, men al Tiden bliver anvendt forgæves . . .“ (Duun forsømmer ogsaa Kirketjenesten og lader den besørge ved en af Beboerne, saa forlanger Klagerne, at Duun dømmes fra sit Embede og beder om en ny Skoleholder i Henhold til Forordning af 23de Jan. 1739.)

Skjoldborg, den 26de Marts 1792.

Bertel Bundgaard. Anders Nielsen. Jens Pedersen Røjkjær.
Niels Hansen. Laurs Jensen.

Anders Poulsen. Chr. Jensen (Møgelvanggaard).

Denne Klage paategnede Præsten saaledes:

„Foranstaaende Klage er mig forevist, og min fordrede Erklæring kan kun blive denne, at Andragelsens Rigtighed maatte bevises, før jeg kunde indgive nogen saadan Anklage.

Skjoldborg Præstegaard, den 2den April 1792.

G. Lyder.“

Duun blev saa under Sagens Gang ved forskellige Vidner overbevist om Embedsforsømmelse, samt afskyelig Lidderlighed og fræk Ondskab, der gjorde ham „aldeles uværdig“ til at beklæde sit Embede, men 1796, den 17de Novbr., hævedes Sagen i Henhold til kgl. Rescript af 4de Novbr., hvilket lød paa, at naar Duun udleverede sit Kaldsbrev paa Skjoldborg, skulde han have Lov til at søge Levebrød andet Steds. Konen skulde have 10 Rd. i Pension fra Kaldet, og der nævnes allerede den Gang, at Sønnen Friderich var svagelig.

Johannes Duuns Hustru, *Johanne Marie Kaas*, flyttede rimeligvis efter Mandens Bortrejse 1796 ind i et Hus, som laa i den nuværende gamle Skolehave. Om Sønnen Friderich rejste bort med Faderen og senere sammen med sin unge Hustru kom tilbage til Fødesognet, kan ej fuldt ud opklares, men vi veed, at han døde her 1804. Hvad Madam Duun har levet af efter Faderens Død 1805, meldes der intet om. De 10 Rd. i Enkepension, som hun oppebar efter Mandens Bortrejse, kan næppe have været tilstrækkeligt i de vanskelige Aar, som nu fulgte. Huset, hun boede i, var lille og skrøbeligt. Muren var meget lav, Taget naaede langt ned paa alle Sider, og Husets eneste Dør fandtes ved det nordvestlige Hjørne. Degnen Aagaard havde nemlig Forpligtelse til at købe Huset, hvorfor det blev nedbrudt efter Madam Duuns Død. I mange Aar boede hun sammen med sin Svigerdatter, som i Aaret 1823 fik Ophold i Todbøl Legathus. 1825 nævnes en 52-aarig Tjenestekvinde hos Madam Duun. Hun hed Maren Christensdatter og blev dette Aar gift med en Husmand fra Sundby.

I de sidste Aar, Madam Duun levede, var hendes Helbred meget svagt. Hun var lille af Vækst, rynket og ind-

falden og levede i stor Fattigdom. Skolebørnene besøgte hende daglig og havde et Fristed hos hende. De medbragte derfor ikke saa sjældent Mælk og andre Fødevarer, noget som hun trængte saa haardt til. De to sidste Aar, før hun døde, forstrakte Svigerdatteren hende med hele sin Pension af Todbøl Legat, ialt 32 Rd., men alligevel efterlod hun sig en Del Gæld til flere i Sognet, da hendes Efterlædskaber, der blev solgt ved Avktion, kun indbragte 11 Rd. 2 Sk.

Hendes Livs største Ulykke var Lysten til berusende Drikke, men denne Last hører vi intet om fra hendes gamle Dage. Hendes fattige Kaar tillod hende jo heller ingen Ekstravagancer. Skammen ved, at hun maatte skilles fra Manden og Sorgen over Børnenes tidlige Død har muligvis ogsaa ført hende ind paa en bedre Levevis.

Den 9de Juni 1829 lukkede den gamle Degnekone sine trætte Øjne for sidste Gang, men da var hun ogsaa 88 Aar gammel, og fem Dage senere lagdes hun til Hvile paa den stille Kirkegaard ved Siden af hendes fattige Bolig. Ingen nulevende kender hendes sidste Hvilested. En ældgammel Mand, som fra sine Skoledage havde bevaret hende i sin svigtende Hukommelse, fortalte helt vemodigt om den gamle venlige Kvinde, der indtil det sidste var saa omhyggelig for de fremmedes Børn, medens hendes egne sov den evige Søvn i Dødens Have.

Et Liv i Savn og Lidelse kan hos Menneskenes Børn sone mangt et Fejltrin og megen Forvildelse. Maatte saa ogsaa den gamle prøvede Kvinde have fundet Fred og Tilgivelse hos ham, der ikke vil nogen Synders Død, men at enhver skal omvende sig og leve.

Madam Duuns Svigerdatter, *Inger Margrete Weis*, var, som allerede nævnt, gift med Friderich Duun. Hvor hun var født, eller hvor Friderich lærte hende at kende, er hidtil uopklaret, men efter al Sandsynlighed var hun fra Sjælland, da hun her paa Egnen hverken havde beslægtet Ven eller Frænde og var som i et fremmet Land. I Sneseere var Svigerfaderen Joh. Duun jo Skoleholder fra 1798 til 1802, og maaske var Inger Margrete fra denne Egn. Ved

Fr. Duuns Død 1804 blev hun Enke og opholdt sig saa for det meste hos sin Svigermoder, til hun selv blev svag og hjælpeløs. Hendes Forstand omtaagedes, og af Medynk gav man hende i Aaret 1823 Todbøl Legat, som hun saa oppebar indtil sin Død. I Ansøgningen, der er forfattet af Præsten i Skjoldborg, Hr. Heerfordt, dateret den 6te Marts 1823, betegnes hun som „Degneenke, 40 Aar gl. Hendes Mand var født paa Todbøl Gods og døde, da han sammesteds søgte Ansættelse som Skolelærer. Hun er noget sindssvag og meget trængende, uden Pension eller nogen offentlig Understøttelse.“ Thi „det Øjeblik, som ej mere kan være langt borte, da hendes højaldrende, skrøbelige Svigermoder dør, er hun her i fremmed Land uden beslægtet Ven og Frænde, højtrængende og i skrøbelig Tilstand“. Skjoldborg Sogns Fattigprotokol for Aaret 1832 udviser, at „Chr. Kirk, S. Skjoldborg, hos hvem den halv afsindige Enke Margrete Duun er tinget i Kost, mod at han nyder hendes hele Pension af Todbøl Hospital, 16 Rd. Sølv, andrager Fattigkommissionen om Tilskud af Fattigvæsenet for at være skadesløs.“ For Juli Kvartal blev der saa tillagt ham 4 Skpr. Byg. Det var i Aaret 1831, at hun blev sat i Pleje hos Chr. Kirk; 1836 nævnes hun hos Peder Boesen. Det synes dog, som hun til Tider har haft lysere Øjeblikke, og hun boede da hjemme i Legathuset (Todbøl Hospital). Alligevel maa Tilværelsen have været trist og kummerlig for Margrete, thi hendes store Fattigdom viste sig tydeligt, da hun døde (8de Maj 1849), idet Fattigvæsenet maatte betale baade hendes Ligkiste og Liglagen.

I hendes unge Aar skal hun have været ualmindelig smuk, og da hun en Tid som ung Enke tjente hos Degnen Svend Aagaard, var der efter de gamles Fortælling flere af Sognets unge Mænd, der saa med venlige Øjne efter hende. Der lever endnu Folk her i Skjoldborg, som af deres Forældre har hørt Tale om den skønne Margrete Duun, men ingen husker hende fra hendes senere Aar, da Alderdom og Tungsindet knugede hende ned og udslukede hendes Forstands Lys. Hun var jo kun den fattige, ensomme og fremmede Kvinde.

Efter Duuns Bortrejse blev *Poul Christensen Bach* Degn og Skoleholder i Skjoldborg. Han havde kun een Haand og kom hertil fra Tilsted, hvor han i en Aarrække havde været Degn. En af hans Sønner, Jørgen Chr. Bach, var født i Tilsted den 10de Avgust 1795. Denne Jørgen Christian blev i Aaret 1818 demitteret fra Snedsted Seminarium og i 1820 Lærer i Elsborg, Lysgaard Herred. En anden Søn, Chr. Poulsen Bach, døde 1829 som Husmand i S. Skjoldborg, kun 38 Aar gl.

Den 8de Juni 1800 blev Degnen Poul Bach heftig syg af Sprinkler (Tyfus) og døde den 20de Juni, 56 Aar gl.

Hans Hustru, *Maren Christensdatter* — født 1758 — stod ved Mandens Død tilbage med 5 Børn i særdeles uheldige økonomiske Omstændigheder. Poul Bachs Gæld var nemlig meget større end hans Formue. Til forskellige havde han en Gæld af i alt 257 Rd., hvoraf kan nævnes, at en forhenværende Tjenestekarl havde en tre Aar gammel Obligation paa sin tilgodehavende Løn. Endvidere havde en Mand fra Skjoldborg meldt til Provsten, at „Skorstenspiiben af det Madam Duun beboede Hus, Stervboet tilhørende, var nedfalden indtil en Alen under Taget“. For denne Reparation skyldte den afdøde 1 Rd. 3 Mk.

Enken erklærede, at hun ikke havde kendt noget til deres økonomiske Forfatning, men ubekymret overladt det til sin afdøde Mand. I Enkepension fik hun kun 3½ Rd. fra Degnekaldet, saa Udsigterne var ikke lyse, men da hun fik Todbøl Legat og Husly i Legathuset, lykkedes det hende at slaa sig igennem til 1807; saa maatte hun søge Hjælp af Fattigvæsenet, som tilstod hende en aarlig Hjælp af 3 Rd. 1809 nævnes hun som svagelig, og i 1816, efter Madam Ellermanns Død, fratog man hende Fattighjælpen, fordi hun saa fik fuld Enkepension, hele 7 Rd. aarlig. De sidste Aar, Madam Bach levede, modtog hun ingen Fattighjælp. Børnene var da voksne og kunde maaske ogsaa yde hende lidt Hjælp. Den 22de Maj 1823 døde hun i en Alder af 63 Aar.

Wilhelm Ellermann blev kaldet til Degn og Skoleholder i Skjoldborg efter Bachs Død og underskrev Edsbogen

den 28de Juni 1800. Her levede han kun i ganske kort Tid. Ved sin Ankomst hertil var han allerede en ældre Mand og havde „Flod“ i Ansigtet, og først i Decbr. Maa-
ned 1801 afgik han ved Døden af Skørbug (Kræft?), 64 Aar gl. Begravelsen foregik den 12te Decbr.

Ellermanns Enke, *Lucie Johannisdatter Langballe*, flyttede efter Mandens Død bort fra Skjoldborg og fik kun 3½ Rd. i Pension, da Enken Madam Bach allerede oppebar Pension fra Kaldet. Hvor Madam Ellermann flyttede hen, vides ikke, men den gamle Fattigprotokol oplyser, at hun døde Aar 1816.

Da Ellermann døde, efterlod han sig en 9-aarig Datter, Marie Kirstine, og to Sønner, hvoraf den ældste hed Andreas Vilhelm, var 24 Aar gl. og for til Søs som Styrmand fra Arendal i Norge. Den yngste Søn var Maler og hed Johannes Ellermann. Han var kun 20 Aar gl. og havde ved Faderens Død opholdt sig 1½ Aar i England.

Dagen før Ellermanns Begravelse blev Student *Svend Aagaard* kaldet til Degn i Skjoldborg. Han stammede fra Koldingegnen, hvor hans Bedstefader ejede Skindelborg Have. Svend Aagaard var Brodersøn til den daværende Præst i Skjoldborg, Hr. Knud Aagaard, der er bekendt som historisk-topografisk Forfatter, og hos denne Farbroder opholdt Svend Aagaard sig som Huslærer, da han blev kaldet til Degn i Skjoldborg. Aagaard var født 1779 og giftede sig kort efter sin Ansættelse som Degn med *Hedevig Kirstine Brantsen*, der var Datter af Forvalter Brantsen paa Børglum Kloster i Vendsyssel. Hun var født den 27de Oktbr. 1782 og kom til Skjoldborg Præstegaard Aar 1800 som Husjomfru, og her var det, at hun lærte Svend Aagaard at kende. I deres Ægteskab havde de 6 Sønner og 3 Døtre, Aagaard var først Degn senere Lærer i Skjoldborg i noget over 30 Aar. Han døde den 28de Avgust 1832 af Kræft, kun 53 Aar gl. Hans Hustru overlevede ham i 31 Aar og døde 81 Aar gl. den 28de Febr. 1863.

Tæt nord for Kirken er Svend Aagaards og hans Hustrus Gravsted, paa hvilket en Søn, Ulrich Aagaard, i 1881 satte en smuk Mindestøtte af Sandsten.

Svend Aagaard var høj og velvoksen og de sidste Aar, han levede, tillige noget førleden. Af Karakter var han opbrusende, men hans gode Sindelag vandt dog hurtigt Sejr over Heftigheden, saa han som Lærer nænnede ikke at uddele strenge Straffe. Havde Skolebørnene forset sig, maatte Synderne selv hente Riset, men naar de saa kom frem for ham, tildelte han dem kun i Reglen et Par lempelige Rap.

Aagaard var en velhavende Mand. Foruden Degnekaldet ejede han i S. Skjoldborg en Gaard, som en af Sønerne overtog efter hans Død.

Skoleholdere i Skjoldborg-Kallerup.

I Løbedegnstiden, før Chr. 5tes Danske Lov udkom, havde man hist og her de saakaldte „danske Skolemestre“. Skønt disse synes at have været ret sjældne paa Landet, nævnes der dog en saadan her fra Skjoldborg. Paa Fr. 3djes Tid var nemlig *Palli Poulsen*, „dansch scolmester udi Schiolborg“. Han var født 1597 og døde midt under Svenskekrigen. Begravelsen staar i den gamle Kirkebog anført til den 5te Decbr. 1658.

En Datter af Palli Poulsen, Magdalene Pallisdatter, blev den 28de September 1656 viet til Peder Michelson, Sædedegn i Karby paa Mors. 34 Aar senere, Anno 1690, nævnes den samme Peder Michelsen som Degn i Karby. 1660 omtales en Skolemester, som hed *Christen Nielsen*, men det er dog ikke aldeles sikkert, at han har boet i Skjoldborg.

I Kallerup fandt man ingen Anledning til at bygge nogen Skole i Følge Forordningen af 1739, da der kun var faa Børn i Sognet. Degnen Holm gik dog to Aftener om Ugen til Kallerup og underviste Ungdommen i Kristendom, men da han døde 1743, er denne Undervisning maaske hørt helt op. Man ved i hvert Fald ikke noget om, hvorvidt Eftermanden fortsatte med denne Aftenskole.

Det varede dog ikke længe, inden man fik en Skole-

holder i Kallerup. 1763 nævnes Husmand *Jakob Jensen (Tinstrup)* som Skoleholder. Hans pædagogiske Evner har sikkert ikke været ret betydelige, thi i de første Aar, han var Skoleholder, kunde han knap skrive sit Navn læseligt. Hans Haandskrift vidner om en ubehjælpelig, kluntet og i høj Grad uøvet Haand. Jakob Tinstrup har muligvis kun holdt Skole i Vintertiden, og efter hans Død 1801 hørte Skoleholdet midlertidigt op i Vinteren 1802—03. Den paafølgende Vinter holdt Husmand *Christen Pedersen* Skole, men Vinteren 1804—05 nævnes en *A. P. Thilsted* som Skoleholder. Vinteren 1805—06 er Chr. Pedersen igen Skolemester, og 1806—07 en anden Mand, som hed *Ole Bundgaard*. I 1807—08 holdt *Anders Kjær* Omgangskole i to Maaneder. Endelig 1808 fik Kallerup sin egen Degn, *E. Wedbye*, som tillige holdt Skole hele Tiden fra 1808—12. Ved Nytaar 1813 blev *Chr. Hilligsøe* Degn og Skoleholder og senere Lærer i Kallerup til sin Død, der indtraf i Aaret 1832.

---

2. Sjørring-Thorsted.

Degnene:

1. *Villem Christensøn*. 1688—1726.

Hans Hustru, Karen Andersdatter, blev jordet den 15de Maj 1743, 77 Aar gl.

2. *Severinius Bech* (Søren Bech). 1727—1761.

Han betegnes som en dygtig, studeret Degn, meget bekvem til Skoletjeneste at forrette. 1732 havde Bech og hans Hustru Dorthe Andersdatter en Søn Jeppe i Kirke. Denne Søn var født den 28de Avgust. Bech havde ogsaa en Datter (se nedenfor).

I Kirkebogen har Præsten i Anledning af Bechs Død indført følgende:

„Den 25de Marts 1761 døde den hæderværdige og fornemme, vellærde Guds Mand Søren Bech, velmeriteret Sognedegn for Sjørring og Thorsted Menigheder, efterat han som en trofast og opbyggelig Mand viselig og pri-

selig havde ført sit Embede i en Alder af 34 Aar og nogle Dage og sit gudelige Liv til et Maal af 61 Aar 2 Mnd. 11 Dage. Den 2den April jordet paa Sjørring Kirkegaard.“

3. *Isaac Caspersen Pretzman.* 1761—1764.

Nævnes 1744 som Skoleholder i Sjørring og blev gift med Bechs Datter, Magdalene Sørensdatte Bech, som var født den 27de Juli 1728. Med hende havde han en Datter, Anna Severine Dorthea, der døde den 17de Novbr. 1763, kun 2 Aar gl.

Ved Bechs Død fik Pretzman Degneembedet, men døde allerede den 23de Oktbr. 1764, 42 Aar gl. Hans Hustru døde samme Aar den 6te Septbr. Efter al Sandsynlighed har en Tyfus endt deres Dage.

4. *Peder Vegtorp.* 1764—1781.

5. *Nicolai Chr. Raae.* 1781—1801.

6. *Thøger Pedersen Hillerslev.* 1801—?

Hans Hustru hed Kristiane Katrine Valdemarsdatter, og hun døde i Barselseng den 17de Juli 1802.

Degneembedet:

1555 fandtes der intet Degneboel i Sjørring, men „gamle Mænd og Kirkeværger siger, at det rette Degneboel er til Thisted Bisgaard og giver aarlig 2 Tdr. Byg.“ Degnens Indtægt er 2 Skpr. Byg af hver Gaardmand og 1 Skp. af hver Boelsmand. Ved denne Tid fandtes der i Sjørring 36 Gaarde og 9 Boel.

Et Boelssted i Thorsted er lagt ind under Thisted Skole, og dette Boelssted anses af Thorsted Mænd for at være deres rette Degneboel. Forøvrigt oppebærer Degnen 3 Skpr. Byg af hver Gaardmand og 2 Skpr. Byg af hver Boelsmand i Thorsted Sogn, hvor der ved Aaret 1555 var 15 Gaarde og 6 Boelssteder.

1571 havde Sjørring-Thorsted en Løbedegn fra Thisted Latinskole, som saa af begge Sogne oppebar 8 Tdr. Byg, 7 Lam og 1 Mk. i Penge.

1690 var Degnekornet 18—19 Tdr., Juleoffer 1 Sldr. 3 Mk., Paaskeoffer 1 Sldr. 2 Mk. og Pinseoffer 1 Sldr. 1

Mk. Paaskerente 8 Pd. Brød og 6 Ol Æg, St. Hansrente 2 Pd. Oste. Intet Degneboel, men paa Kirkens Bekostning er opbygget et nyt Skolehus paa 7 Fag. En Mand i Sjørring skylder 1 Td. Byg og af 2 Udmarksagre i Tilsted gives 1 Mk. til Degnen. Til Thisted Skole svarer Degnen 4 Tdr. Byg aarlig.

1737 hedder det, at „Degnen bor paa Kirkegaarden i et lidet gammelt, forfaldent Hus, som siges at være bygget til et Skolehus, hvortil er ikke ringeste Ejendom undtagen tvende Havrelandsagre, beliggende paa Tilsted Mark, af Sæd 10 Skpr. Havre.“ Ved samme Lejlighed foreslaas det, at Skolehus og Degnebolig flyttes og bygges sammen i et Hus.

Den ny Degnebolig blev bygget sammen med Skolehuset og bekostet af Major Moldrup til Vestervig.

1768 er Degnens Indkomst sat til 54 Rd.

Skoleholdet.

Ved det gamle, forfaldne Hus paa Kirkegaarden fandtes der ikke saa megen Plads, at den forordnede Skole af fire Fag kunde bygges, hvorfor det i Aaret 1737 blev bestemt, at „paa Fælleden ved Gadhøj eller paa Fælleden straks søndenfor Sjørring kan bedst være Sted til et Skolehus, som ikke alene skulde bestaa af de forordnede Fag, men af to til, hvorudi Degnen med Kone og Børn kunde have fornøden Husværelse.“

„I Sperring behøves en Skole, som kan bekvemmelig bygges i søndre Side af Byen paa Heden vesten Jens Dahls Hus, og vil samme bestaa af 6 Fag, der ej kan bygges ringere end 90 Rd.“

I Sjørring foreslaas Degnen til Skoleholder og i Sperring en Laurits Hoelgaard, Hr. Moldrups Tjener, „et Menneske i Kristendommen saare vel oplyst, og som i denne Vinter har vist god Frugt og Prøve.“

I Thorsted ingen Skole, „vil opbygges et Skolehus af 6 Fag og bekvemmelig kan opsættes vesten Kirken paa Fælliggade, og samme Skole er højst fornøden, siden Børnene af Skaarup By, Sjørring Sogn, ej andetsteds kan sam-

les til Skoleundervisning.“ I Thorsted fandtes ingen Person, som var skikket til at blive Skoleholder.

Sjørring Skolehus blev saa „bygget til vestre Ende af Degneboligen af Major Kraft til Raastrup, beliggende henved 300 Skridt norden Kirken, 4 Fag, 9 Alen lang, 8 Alen bred, fra Rem til Grundsten 3½ Alen, har et Bislag til Indgang ved søndre Side, samt et kombineret Udskud, som er 2 Alen vid, ved nordre Side til Forvaring af Skolens Ildbrand. De tre vestre Fag er Skolestue, det fjerde og østre til Skolens og Degnens fælles Køkken, hvori er opsat en for Skolen og Degnehuset fælles Skorsten med muret Pibe gennem Taget. Bygningen er af forsvarlig god Fyrretømmer, Taget af Straa, Væggene overalt lerklinede, men paa søndre Side og vestre Ende desforuden beklædt med Fyrrefjæl. Over Skolestuen og det fælles Køkken er Loft af gode ny Fyrrebræder; til Bislaget, Skolestuen og Køkkenet 3 forsvarlige ny Døre med behørig Hængsler og Lukkelser vel forsynede, 4 Vinduer mod Vest, 2 mod Syd. Skoleholderne er Degnens Adjunctus Isaac Pretzman og Degnen selv.

Sperring By fik kun en Omgangsskolemester ved Navn Jakob Røjkjær. „Næstrup Bymænd, som altid før har haft en Omgangsskolemester, holder i Vinter (1742) ingen, da der dog er henved 30 Børn, der højt behøver Skolegang; de (Bymændene) undskylder sig alle med den haarde og dyre Tid, da dog de fleste blandt dem er rige og formuende.“

I Thorsted blev ikke bygget nogen Skole, men om Vinteren holdt Chr. Mouridsøn Omgangsskole.

1763 er Sjørring Skolehus endnu „i god og forsvarlig Stand med Tømmer og Tag, Skorsten og Kakkelovn, Døre og Vinduer, Borde og Bænke, og hvad derudi findes.

Skolens Inventarier ere:

1. Tvende fastsatte Borde, tvende fastsatte Bænke og tvende Skamler, som alt er af Fyrrebræder.
2. 1 Bibel, 10 Spørgsmaals-, 9 Evangelii-, 8 Katekismi- og 8 ABC-Bøger, af hvilke nogle er noget forslidte, 2 Skrive-tavler, 2 Blækhorn og 2 Linealer.

3. I Skolestuen er opsat en Jernbilæggerkakkellovn paa muret Fod, 1½ Skippund vægtig, paa hvis Sidestykke staar Friderici 4des effegies (Billede) med Underskrift: Gud bevare Kong Friderich, 1701, og paa Forstykket er tegnet Fr. 4des dobbelte Navnetræk med et understaaende draget Sværd, som holder sig paa en Gren. Bemeldte Kakkellovn har nuværende Sognepræst, Hr. Provst Steenstrup, forræret til Stedet, saalænge der bliver Skole, men reserveret sig selv og Arvinger, om Donationen (Gaven) nogen sinde forrykkes fra sit Maal.“

St. Thøger og Minder om St. Thøger.*)

Af P. L. Hald.

HELLIG THØGER var i Middelalderen Thys berømte Værnehelgen; han var æret og anset over hele det danske Rige, selv ovre i det fjerntliggende Skaane.

Han skal være født i Thyringen af fornemme Forældre; men om hans Barndom og Ungdom kendes iøvrigt intet, uden at han blev oplært til Præstegerningen, var flittig og gjorde god Fremgang i Studierne. Senere kom han til England som Præst, og da han havde opholdt sig der en kort Tid og levet „ikke paa engelsk Vis, men paa englevis“, blev han sendt til Norge som Missionær. Der kom nemlig paa den Tid tidt Præster fra England til Norge. En af de mest bekendte var den vilde Thangbrand, der af Olav Trygvesen blev sendt til Island som Missionær.

Da Thøger kom til Norge, var Olav den hellige Konge, og han var ivrigt optaget af at udbrede Kristendommen. Sin Missionsvirksomhed varetog Thøger med stor Nidkær-

---

*) Denne lille Skildring fremkommer efter Opfordring som den første af en Række lignende Skildringer, der har til Hensigt at oplyse Egnens Beboere om historiske Personligheder og Mindesmærker, der hører hjemme i Thy.

Foruden de paa de paagældende Steder nævnte Meddelelere, som herved bringes min Tak, har jeg benyttet følgende Kilder:

H. Olrik: Danske Helgeners Levned.

I. B. Løffler: Udsigt over Danmarks Kirkebygninger i den tidligere Middelalder.

Kirkehistoriske Samlinger 3. Række, IV Bind.

Artikler af P. P. Smidt om St. Thøger i Thisted Amts Tidende 1905.

hed og Dygtighed, men da Kongen hørte om hans fromme Levned og kristelige Vandel, tog han ham i sin Tjeneste, og han blev Kongens Kapellan. Der fortælles, at han udførte „omhyggelig sine Embedspligter ved at fejre Højtiderne og prædike, og Kongen hørte overmaade gerne hans Prædiken og omfattede ham med stor Kærlighed“.

I Kong Olavs Saga er Thøger ikke nævnet; men efter Kongens Død i Slaget ved Stiklestad i Aaret 1030 er han igen rejst ud for at søge sig et nyt Hjem og grundlægge en ny Virksomhed. Han kom da til Danmark og slog sig ned ved den vestre Vig af Limfjorden, 3: ved Vestervig. Sagnet vil fortælle, at han steg i Land ud for Randrup. Det kunde synes underligt, at han har fundet her til Egnen, men dette er forklarligt, da man veed, at Limfjordsegnen, baade før og senere, hyppigt blev besøgt af Nordmændene, der plyndrede Kysterne under deres Kampe med de danske Konger.

Ved Vestervig byggede Thøger et lille Kapel af „Rør og Kviste“, hvilket sikkert ikke maa forstaas aldeles bogstaveligt; men snarere er et Udtryk for den ringe Begyndelse, hvori en senere Tidsalder ytrede sin Glæde over Helgenens Berømmelse. I dette Kapel prædikede han for de omboende Folk, „for at vande de vantros Hjerter med himmelske Vandstrømme“. De faa Fornødenheder, han havde Brug for, fik han hos den omboende Befolkning; thi „da de lærte hans ydmyge og kristelige Sind at kende, ydede de ham tilstrækkelig Hjælp i de timelige Ting“. Han døde efter Overleveringen den 24de Juni c. 1065 — Dødsaaet kendes ikke bestemt — og blev jordfæstet i den lille Kirke, som han havde ladet bygge.

St. Thøgers Efterfølger blev Præsten Ulfrik. Om ham ved vi imidlertid intet ud over hans Arbejde for at faa Thøger anerkendt som Helgen. Da Ulfrik nemlig en Nat holdt Messe i Kirken opdagede han, at der viste sig et Lysskær over Thøgers Grav, og at Smaalys svævede frem og tilbage over den. Dette var for ham et Vidnesbyrd om, at her var jordfæstet en hellig Mand, og denne Opdagelse meddelte han næste Dag sin Menighed, som nærrede samme

Opfattelse, og de enedes da om, baade Præsten og Menigheden, at en Udsending skulde rejse til Paven for at faa Thøger anerkendt som Helgen. Sendelsen lykkedes, og Budet vendte tilbage med den ønskede Tilladelse. Der var almindelig Glæde hos Menigheden, og Dagen, da den højtidelige Handling at skrinlægge Thøgers Ben skulde finde Sted, blev fastsat. Med ved en saadan Lejlighed krævedes Biskoppens Nærværelse, og der blev derfor sendt Bud til ham om at komme til Stede; men Biskop Alfrik af Børglum kom ikke. Han er ellers bekendt som en from og god Mand, men han vilde ikke have noget med Anerkendelsen af en ny Helgen at gøre. Da Biskoppen udeblev, foretog Ulfrik med Menighedens Billigelse Skrinlæggelsen den 30te Oktbr.; denne Dag blev sidenefter St. Thøgers Helgendag.

Nu fortælles der, at da Ulfrik Natten efter lagde sig til Hvile, havde han et Syn, idet en halt Mand viste sig for ham i Drømme. Ulfrik kendte ham ikke og spurgte, hvem han var. Skikkelsen svarede, at han var den, hvis Ben var tagne op af Jorden, og dette havde i høj Grad behaget Gud, „Men jeg halter“, sagde St. Thøger, „og det er fordi, der er forglemt en Knogle af min ene Fod, tag den op, og du skal ikke mangle Løn for, hvad du gør.“ Derefter forsvandt Skikkelsen, men næste Dag gjorde Ulfrik, som Helgenen havde sagt.

Imidlertid havde Biskoppen klaget til Kong Svend Estridsen over Ulfrik, da han mente, at denne for med Usandhed. Før at faa Sagen undersøgt, drog Biskoppen paa Kongens Befaling til Vestervig for at afsætte Præsten og ødelægge de skrinlagte Ben „med mindre Gud værdiges at vise et eller andet tydeligt Jærtegn til Gunst for dem“. Efter Sagnet lod Biskoppen tænde Ild op i Kirken og tog en af Helgenens Knogler og kastede den paa Ilden; men se, den sprang tilbage paa Alteret. Da Biskoppen for en Sikkerheds Skyld foretog endnu en Prøve, var det samme Tilfældet, og da erkendte han sin Uret i ikke at vise Ærbødighed baade for St. Thøger og Kirkens Præst. Senere meddelte Biskoppen Kongen Resultatet af sin Undersøgelse,

og Kongen glædede sig over den fromme Mands Ophøjelse og henvendte sig til ham i sine Bønner og paaminde- dede ogsaa andre om at gøre det samme.

50 Aar efter St. Thøgers Skrinlæggelse grundlagdes Klosterkirken, som endnu staar i Vestervig; men kun med faa og fattige Minder om sin stolte Fortid. Til denne Kirke overflyttedes 1117 St. Thøgers Helgenskrin med hans Ben, og disse fik deres Plads paa Kirkens Højalter. Der oprandt nu i en Menneskealder en glimrende Tid for Vestervig, idet Stiftets Biskop tog Ophold i Klosteret. Senere flyttedes Bispesædet til Børglum, men St. Thøger vedblev at være Stiftets Værnehelgen.

Den Kirke, som Thøger havde ladet bygget, vedblev imidlertid at bestaa jævnsides med Klosterets Kirke og kaldtes St. Thøgers Kirke. Den var den egentlige Sognekirke; men man kunde tænke sig, at den efterhaanden er bleven temmelig brøstfældig, saa at den har maattet ombygges. Dette ved vi imidlertid ikke, men en Ombygning af den maa være foretaget omkring ved Aar 1150. Da Kirken var færdig, har den staaet som en af de mærkeligste, Norden har haft; men kun fattige Rester fortæller os nu om dens Ejendommelighed.

En af Hovedgaarden Vestervigs Ejere, Hr. Peder Moldrup har i Aaret 1760 udarbejdet et „Forsøg til en Beskrivelse af Vestervig Kloster“. I denne Bog, der ikke er trykt, faar vi at vide, hvorledes St. Thøgers Kirke har set ud. Da nemlig Peder Moldrup i Maj Maaned 1752 lod fjerne de store Grusdynger, som henlaa paa Kirkegaarden, fandt Arbejderne efter to Dages Arbejde en 2 Alen høj Grundvold af en Mur; denne blottedes i hele sin Udstrækning, og man havde da Grundplanen af St. Thøgers Kirke for sig. Den laa ca. 350 Alen nordvest for Klosteret. Stedet ses endnu paa Vestervig nedre Kirkegaard, men af Murrester er der kun lidt tilbage af den indre Murfyld. Kirken var i Korsform og Fløjene i Korset havde en Længde af ca. 45 Alen. Murene havde været opført af tilhugne Kampesten og fra Midten af Korset hævede sig et Taarn forsynet med Spir. Taarnet bares af fire Piller. Overleveringen fortæller, at Tømmerværket i

Spiret var saa kunstfærdigt lavet, at det kun holdtes sammen af en eneste Nagle. Hovedindgangen fandtes mod Vest, ligesom der ogsaa fandtes en Indgang mod Syd. Fra Hovedindgangen findes endnu bevaret en Overligger, der henstaar i Vetervig Kirke. Paa Stenen ses indhugget et Kors og de græske Bogstaver Alfa og Omega. Dørindfatningen dannedes af Søjler, som hvilede paa udhuggede Fodstykker. Den ene Søjlefod findes endnu ved Vestervig Kirke og bærer udhugget i Stenen et Menneskehoved. Den anden Søjlefod skal findes paa Herregaarden Kappel ved Lemvig. Føjer vi hertil, at Vinduerne har været forsynede med Glasmalerier, hvilket Fund ved den omtalte Udgravning af en blaa, en rød og en gul trekantet Rude synes at antyde, da kender man ellers ikke mere til St. Thøgers Kirke.*) Den skal være nedrevet 1547, og der fortælles, at Kirkens sidste Provst, Svend Mogensen, tog sig det saa nær, at han døde af Sorg over Nedrivningen.

Det er sandsynligt, at en Del af Stenene fra den nedbrudte Kirke er benyttede til en Ombygning, der fandt Sted kort efter, af Klosterkirkens Sideskibe, og 1664 fik Knud Gyldenstjerne Befaling til at sælge en Del af Stenene.

Da Peder Moldrup havde faaet Grundvolden af Kirken ryddet for Grus og Jord, lod han den nedrive og af Stenene opføre „en meget prægtig Bygning. to Lofter høj“ for at „benytte sig desbedre deraf til et stedse værende Minde om denne St. Thøgers Kirke“. Men heller ikke denne Bygning fik Lov til at blive staaende, c. 1840 nedreves den, og ved denne Lejlighed blev der ført 3 a 4 Skibsladninger hugne Sten til Lemvig; derved kan man forklare, hvorledes den omtalte Sokkelsten er havnet paa Kappel.**)

---

*) I den historiske Samling i Thisted opbevares en Døbefont, som i umindelige Tider har henstaaet paa Gaarden Landbolyt. Efter de indhentede Oplysninger menes den at stamme fra den nedbrudte St. Thøgers Kirke. Fonten er temmelig stor, raat forarbejdet og uden nogen som helst Prydelse.

**) Stenen er i indeværende Aar tilligemed flere andre Sten førte til Vestervig Kirke.

En anden St. Thøgers Kirke findes heller ikke læn- gere; den laa i Emdrupskov, Gram Sogn, Øst for Ribe, i Sønderjylland. Hvorledes det er gaaet til, at en Kirke saa langt borte fra Vestervig er bleven indviet til St. Thøger, ved vi ikke; men udelukket er det ikke, at Kirken i Emdrupskov er bleven bygget, da Orm var Biskop i Ribe; han havde nemlig før været Biskop over Børglum Stift, altsaa over det Stift, som havde St. Thøger til Værnehelgen, og han kan meget godt have indviet en ny Kirke til sit forrige Stifts Helgen. Denne Kirke blev ogsaa ved Reformationen nedbrudt og Sognet henlagt til Gram. Paa den gamle Kirkes Plads er der for faa Aar siden rejst en Mindesten.

Thøgers Navn er ret naturligt bleven knyttet til forskellige Beretninger om underfulde Helbredelser og til hel- lige Kilder. Af skriftlige Beretninger kendes kun ganske faa, og disse blev opdagede ved en ren Tilfældighed. Nogle smaa Brudstykker af et Helgenskrift om St. Thøger var engang blevene benyttede ved Indbindingen af nogle Lensregnskaber fra Skaane. I disse Brudstykker fortælles der saaledes om en blind Kvinde, der faar sit Syn, da hun knæler i St. Thøgers Klosterkirke; en Mand helbredes paa en lignende Maade ogsaa for en Øjensvaghed. Der fortælles, at Folk, som var i Havsnød, paakaldte Helgenen og lovede ham gode Gaver, dersom han vilde hjælpe dem. Sikkert er det, at han har været en anset Helgen, derom vidner ikke mindst de store Rigdomme, som det oprettede Kloster kom i Besiddelse af. Da Klosters Rigdomme ved Reformationens Indførelse blev afgivet til Kongens Kasse, blev der i Aaret 1535 givet Kvittering paa Kongens Vegne for „1084½ Lod Sølv tagne af St. Thøgers Skrin, to Arme og en Monstrans for 2500 Mark dansk“.

I en Dal, kaldet Troldgabet, kæmpede St. Thøger efter Sagnet med en Trolde. Kampen var haard, men Trolden bukkede under, da Helgenen lod Vand vælde frem af en Kilde. Denne blev hurtig meget berømt, og det blev Skik og Brug, at Handelsfolk, som agtede sig til Vestervig Mar- ked, for at faa Held og Lykke kastede Penge i Kilden,

naar de kørte forbi. En anden Kilde fandtes tæt ved det Sted, hvor St. Thøgers Kirke i Vestervig blev bygget. Den ses endnu paa den nedre Kirkegaard. Den vældede frem under St. Thøgers Hoved, da han engang laa og sov paa dette Sted, og blev stærkt benyttet som Lægedomskilde gennem flere Aarhundreder. Den mistede imidlertid sin sundhedsbringende Evne, da Heksene en St. Hans Nat i Skikkelse af Katte turede rundt om den, da de samledes for at ride til Bloksbjerg. Troen paa Kildens undergørende Kraft forsvandt dog sent; thi for ikke ret mange Aar siden var der en gammel Kone, som helbredede Sygdomme med Vand fra St. Thøgers Kilde.)*

Ogsaa i Randrup, hvor Thøger steg i Land, fandtes en hellig Kilde. Der var nemlig en Bonde, som klagede til St. Thøger over det Vanheld, han havde med sine Kreaturer. Da sagde Thøger: „Sæt et Kristi Kors, hvor jeg staar, saa faar du nok Lykke.“ Dette gjorde Manden, og en Kilde vældede frem lige i Kanten af Møddingen. For et Par Menneskealdrer tilbage var der Folk, som kunde huske, at der paa Stedet stod et Kors med følgende Indskrift:

Det er for ingen Overtro,
men til et varigt Minde,
St Thøgers Kors i dette Bo,
som I nu her kan finde.

Denne Kilde tabte ogsaa sin helbredende Kraft, da en senere Ejer vadskede Kreaturer i den.**)

Ved Kappelgaarde i Vestervig Sogn fandtes ogsaa en hellig Kilde. Ruinerne af det ved Kilden opførte Kapel kunde endnu ses i Begyndelsen af 1800.

Flere Steder i den historiske Litteratur finder man anført, at Fiskerne ved Vestkysten af Thy, naar de med Baadene sætter over Revlerne raaber: „Thøger, Thøger.“ ***)

*) Meddelt af Hr. Overlærer Nørgaard, Thisted.

***) Optegnelser samlede af P. Uhrbrand. Findes i den historiske Samling i Thisted.

****) Saaledes i Galschiødt: Danmark. J. B. Løffler: Vestervig Kloster og Liden Kirstens Grav. C. C. Clausen: Jylland i »Danmarks Land«, Frem.

Man har villet fremhæve dette Udraab som et Vidnesbyrd om, at Mindet om St. Thøger ubevidst endnu lever i Befolkningen; men denne Antagelse beror sikkert paa en fejl Opfattelse af det thylandske Folkemaal. Ganske vist kan man ikke benægte, at en saadan Overlevering kunde eksistere, man har jo Eksempler andre Steder fra paa noget lignende, men i dette Tilfælde er man paa Vildspor. Udraabet „Thøger“ er sikkert en misforstaaet Opfattelse af Ordet tøger d. v. s. tøve. *) Naar Fiskerne ligger uden for Revlen og ville ud, og de ligger lige op mod Braaddet og venter paa det smule Vand, „Sletten“, saa at de kunne ro over, da kan det hænde, at den, der styrer Baaden, raaber: tøger, tøger, d. v. s. skod med Aarerne, ro baglæns. **) At skodde med Aarerne er jo ogsaa at bringe Baaden til at tøve. Dette Udraab kan være hørt af fremmede, som ikke har forstaaet Betydningen af Ordet, men henført den til St. Thøger, og saa er Fortællingen om St. Thøger færdig. At Helgenens Navn imidlertid er bleven benyttet som Bekræftelse paa Tilforladeligheden af givne Udsagn er sikkert nok. En gammel Mand, som døde ca. 1870 bedyrede altid sine Udtalelser med: „Det ved Thøger.“ ***) Og en Thybo løber ikke fra Herodes til Pilatus, men fra Villum til Thøger. ****) Føjes endnu hertil, at Navnet Thøger, Thøgersen, Thøgersdatter er meget almindelige her i Thy, saa vil der vanskeligt i vor Tid kunne findes flere Minder om Thylands Helgen.

Om St. Thøger har været den første Mand, som har prædikeret Kristendommen i disse Egne, veed vi ikke, men det er ikke sandsynligt. Evangeliet var sikkert for en Del kendt over hele Landet, da Thøger kom hertil — der var

---

*) Pastor Dr. H. F. Fejlberg har velvillig meddelt mig, at Ordet tøger kendes fra Mors, Thy, Vejrum i Betydning af tøve.

***) Denne Opfattelse og Forklaring af Udraabet skylder jeg Lærer Munk Poulsen, Vorupør.

****) Meddelt af Lærerinde Frøken Bjørndahl, Thisted.

*****) Meddelt af Læge Kjær, Hurup.

jo allerede hengaaet ca. 150 Aar efter Ansgars Død —, men der kan fornuftigvis ikke være nogen Tvivl om, at hans Prædiken og fromme Livsvandel har haft stor Betydning for Kristendommens Fremgang i disse Egne.

Gamle Skikke i Vester Han Herred.

Af Jens Damsgaard, Klim.

I.

NAAR man fra Hjørring Amt kommer ind i Vester Han Herred træffer man paa et meget vildt udseende Landskab, en Række af sammenhængende svære Hedebakker, de saakaldte Hingelbjerghøje, der mod Nord fortsættes i Klitterne ved Svinkløv Plantage. I Hjortdal Sogn, et af de paa gamle Minder rigest i V. Han Herred, gaar en Række Kridtbjerge ud mod Havet. Fra Hingelbjerghøjene ser man mod Syd St. Jørgensbjerg i Kettrup Sogn. Disse Bakker skraaner mod Vest jævnt ned mod den store Slette af Moser og Kærstrækninger, der indbefatter hele den midterste og østlige Del af V. Han Herred.

Fra Svinkløv til Bulbjerg strækker Klitbakkerne og Kridtbjergene sig som flere jævntsidesløbende Bjergkæder. Majestætisk og bydende staar de der, „Klim Bjerg“ og „Torup Kløv“, og skuer næsten trodsigt ud over Lyngtoppene og Gyvelbuskene og det Smaakravl af Menneskebørn, der arbejder ude paa Markerne. Og de smaa Gran og Fyr henne i Torup og Klim Klit titter saa underlig skælmsk forsagte op mod Toppen af Bakkerne. Efter at have sænket sig ned i Klim, Torup og Vust Sletter hæver Landet sig

atter op til en høj Bakkeryg, der indfatter hele den nordlige Del af Halvøen *Hannæs* og fra Syd til Nord løber omtrent midt igennem Halvøen.

Denne Bakkeryg, der ligesom deler Landet, falder nogenlunde jævnt mod Øst og Vest. *Hannæs* er den ejendommeligste Del af Hanherred, og den Del, der har givet Herredet Navn. Velbyggede Bøndergaarde ligger spredt mellem Bakker og Høje, og den oplyste, selvbevidste *Hannæs*bonde sidder der i rolig Tryghed og lytter til de hule Drøn fra Havet bag Sandbjergene. Men inde bag Sandbjergene, hvor man i Blichers Dage vandrede som paa „en uhyre Kirkegaard“, har Menneskekunst fremtryllet de nydelige Plantager ved V. Torup og Svinkløv. Menneskekunst! Ja, det kan en stille Sommerdag synes, som om det alt er Kunst herude. Men det er kun Naturen, der hviler. Vent til Høsten er forbi, og Trækfuglene drager mod Syd, saa rejser Naturen sig i sin Vælde. De fraadende Bølger vælter sig vandtunge mod Land og sender Skum i store Flager ind over Plantagerne, mens Stormens Hyl blandes med Bølgernes Drøn. Naar Natten er mørk, og Lynet blænder Øjet, mens Regnen plasker, og Tordenen ruller, da forstaar man, hvad det koster Mennesker af Arbejde at binde Ødelæggelsens Klitkonge med Trærøddernes sejge Baand.

Men der kan ogsaa være dejligt derude, naar Solens straalende Skive sender sit Guldblink ned over den unge Plantnings jomfruelige Skønhed, hvor endnu ikke Badehotel og Pavilloner og paatrængende Badegæster har gjort Skønheden kedelig moderne. Før Fjerritslev—Thisted Banen blev aabnet i 1904, var Vester Han Herred uden Sammenligning Danmarks mest afsidesliggende Egn. Denne Afsideshed har haft sin store Indflydelse ikke blot paa Folkekarakteren og Folkelivet i det hele, men ogsaa paa den store Fattigdom paa *samlede* skrevne Minder. Naar jeg i nogle Aar har syslet lidt med Vester Han Herreds Topografi og Historie, saa har denne Fattigdom ofte fristet mig til at opgive Arbejdet. Fra en kendt Arkivar modtog jeg saaledes for ca. 5 Aar siden et Brev, hvori han blandt andet

skriver: „Jeg har spekuleret svært paa at finde noget mere til Dem om Vester Han Herred, men der er vist *aldeles ingen* Literatur udover de spredte Oplysninger i „Samlinger til jydsk Topografi og Historie“, der maa kunne findes. Altsaa, der maa tages fat *helt forfra*, d. v. s. med Studier paa Stedet og i Arkiverne. Det er en haard en.“

Naa, det blev dog alligevel en hel Del, jeg fandt, og jeg er bleven klar over mer og mer, som jeg har syslet med Sagen, at her er gemt store Skatte vedrørende denne ejendommelige — ja, maaske ejendommeligste — Egn i vort Fædreland.

Foruden en Del utrykte Kilder har jeg benyttet: Brinch Sejdelin: »Hjørring Amt«, C. Djørup: »Thisted Amt«, Falbe Hansen: »Landboreformerne«, Samlinger til jydsk Topografi og Historie, O. H. Wulff: »Vendelbo Stifts Historie i statistiske Bidrag«, Begtrup og Bergsøes Skrifter, Suhms Samlinger, Troels Lund: »Dagligt Liv i Norden« samt J. P. Jørgensen: »Vore Landkommuners Forvaltning«.

II.

Nu om Dage er der vist grumme lidt Forskel paa Sæd og Skik og Levemaade i Han Herred og det øvrige Thisted Amt, men saaledes har det ikke været i ældre Tid.

Indberetningerne til Aalborg Stiftsbog 1690 samt de ældre Præsteindberetninger fra 1553, 1571 samt 1625 viser tydelig den store Forskel paa Levemaade i Thy og Hanherred. Thyboerne levede indtil Overdaadighed godt. Han Herred-Bonden sultede mangan Gang.

Aagaard skriver om Thyboerne: „Næppe gives noget Sted, hvor Bonden lever bedre end i Thy. God Mad og stærk Øl søger enhver at skaffe paa sit Bord. I Høstens Tid spiser Bonden 6—7 Gange om Dagen.“ Hvad Brinch Sejdelin skrev for 100 Aar siden om Vendelboerne passer ogsaa for den Tid paa Hanherred.

Bondens Nøjsomhed gik saa vidt med Hensyn til Mad og Drikke, at man maatte blive mismodig derover, om den ej var aldeles nødvendig, naar han skulde svare enhver sit. Om Sommeren bestod hans Søbemad bestandig af Mælk,

sød eller sur, og hans Drik af Valle. Oksekød og Flæsk solgte han, men af Faarekødet beholdt han det meste for sig selv. Lidt tørret Fisk dypet i Madfedt var den almindelige Eftermad. Til de kogte Kartofler brugte han lidt Salt. Saltede Sild var i ældre Tider ogsaa ret almindelig. Han Herred-Bondens Øl var saa tyndt, at Folk fra Thy sagde derom: „I Han Herred brygger man paa den Maade, at man binder 5 Maltkorn til det ene Ben af Draagien (Andrik) og en Stilk Maløwt (Malurt) ved det andet. Efter at han saa har sejlet gennem Dammen, øser man Øl deraf. Ved Højtider og Festligheder lader man ham sejle to Gange gennem Dammen.“

Endnu saa sent som 1820 skal dette Ord have været almindelig i Thy. Omkring ved 1800 lærte Folk i Han Herred dog at brygge Øl, saa Thyboerne har været for haarde ved dem.

Men der var ganske vist en Fejl ved deres Øl, den nemlig, at de ikke kogte Ølurterne. Aarsagen var vist dels den, at Øllet ikke ved Kogning skulde tabe sin Sødme og Kraft, maaske ogsaa for at spare paa Ildebrændsel. Mange Steder var der ret knapt med Brændsel ogsaa fra gammel Tid. I 1690 skriver Sognepræsten i Kærup (Tømmerby-Lild) saaledes i en Indberetning til Vendelbo Stiftsbog: „Ildebrand af Tørv og Lyng findes her intet, som snart dygtigt og tjenligt er, men hvis som i saa Maader behøves skal købes paa andre Steder og hentes med Hest og Vogn 1 Milsvej“. Degnen skriver: „Ildebrand kan ej andet bekommes end nogle usle Sandtørv, som graves i Fælledet og snart intet er tjenlig.“

Bygningerne bestod af norsk Fyr eller Grantømmer. Stolperne var sat paa Kampesten. Væggene var klinede. Disse Forhold vedblev helt op til 1840—50. Husene var lave, kun 7—8 Alen brede. Paa Rølingen (Raaling, Stuehus) var forskellige Udskud. Kun lidt var der pyntet paa Husene. Indvendig var de ringe, lave og med indknebnede Værelser, Lergulve, smaa Døre og Vinduerne ikke til at aabne. Køkkenet og Bryggerset var uden Loft. Efterhaanden som Skovene forsvandt og Tømmeret blev dyrere,

maaske ogsaa andre ukendte Forhold traadte til, afløstes Stolperne og de senere Væg bjælker af tyndere Spir, de saakaldte „Suler“. Tagbedækningen bestod de fleste Steder af Græstørv og Lyng (Suhms ny Samlinger III 186, Samlinger til jydsk Topografi og Histore II 132). Rør brugtes mest paa Hannæs.

I 1690 skriver Sognepræsten til Øsløs-Vesløs-Arup, N. Stenstrup, om Præstegaard og Anneksgaarde: „Her var i Præstegaarden i Øsløs 6 gamle, raadne Huse, som jeg har af ny maattet lade ombygge.“ Anneksgaarden i Vesløs By bestod i Følge samme Indberetning af 2 Huse, „et Rolingshus paa 7 Bind og en Lade med Stald i Enden 9 Bind,“ begge for kort Tid siden (1685) opbyggede. Landgildet skulde være 6 Tdr. Byg, 3 Tdr. Havre, 1 Skovsvin, 1 Pd. Smør og noget Arbejde efter Lejlighed. Anneksgaarden i Arup bestod samme Aar af et Rolingshus paa 11 Bind og 1 Lade paa 4 Gulve og 1 Lo. Ved Enden deraf en liden Stald til 5 Høveder. Østen i Gaarden et lille Hus af Tørv til Fæ og Faar. Landgildet var her 6 Tdr. Byg, 4 Tdr. Havre, 1 Skovsvin, 1 Pd. Smør og noget Arbejde efter Lejlighed. Der var trange Tider paa Hannæs den Gang, hvilket man faar et klart Indtryk af ved at læse den sidstnævnte Indberetning samt den fra Tømmerby-Lild samme Aar. Fra Øsløs lyder Klagen saaledes: „Sær formindskes Afgrøden paa Marken, formedels Bøndernes store Armod, som ikke have Kvæg til Jordens Gødning og Dyrkning, sær vorder der jo mer og mer øde, saa som i dette Aar ere i Øsløs By 6 af de bedste halve Gaarde blevne slet øde, foruden det som tilforn var ødt baade der og i de andre Sogne. Desforuden af det, at Sæden (Rug, Byg, Havre og Blanding) saas konfuse imellem hverandre her paa Markerne, kan man ej lettelig tælle paa Ageren*), hvorudover man maa lade Bonden raade selv og mister derved ikke aleneste al Foringen, men endog hos mange den ringe Del af Korn, som udloves; thi den største Del er jo

---

*) Tagés den Tiende, som Præsten havde Ret til at tage paa Ageren.

forarmet og forborget, at deres Avling bortføres af andre, som forud har lejet og købt den af dem for Penge og Korn til Skatter og Underholdning; naar nu Præsten kræver, haver de intet at give, hvorved jeg faar utrolig Skade. Sognepræsten i Kærup klager sig ogsaa gudsjammerlig.

Der findes i begge hans Sogne (Tømmerby og Lild) en stor Del Bønder saa hel forarmede, og det bliver værre Tid efter anden. Lild Sogn bliver ødelagt af Sandflugt og Tømmerby af store Udgifter og Misvækst. Ryttergodset her i Sognet „er moxen øde, og de fattige Folk, som derpaa bo, formedels deres Armod ikke i belejlig Tid med andre kan faa deres Jord besaaet eller komme til deres fulde Sæd, for de lide Mangel paa Korn til at saa og intet have at købe for, hvorudover deres Afgrøder bliver ringe og vog, saa Præsten hos dem lidet og snart intet Tiende kan bekomme“.

III.

Sandflugt klages der ikke over i den gamle Indberetning fra 1553, da var Skovene endnu ikke ødelagte helt, men under Krigene afbrændes en Del af dem og allerede 1671 omtales Sandflugt i Klim, Torup og Vust. I en Indberetning fra Sandflugtskommissionen i 1680 om Vust Sogn skrives: „Vi fandt Mølbek og Blegsted (Mølbæk og Blegsted), som fra Vesten haver dagligen Skade af Sandet, som kommer fra Havet og Klitterne, hvilket haver næsten ruineret deres Eng og Fædrift, og en Del af Agerjorden fandtes opfyldt med Sand, saa haver vi efter slig Beskaffenhed befundet denne saa at kunne taksere Ellitsbøl 2 Tdr., Mølbek 2 Skpr., Blegsted 3 Tdr. 6 Skpr.“

I 1689 skriver Sognepræsten:

„Snart den halve Part af Markjorderne, synderlig i Klim og Vust ligger straks ved Klitten og aarlig af Sand fordærvet.“

Sandflugten var en ren Plage for Hanherred. Noget var det Beboernes egen Skyld, idet de i Følge Præsteind-

beretningerne tog Lyng og Tørv ude i Klitten. Der var nemlig ingen Opsyn, og saa gik det som det kunde. Ved Rescr. af 5te Oktober 1706 skete her dog en Forandring, idet det blev paabudt Herredsfogderne, at de „under Proprietærernes og Regimentsskrivernes Inspektion skulde føre et jævnligt Tilsyn med Fredens Overholdelse i Klitterne i Overensstemmelse med Forskrifterne i Dansk Lov 6—17—29.“

Endelig organiseres der et indgaaende offentlig Tilsyn med Klitterne, ja, med hele Sandflugtsvæsenet. I Kommissionsindberetningerne klages der ofte over Beboernes Efterladenhed med Hensyn til Udførelsen af de lovbefalede Pligtarbejder i Klitterne. Mærkelig nok var Vustboerne i gammel Tid meget kritisk anlagte overfor kongelig Majestæts Forordninger og Embedsmænd. Det skal saaledes være Vustboernes Skyld, at Sandflugtskommissær Petersen i 1702 ansøgte Kanceliet om at faa en Uniform, for „en saadan vil have en ikke ringe Indflydelse paa den ringeste Del af Bondestanden.“ Af Hr. Petersens Skrivelse, der opbevares i Rigsarkivet, har jeg noteret følgende vedrørende Uniformen:

„Vi give os derfor den underdanige Frihed at udbede det høje Kollegium ville tage denne Sag i tjenstligst Overvejelse, ligesom vi ogsaa tillige give os den Frihed at lade følge en Tegning til en saadan Uniform, hvilken Uniform vi underdanigst indstiller til det høje Kollegiums gunstbehagelige Omdømme om ikke kunde være passende saaledes: *En lysegrøn Kjole med gule Knapper, rød Krave og Opslag med Guldsporer paa og en Guldepaulet paa Skulderen, hvid Vest, mørkeblaa Panteløng med Guldtræder i Sømmene, Halvstøvler med Sporer, rund Hat med rød og hvid Kokarde og en rød og hvid Fjer nedlagt om Pullen.*“

Se, det var da en Uniform, Vustboerne vilde kunne kende! De gode Vustboere var nemlig i de Dage meget udspekulede i alt vedrørende Pengepungen, og de undlod at udføre Sandflugtskommissærens Ordre med den Motivering, at *de ikke kunde kende ham.*

IV.

I det 16de, 17de og 18de Aarhundrede er Armod og Nød et Særkende for Vester Han Herred mer end noget andet Sted i Thisted Amt. Men i Slutningen af det 18de og Begyndelsen af det 19de Aarhundrede sker et Omslag. Den ulykkelige Krig i Begyndelsen af Aarhundredet, der var saa ødelæggende for det øvrige Jylland, mærkedes saa godt som ikke i Vester Han Herred. Selvfølgelig trykkede Statsbankerotten med de derpaa følgende store Skatter og Afgifter, men der var saa godt som ingen, der gik fra Hus og Hjem, og det laa vel mer end i noget andet deri, at de gamle Skikke og den tarvelige Levemaade vedblev at holde sig saa sent, ja, næsten indtil vore Dage. Man levede saa godt som udelukkende af Hjemmets egne Produkter. Ja, man købte Fisk, men Kaffe og The kendtes ikke før langt hen i det 19de Aarhundrede. Klæderne tilvirkede de selv. I de lange Vinteraftener kartede baade Karle og Piger, medens Husmoderen spandt. Man vævede og farvede selv, ja, i enkelte Sogne avlede man selv Hørren, der brugtes. Manden snoede selv sit Reb, Tækkegarn og lignende, bandt Kurve o. desl. Det gjaldt om at være selvhjulpen, og det gjaldt at holde Pengene hjemme. Det lader dog til, at de gamle Skikke og den Simpelhed i Levemaade, hvorfor *Aagaard* i sin Beskrivelse af Thy roser Thyboerne, og som ogsaa i mange Henseender kan gælde for Han Herreder, omkring ved 1820—30 forandrer sig noget mere i Retning af Overdaadighed ved festlige Lejligheder. Men den daglige Nøjsomhed bevares længe. Jeg har saaledes hørt gamle Folk i Klim fortælle, at deres daglige Kost i Barndommen var: Om Morgenens kogt Øl uden Sukker med tør Rugkovring og maaske en halv saltet Sild; til Middag: Sur Mælk og Kartofler dyppet i Salt; til Aften: Fedtebrød med Salt og undertiden lidt Ost eller Faarekød. En Kop The var en ren Herlighed, og Kaffe smagtes ikke uden paa Festdagene. Men med al den Nøjsomhed i det daglige begynder som nævnt omkring ved 1820—30 en vis Yppighed og Overdaadighed at tage stærk Overhaand. Dog var det, saa vidt jeg kan forstaa, særlig ved de saakaldte

Bojler (Budlag). Pastor Stenstrup, der i Begyndelsen af forrige Aarhundrede var Præst i Hillerslev, skriver om sine Landsmænd, hvad ogsaa kan passe paa Han Herred i disse Tider:

„Ser vi hen til Almuen ved dens Gilder og Sammenkomster, ja endog til Plovgilder, som den arme Husmand maa give for at faa sin Jord pløjet og harvet, sit Ildebrændsel hjemkørt, sin Gødning udkørt. — da fremskinner Begærligheden efter Velleved og Forfængelighed for at kunne vise sig og ej staa tilbage.“

Om Bojlerne i Torup og Klim (og det gælder vist for hele Han Herred) omkring ved 1840, ja, det vedvarede vist paa sine Steder (Tømmerby og Lild) helt ned til 1870—80, har en gammel Kone i Klim fortalt mig følgende:

Ved Bryllupper og Begravelser og de store Barselgilder beværtedes Gæsterne, naar de samlede, med Vin, Brændevin og „Goderaad“ (en Slags Vandkage dypet i Sukker). Derefter Frokost med „Kødmadsfad“ og stegte Høns og Ænder med Sirups Sause. Derefter Kaffe og Kaffepuncher. Saa gik man til Kirke. Efter Hjemkomsten serveredes igen med søde Kager og Brændevin, hvorefter Hovedmaaltidet begyndte. Dette varede oftest 4—5 Timer. Ja, ens Mave krymper sig, naar man hører Torturen, der maatte gennemgaa:

1. Oksesteg med Suppe.
2. Lamme- eller Hønskød i Frikasé.
3. Kød med Peberrodsauce.
4. Fersk, saltet eller tørret Torsk.
5. Risblomme med Mjød, eller Flæsk og Pølse med Kaal. (Dette sidste skal særlig være i Brug for Hannæs.)
6. Steg (varm) af Beder, Gæs og Høns. Der er ogsaa bleven nævnt Kalvekød til mig, men det er vist ikke rimelig, da Kalvekød lige til de senere Aartier har været meget lidt efterspurgt.
7. Derefter Rødgrød med Fløde og to eller tre Slags Kager.

Nogle Timer efter nød man flere Kopper Kaffe, og for de, der ønskede det, adskillige Dramme (Brændevin og Rom). Henimod Morgenstunden fik man Frokost og Punch.

Op paa Formiddagen fik man to eller tre Retter varm Mad og Kaffe. Endelig „Mellemmad“ ved et med op til 20 Slags kold Mad dækket Bord. Selvfølgelig dansedes der uafbrudt, naar det da ikke var til Begravelse (og det var nok enkelte Gange, at Livsaanderne blev saa opildnede, ogsaa ved Begravelser, at man op paa Formiddagen lod Naturen gaa over Optugtelsen.)

Gæsterne betalte selv Spillemand og Kogekone. Under Spisningen af Hovedmaaltidet gik to Tallerkener rundt, hvorpaa blev lagt Penge til Spillemand og Kogekone. Jeg har selv oplevet den gamle Skik en Gang ved et stort Bryllup i en gammeldags Bondegaard, men nu er den Skik helt borte. Derimod er det jo endnu ret almindelig, at de dansende i Dansesalen giver Spillemandspenge. Men det er jo ikke rigtig fint. Det mest moderne paa det Omraade er jo, at Værten betaler Spillemand ligesom i Byerne.

Ved Gilderne spillede selvfølgelig Kort, ogsaa ofte ret højt Spil. Det ansaas ikke for Skam at spille og drikke i Bondens Hus, „men,“ skriver Aagaard om Thyboerne, „at samle sig i Kroen for at drikke og spille nedlader Thyboen sig ikke til.“ Den samme Æresfølelse var efter troværdige gamle Folks Udsagn ogsaa tilstede i Hanherred — og er der for Resten endnu —. De enkelte, der gik paa Kroen, ringeagtedes og kaldtes „Svirebrødre“.

Til et saadant Gilde var der ofte baade 100 og 200 Mennesker, og man skulde jo synes, at Værten maatte blive fuldstændig ruineret. Dette var dog ikke Tilfældet. Underbalancen var vist gjerne paa Gæsternes Side. Først var der nu Brudeskænken ved Bryllupper (2—3 Rbd.) samt det saakaldte „Send“. „Fuld Send“ bestod af et halvt Faar (en Bov, en Side og Rullepølse, 10 Lys, 2 Snese Æg og 1 Skaal (3 til 5 Pd.) Smør. „Halv Send“ 3 Høns, 4 Ænder eller 1 Gaas. Gaverne, der overbragtes 3 eller 4 Dage før Gildet, blev modtagne med stor Højtidelighed, og Overbringerne fik i Tejnerne tilbage en stor Ruling og seks Ægkager (Kager af fin Dejj med noget Kryderi, kaldet Annis) samt 8 Bakkelser.

V.

Foruden disse store Gilder var der selvfølgelig ogsaa en Del forskellige andre Sammenkomster. Jeg har saaledes set gamle Breve fra 1780, hveri der var Indbydelse til „Fæisel“, Fæstensgilde.

Hvori disse Fæstensgilder egentlig bestod, har jeg faaet meget forskellige Oplysninger om; de har vist været meget forskellige i de forskellige Egne, ja endog i de forskellige Sogne.

Det mest udprægede Fæstensgilde foregik saaledes: De forlovede kørte til Kirke en Dag i Julen, mest almindelig St. Stefansdag (2den Juledag). Før Gudstjenesten tog de ind til Præsten, der paa en højtidelig Maade bekræftede Forlovelsen og holdt en Tale. Næste Efteraar ved Mikkelsdag holdt man saa det egentlige Bryllup. Ved disse Forlovelsesgilder eller Fester var der Forridere, der red Kapløb, og jeg har hørt af en gammel Kone, at hendes Bedstefader, der var født 1781, som Dreng havde set et saadant Tog St. Stefansdag. De var dog vist ret sjældne paa den Tid til Forlovelsesfester, men ved Bryllupsfester har Skikken holdt sig til de senere Aar, og jeg har et Par Gange været til Stede ved Bryllup med Kapridning. Men der er sikkert en Forbindelse mellem denne Forlovelsesfest og saa den gamle hedenske „Hestefest“, der fandt Sted paa anden Juledag. Troels Lund skriver om denne Fest:

„Oprindelsen til Hestefesten paa anden Juledag maa vistnok søges helt ned i Asadyrknings Tid eller maaske endnu længere tilbage. Sikkert er det, at Hesten havde været Guden Freyrs hellige Dyr. Som saa meget andet var dette imidlertid gaaet i Glemme og fremtraadte i hvert Fald nu i kristelig Forklædning. Medens Skikken uden Tvivl var den gamle, kaldtes nu den religiøse Hovedperson ikke længere Freyr, men Stefan, anden Juledags Helgen, den første Martyr. Hvor lidet end denne havde med Hest at gøre, maatte han dog overtage Freyrs Rolle og optræde som Hestens Skytshelgen. I god Tro sang man i Danmark:

»Sankt Stefan rider de Foler i Vand,
alt ved den lyse Stjerne.
For vist er nu Profeten fød,
som frelse skal al Verden.»

Senere kom saa Kapløb og Kapridning til. Troels Lund henviser til forskellige gamle Beretninger desangaaende. Nu tænker jeg mig, at det er denne gamle Skik, der i forskellige Variationer har holdt sig ret længe og som ligger til Grund for de gamle Forlovelsesfester anden Juledag med deres Kapridning og øvrige Tildragelser.

I Hanherred som vel ogsaa i andre afsidesliggende Egne har Skikken holdt sig længst. At der saa ogsaa ved Siden af den mere alvorlige Del af Hestefesten har gaaet forskellige Narrestreger og raa Løjer er rimelig. Saaledes har det her i Vesterhan Herred lige til de sidste Aartier været Skik, at man anden Juledag stod meget tidlig op, gør sin Stald i Stand og skynder sig hen til Naboen for uset at røgte hos ham. Som sagt den Skik er nu vist helt borte, men i hele Hanherred har bevaret sig en anden, men mere raa Skik, nemlig at man St. Stefan om Aftenen gør saa megen Ustyr som mulig hos Naboen. Som et svagt Minde om Hestefesten kan nævnes, at det er meget yndet at spærre Stalddøren med Gødning fra Møddingen og derpaa at gemme Møgbøren. Men som Troels Lund skriver: „Det vil være haabløst Forsøg at ville klargøre sig, hvorledes denne Fest i sine Velmagtsdage i det enkelte har taget sig ud. Kun saa meget synes vi at kunne skimte, at det hele Stjernefald af senere Skikke skriver sig fra en oprindelig Klode, en hedensk Fest for Arbejdets, Flidens og Frugtbarhedens Gud Frey, hvem Hesten var helliget. Det er højst sandsynligt, at Festen er bleven fejret ikke blot ved tidlig Opstaaen, Røgten af sin Gerning og Nydelse af Jordens gode Gaver, men ogsaa ved Hestevæddeløb, mulig Hestekampe og vel ved Hesteofring og et Fællesgilde paa det slagtede.“

Som særlig karakteristiske Skikke kan nævnes Klim Snapsting, Kollerup Grandstævne og Øsløs Baadefærd. — *Klim Snapsting* var almindelig kendt over hele Hanherred.

Det første Ting (Sammenkomst), der holdtes efter Jul, kaldtes Snapsting. Hver Egn, hvert Herred eller By, havde sit, og i Viborg holdtes aarlig et *Snaps Landsting*. I 1671 henlagdes det dog til en senere Tid paa Aaret for Viborgs Vedkommende. Oprindelsen til de saakaldte Snapsting kendes ikke. Der er nemlig det paafaldende ved dem, at man ikke i de gamle Love eller Forordninger træffer paa dem. I Valdemar Sejrs „Jydske Lov“ omtales ganske vist, at Ransnævningerne (de almindelige Nævninger) skal ind-sættes „paa det Ting, der er næst efter tolfte Dag,“ og Bønderne skal møde med dem og nævne dem for den kongelige Ombudsmand, som skal tage dem i Ed (Jydsk Lov II, 51). Om Biskopnævningerne hedder det, at de skal omskiftes efter Jul som de almindelige Nævninger (Jydsk Lov II 78). Selve Navnet har der været megen Strid om. Jeg husker saaledes fra mit Ophold i Viborgegnen, at nogle Bakker i Nærheden af Rindsholm kaldes Snabes Bakker og skulde have deres Navn efter Kong Snabe, der indstiftede Viborg Snabesthing“. Den almindelige Antagelse mellem Folk, der sysler med gamle Ting, er vistnok, at det meget omtvistede Ord stammer fra det latinske: **S**essionis **N**ovi **A**nni **P**rimæ (første Møde i det ny Aar), S N A P: Ting.

At det saa blev et Drikketing og „Snapsting“, er jo ret naturligt. Folk lagde saa en hel anden Betydning deri end den oprindelige. Hvem der ønsker sig nøjere Oplysning om Viborg Snapsting og de andre Ting: Drikketing, Allemandsting, Søgneting (Landemøde), skal jeg henvise til Samlinger af jydsk Topografi og Historie I Bind, hvor J. Kinch, Ribe, giver ret udførlige Oplysninger om dette Spørgsmaal. Klim Snapsting stammer rimeligvis fra den Tid, da Tingstedet var her, men da det først har faaet Hævd som Herredets Snapsting (jeg har ikke truffet paa Snapsting andre Steder i V. Hanherred), saa har man fortsat med den gamle Skik, selv længe efter at Tingstedet var flyttet til Skerpinggaard.

Klim Snapsting holdtes i Ugen efter Jul ved den nuværende Fattiggaard. Af Retshandlinger, der blev foretaget paa Klim Snapsting, kan især nævnes den saakaldte „Ilden

og Kjæren“ eller Last og Klage paa Ejendom, altsaa almindelige Politisager. Rimeligvis er ogsaa behandlet andre Ting, der maa kunne findes i de gamle vist stærkt beskadigede, ufuldstændige Tingbøger. Jeg haaber senere at faa undersøgt den Sag nærmere. Det er nemlig meget rimeligt, at Klim Snapsting gaar helt tilbage til det 13de og 14de Aarhundrede. Men saaledes som Tinget holdtes de sidste 40 Aar fra 1800—1840 var det nærmest et Marked, dog ret ejendommeligt.

Her samledes Folk fra hele Vester Han Herred til Handel i Jens Andersens Gaard. Nede fra Skovegnene kom Træhandlere med Træredskaber (Vogne og andre Arbejdsredskaber), fra Nibe kom Feltberederne (Garverne), Landkræmmere o. s. v. Derimod var der ikke Spor af Kreaturhandel som nu om Dage ved Markeder. Om Dagen var det mest de ældre, der samledes, men om Aftenen kom Ungdommen til, og saa blev der drukket og danset 3—4 forskellige Steder i Byen. Brændevinen var jo hjemmelavet og derfor til „Indkøbspris“. Efter nogle faa Timers Søvn begyndtes forfra igen. Snapstingsfesten varede i 6 Dage. Saa vidt jeg kan forstaa, har der i ældre Tid fundet en Del „Bortfæstninger“ (Forlovelser) Sted paa Snapstinget. Som saadan har den befordret Slægtsforbindelsen i de forskellige Sogne. Ofte var det vel saadan, at det var de gamle, der ordnede Forholdet. Denne gamle nordiske Skik, at andre besørgede Bortfæstningen, holdt sig her længere end noget andet Sted, men paa den anden Side kunde det jo være rart nok, at ogsaa de unge kom til at „synes om hinanden“. Det var der god Lejlighed til paa Klim Snapsting. Desværre traf det nok ogsaa, at de unge netop ved Festligheden paa Snapstinget lavede Streg i Regningen for de gamle. Men efterhaanden som det mere officielle Præg forsvandt, blev Drik og Kortspil det vigtigste. Folk holdt sig borte, og Snapstinget blev til de „Feltberederdage“, der endnu af nogle forveksles med det oprindelige Snapsting.

Af andre gamle Skikke kan endnu nævnes „Indløsningen“, Indløsning ved Kirkedøren af Barselkvinder. Paa Hannæs skal denne Skik have holdt sig helt ned til vore Dage.

Bygholm og Vesløs Vejler.

Af **N. Sodborg.**

Forord.

Følgende lille Skildring af Bygholm og Vesløs Vejler er, hvad Udtørringen angaar, bygget paa Optegnelser og Oplysninger, som Hr. Ingeniør *W. Stevens*, Bygholms Vejle, velvilligst har tilstillet mig, hvorfor jeg bringer ham min bedste Tak. Desuden en Tak til de ældre Mænd her omkring, som har fortalt mig om Vejlerne før Udtørringen.

Den interessante Meddelelse om Limfjordskommissionens Rejse i 1741 samt enkelte andre Oplysninger maa jeg takke Hr. Sagfører *Svensden*, København (forhen «Elmelund» ved Fjerritslev) for, idet han har været saa venlig at lade mig lave nogle Optegnelser fra hans Arkivstudier.

Endelig er Skildringen bygget paa Selvsyn, idet jeg gennem en Aarrække har haft Lejlighed til at færdes paa Vejlerne.

N. Sodborg.

FORMET som en Tunge skærer Halvøen Hannæs sig mod Syd ud fra den smalle Landstrimmel, som forbinder Vester Hanherred med Thy. Paa Landstrimmelen Nordside ud mod Havet hæver Bolbjerg sig som en trofast Vagt mod det graadige Hav.

Halvøen sænker sig ned mod Syd, og dens sydlige Spids er ved Feggesund skilt fra Øen Mors.

Paa begge Sider af Hannæs ligger nu Bygholm og Vesløs Vejler, Bygholm mod Øst og Vesløs Vejle mod Vest; men før disse Vejlers Inddæmning var der lavvandede Vige, der strakte sig op fra Limfjorden og gjorde Hannæs' Beliggenhed meget isoleret fra det omliggende Land.

Disse lavvandede Fjordarme var rige paa Fuglevildt og Fisk. Dette har sikkert ogsaa været Tilfældet op gennem Oldtidens forskellige Tidsrum; de mange Kæmpehøje

og andre Oldtidsminder, som findes paa Hannæs, bærer nemlig Vidne om, at Halvøen tidligere har været rigt befolket.

Den isolerede Beliggenhed var til stor Ulempe for Befolkningen paa Hannæs. Ældre Folk kan fortælle, hvor vanskeligt det var at færdes over Vandet baade mod Øst og Vest.

Mod Øst, over til Hanherred, var det mest besværligt, da der næsten var en Mil over til den anden Side. Mod Vest var det lettere, da der ikke var nær saa langt.

Der kunde naturligvis køres nord om Vigene; der gik jo Landevejen fra Thisted til Aalborg, men for de sydlige Sogne var dette temmelig ubehageligt, da det forlængede Rejsen med adskillige Mil.

Der fandtes den Gang hverken Læge eller Apothek paa Hannæs; enten skulde man i den Anledning til Thisted eller til Kettrup i Hanherred, hvor der var baade Apothek og Lægebolig. — Var det nødvendigt at faa Læge hurtigst muligt, kørtes der om ad Landevejen, og der blev da gerne sendt Vogne ud for at møde Lægen, saa der kunde skiftes Heste.

Ellers kørtes eller vadedes der i Reglen over Lavvandet. Mest besværligt og vanskeligt var det, som allerede nævnt, naar man skulde mod Øst, ad Hanherred til.

Der kørtes ud omtrent paa det Sted, hvor nu Maskinhuset ved Bygholms Vejle ligger, dog lidt længere mod Nord.

Der stod en Stage med et Bræt eller Tønde paa for at betegne Udkørselsstedet.

Der var saa visse Forholdsregler at tage.

Der maatte ikke køres for langt til Venstre, thi der var et farligt Bløde, som kaldtes Glombak, hvor let baade Heste og Vogn kunde køres fast, ja, helt under. Mod Syd var der ogsaa et lignende farligt Sted, hvor man helst ogsaa skulde holde sig fra.

Der kørtes saa først mod Nordost; men naar man var kommen et godt Stykke ud, saa skulde der drejes noget til Højre, saa Retningen blev lidt Sydost. Et Stykke ude

var en Holm, hvorpaa der ogsaa stod en Stage som Vejviser. Der kørtes i Land omtrent paa samme Sted, hvor nu Hoveddæmningen ender. Ogsaa der stod en Stage med en Tønde. Iøvrigt gjaldt ogsaa Gøttrup og Kettrup Kirke-taarne som Vejvisere.

Det var en besværlig Kørsel, men ulige vanskeligere var det dog, naar man kom fra den modsatte Side, fra Hanherred. Da Retningen nemlig ikke var lige over, og der skulde gøres en Svingning midt ude i Vandet, var det ikke let at undgaa de farlige Steder ved den vestre Bred.

Mange Gange kørtes der vild, og det hændte ogsaa, at der kørtes i Glømbak, saa baade Heste og Vogn næsten skjultes af Vand. Saa maatte der handles resolut, springes af Vognen, og Skaglerne skæres over, at ikke de urolige Heste skulde trække Vognen længere ned i Dyndet. Vadede eller paa Hesteryg maatte man saa se at naa Land for at skaffe Hjælp.

Det har været en uhyggelig Stilling og ikke uden for Livsfare at sidde paa en Vogn, der næsten stod under Vand, og med Fare for at den skulde synke dybere og dybere ned i Blødet, og det har dog hændt, at Kvinder har maattet sidde i saadan Stilling, indtil Kusken bragte Hjælp fra Land.

Et lille Stykke syd for Varden, Vejlestagen, som den kaldtes, paa Vestsiden af Bygholms Vejle, var en Markedsplads, hvor det saakaldte Øsløs Marked den Gang afholdtes, og paa den Dag var der livlig Færdsel over Vandet, da mange Hanherredsfolk drog op til dette Marked.

Der kunde ogsaa køres over Vejlen længere mod Nord; baade fra Nordspidsen af Tursbjerg i Øsløs Sogn over til Holme, og fra Kærup Holme i Tømmerby Sogn over til Vust.

Paa Vestsiden af Hannæs var Overfærdselsforholdene over Vesløs Vejle over til Thy vel ikke slet saa vanskelige, da Strækningen der var meget kortere.

Ud for Vesløs By stod ogsaa en Stage som Vejviser, der hvor nu Vejen gaar over Vejlen. Vejen gik ogsaa den Gang over Storeholm i Vesløs Vejle, og der kørtes i

Land paa Vestsiden paa samme Sted som nu. Desuden var der langs med Kørelinien rejst store Sten, saa der kunde ikke saa let køres vild. Ogsaa fra Arup til Østerild var Overkørsel mulig.

Før Vesterhavet brød gennem Aggertangen ind i Limfjorden, var Vandet i Vejlerne fersk eller brak; der fandtes flere Slags Ferskvandsfisk som Skaller, Aborrer, Gedder og Helt og flere Arter.

Særlig var der mange Helt, og ved Østerild fangedes der Helt i saa store Mængder, at hele Omegnen forsynedes med fersk og røget Helt. Baade Helt og næsten alle de øvrige Arter af Ferskvandsfisk, som fangedes i Limfjorden, skal have været langt større og bedre end fra de ferske Søer. At der har været stort Heltfiskeri i Østerild Fjord, fremgaar af en Beretning fra omkring Aar 1800. Der var da 87 Familier i Østerild, hvoraf de fleste var fattige Husfolk, som til Dels levede af Heltfiskeri i Fjorden.

Efter Havets Gennembrud blev Vandet saltholdigt, og Ferskvandsfiskene forsvandt, hvorved for en Tid Fiskeriet meget forringedes, og mange af de Familier, der havde haft deres Udkomme af Fiskeri, faldt Fattigvæsenet til Byrde.

Ligeledes var der Overflødighed paa Aal. Ved Højvande førtes tit mange Aal op i Smaahullerne i Engene og Kærene langs Fjordkanten. Naar Vandet saa hurtig sank, kunde der undertiden gøres rig Fangst. En Mand har saaledes fortalt mig, at han engang efter Højvande med Hænderne fangede 34 store Aal i et ganske lille Hul. Aal paa 3 Pd. var ikke ualmindelige.

Der dreves Fiskeri med mange Slags Redskaber: Bundgarn, Pulsvaad, Ruser og Sandvaad o. s. v. Bundgarnsfiskeri var meget almindeligt, og Øsløs havde saaledes engang 30 Bundgarn, Arup 15 og Tømmerby 32.

Yndet var ogsaa Aalefangst med Glib og ved Blus. Den sidste Fangstmaade blev dreven forskellig, enten ved Lygte paa Bagstavnen af Baaden eller paa den Maade, at to eller tre vadede ud sammen; den ene bar et Knippe Halm eller Lyng, hvoraf han rev smaa Totter, som han

stadig holdt Ild i og lyste ud over Vandet med, Kammeraterne ved hans Side maatte saa se at opdage Aalene og fange dem med deres Aalejern.

Ude paa de store Holme havde Folk deres Faar. Ved pludselige og voldsomme Højvande kunde undertiden nogle gaa tabt. Saaledes ved Stormfloden i 1839, da der druknede mange Faar paa Storeholm i Vesløs Vejle. Ved denne voldsomme Stormflod steg Vandet meget højt; i Arup blev man efter Oversvømmelsen nødt til at flytte 5 Gaarde. Ogsaa Østerild led meget, og mange Huse og Gaarde maatte flyttes. Oversvømmelsen gjorde stor Skade paa Engene og de lavtliggende Marker. Vandet førte store Masser af Sand og Grus med, som blev liggende, og Grønsværet forraadnede, naar det saltholdige Vand ikke hurtig nok kunde løbe tilbage igen.

Der indkom ved Indsamling og paa anden Maade store Summer til de skadelidte, saaledes at hver af disse skal have faaet omtrent 70 pCt. erstattet af det lidte Tab. Vester Hanherred fik saaledes 3438 Rdl. 61 Skl., hvoraf Arup f. Eks. fik 938 Rdl. 20 Skl. og Østerild 1237 Rdl. 91 Skl.

Store Skarer af Vildgæs og Svaner samledes paa Vejlerne hvert Foraar og Efteraar; særlig Svanerne var der mange af, og deres melodiske, vemodige Sang kunde ved Vinterens Komme tone langt ind over Land.

Ved Sommertide kunde der være forunderlig smukt, naar Vandet laa blankt som et Spejl, kun nu og da kruset af svage Ilinger, mens Sommerdagens Taagedis laa som et blødt, fint Tæppe over den blanke Vandflade.

*

*

*

Saaledes laa Vejlerne hen til i 1866.

Dog var Tanken om Vejlernes Udtørring allerede opstaaet meget langt tilbage.

I Følge en kongelig Befaling af 12. Januar 1741 skulde der nemlig forfattes en udførlig Beretning over Fiskestaderne i Limfjorden. I den Anledning berejste en Limfjordskommission Limfjordskysten for at optage Beretning. Kommissionen bestod af fire Mænd, nemlig Chr. de Møinichen,

Stiftsbefalingsmand, Peder Marsvin, Landsdommer i Jylland, Christian Solberg, Borgmester i Aalborg, og Niels Schelde, Regimentsskriver over Dronningborg Ryttergods.

Denne Kommission mødtes af hver By-, Herreds- eller Birkefoged, hvis Distrikt grænsede til Limfjorden, tilligemed visse udvalgte og edfæstede „gamle (dog ikke affældige Mænd), der var bosatte og bekendte vederhæftige, kyndige og i Fiskeriet vel erfarne Mænd“, der skulde give Kommissionen sandfærdige Oplysninger om alt, hvorom de blev spurgt.

Den 27. Juli 1741 er Kommissionen naaet til Øsløs. Det bemærkes i Kommissionsprotokollen, at de Øsløs Mænd har 9 a 10 Sandvaad, som drages her og der ud for Byens Grund, hvor de kan snige sig mellem Stenene.

Der var to Drætsteder paa østre Side af Holmtange forbi en meget stor Sten, omtrent 3 Alen i Diameter. Denne Sten var i Følge Beretning Vinteren i Førvejen bleven vendt af Isen, saa at den Side, der tilforn vendte i Øster, vender nu i Vester. Endvidere nævnes Pøtt-Odde, hvor Bygholms Vejle begynder. Denne Odde var forleden Aar bleven forlænget, ldet det forbigaaende Dyb af Sand og Grus i stærk Storm blev tilstoppet; dog gjorde det fra Vejlen udløbende Vand et nyt Løb kort Tid efter.

Fredag den 28. Juli begynder Kommissionen igen sin Forretning ved den for de rejsende opsatte Tønde østen for Bygholms Vejle.

Protokollen oplyser endvidere, at det højlovlige Kammer-Kollegium har ved Skrivelse af 20. Maj sidstleden indsendt til Kommissionens Behandling og allerunderdanigste Erklæring den til Hans kgl. Majestæt allerunderdanigste indgivne Memorial af 19. April, hvori en Person, ved Navn Christian Lihme, har givet Forslag om at inddige de to store Grunde, Byholm og Han Vejler, fra Limfjorden, for derpaa at avle et Par Tusinde Læs Hø, som saa skulde anvendes til Rytterhestes Forplejning m. m. Han begrundet, at saa blev baade Grunde og Vejle eftersete og optagne, ogsaa hvad Fiskeriet vedrører.

Kommissionen fandt i Vejlen Flader med Sandflugt,

sandet Jord med Sivbuske; andre Steder fandtes Buske af Star og grovt Flæggræs og store Strækninger, hvor ganske korte Græsspirer var opløbne.

Det berettes ogsaa, at der for nogle Aar siden ved Sandets Opskylning mellem de to Vejler, Bygholm og Han Vejle, skulde være bleven dannet en Grund eller Tilgroning, Krapgrund kaldet, saa at der nu kan køres over fra Øsløs til Klim, i Stedet for at de to Vejler forhen var gaaet i hinanden.

Endvidere forklarede de mødte Tillidsmænd og andre Bønder fra Omegnen, at Isen ved stærke Sønden- eller Sydostvinde kunde drives op paa Grundene og gennem Glombak og Seldals (Selbjerg) Fjord føres helt op i Vejlernes nordligste Ende, Lund Fjord.

Isen kom med stor Kraft, som ingen Ting kunde staa imod, og der blev endogsaa forevist Kommissionen nogle Steder, hvor Isen havde afskaaret Grønsværet ved Bredden og ført dette længere ind paa Land.

Endvidere blev der berettet for Kommissionen, at naar Limfjorden ved Mikkelsdagstider satte Vandet ind over Grundene, og det saa straks igen ved stærk Nordvestvind blev uddreven, kunde det hælde sig, at Helt og Aborre blev tilbage paa Grundene og kunde tages med de bare Hænder.

Denne interessante gamle Beretning vidner om, at der under gunstige Vejrforhold kunde danne sig større Tilgroninger med Siv, Stargræs og Naturgræs.

Det blev dog ikke til noget med Christian Lihmes Forslag om Inddæmning, men det viser dog, at allerede den Gang har der været dem, der kunde se, at her mulig kunde indvindes Land.

Saa gik Tiden. Omkring 1850 var der i Arup en Gaardmand, der hed Chr. Jørgensen. Han arbejdede meget ihærdigt for at faa Arup og Vesløs Vejler udtørrede. Han vilde, at Beboerne selv skulde tage sig af Sagen og begynde med at anlægge en Dæmning fra Arup til Hokser. Han fandt dog kun ringe Genlyd for sin Ide og maatte opgive Planen. Chr. Jørgensen, der var af noget stridig Natur,

var en kundskabsrig og dygtig Mand og paa flere Omraader en Foregangsmand for sin Tid.

Først i Aaret 1861 kom Tanken om Bygholms Vejles Udtørring frem igen og antog fastere Form, idet en dansk Mand, en Hr. Bjørn, fik Koncession paa Inddæmning og Udtørring af Bygholms Vejle.

Han fik dog ikke Planen realiseret, men afhændede Koncessionen til et københavnsk Ingeniør-Firma, og i 1866 begyndte Arbejdet ved en Entreprenør og ledet af nævnte Firma.

Det varede dog ikke ret længe, før Foretagendet maatte standses paa Grund af manglende Pengemidler, og saa laa Arbejdet stille næsten et Par Aar.

I Mellemtiden afhændedes baade Koncessionen og de paabegyndte Arbejder til en engelsk Jernbane-Entreprenør Mr. John Trehwella, og i Begyndelsen af 1868 begyndte denne Mand paany Arbejdet med Inddæmningen af Bygholms Vejle. Vesløs Vejle var der ikke tænkt paa den Gang, og det var først langt senere, at der blev taget fat der.

I de næste to Aar blev Hoveddæmningen opført.

Der blev ikke anvendt Dampkraft, men al Jorden trilledes paa Hjulbør.

Arbejdet udførtes paa følgende Maade: I Længderetning med Dæmningen, men med en god Snes Alens Afstand fra denne, dannedes i Vandet aflange Kasser, indtil 150 Fod lange og halvt saa brede, af Brædder og med dobbelte Vægge. Mellemmummene mellem Væggene udfyldtes med Sand, og Brædderne holdtes oppe ved Pæle, som nedrammedes i Sandet baade udvendig og indvendig langs Kassens Sider. Naar Kassen var færdig, og den skulde jo være tæt for at holde Vandet ude, udpumpedes ved Haandkraft alt Vandet, der var i den. Derefter fyldtes Jorden i Kassen i Hjulbøre og kørtes paa Planker hen til Dæmningen. Saaledes arbejdedes der paa Hoveddæmningsens Opførelse fra begge Sider, baade fra Øst og Vest.

Hoveddæmningsens Længde er 9000 Alen. Ogsaa en selvvirkende Sluse af Tømmer blev bygget.

Ved Dæmningsens vestre Ende anlagdes endvidere en

Pumpestation med to Centrifugalpumper fra det berømte Firma J. & H. Gynne i London. Disse Pumper var beregnede til at udpumpe 4000 Tdr. Vand i Minutten.

De samme Maskiner benyttes endnu hvert Foraar ved Udpumpningen af Bygholms Vejle.

Saa snart Hoveddæmningen og Slusen var færdige, blev der taget fat paa Udpumpningen af det indelukkede Saltvand.

For at hindre Vandet fra Oplandet i at løbe ind i det inddæmmede Areal og for at lede det ud i Limfjorden, blev der nu anlagt en Landkanal og en Landdæmning.

Denne Dæmning med Kanal havde en Længde af 20,000 Alen.

Arbejdet gik nu godt fremad, og i 1871 var man naaet saa langt, at Plantningen af Græs kunde tage sin Begyndelse. Der blev begyndt dermed i Vejlens allernordligste Del, som kaldes Lund Fjord. De spæde Planter blev overrislede med fersk Vand, da det havde vist sig, at de ellers ikke kunde gro paa Grund af Jordbundens Salt-holdighed.

Allerede i Aaret 1873 saa det ud til, at det skulde lykkes, og Græsset stod da rigtig godt, men saa kom Stormfloden og ødelagde i et Øjeblik alt det Arbejde, som med saa store Omkostninger og Anstrengelser var bleven saa godt begyndt.

Det var den 4de Januar 1874 Kl. 8 om Morgenen, at Hoveddæmningen blev gennembrudt.

Der havde i flere Dage raset en meget stærk Storm fra Nordvest, og Vandet inde i Vejlen var bleven presset ud imod Hoveddæmningen, saa dennes indvendige Skraaning blev meget medtaget. Dertil kom, at der ikke kunde pumpes, fordi et Kulskib, som ventedes fra England, ikke kom til den fastsatte Tid. Den 3die Januar var Vinden gaaet om til Vest, og Vandet i Limfjorden steg nu til 4½ Fod over daglig Vandstand. Den 4de om Morgenen var det Orkan fra S. V. til S., og Bølgerne begyndte nu at lave Huller i Dæmningens udvendige Skraaning, som kun var beskyttet ved en Beklædning af Græstørv.

Vandet steg med rivende Fart og gik tilsidst helt op over Kronen af Dæmningen. I Løbet af ganske kort Tid blev to store Stykker af Dæmningen paa henholdsvis 400 og 600 Fods Længde skyllet bort, og Fjordvandet trængte med uimodstaaelig Kraft ind over Vejlen. Andre Steder i Dæmningen lavede Bølgerne Huller paa indtil 19 Fods Dybde.

Landdæmninger, Kanaler, Hegn o. s. v. skylledes bort, og i Løbet af faa Timer blev det kostbare Arbejde aldeles ødelagt.

Grunden til dette sørgelige Resultat maa sikkert søges deri, at Hoveddæmningen i det hele var alt for svag. Dels var den langt fra høj nok, Kronen var kun $4\frac{1}{2}$ Fod over daglig Vandstand, og dels var dens udvendige Side langt fra stærk nok, idet Skraaningen kun var beklædt med Græstørv, som paa Grund af Saltvandets skadelige Indflydelse ikke kunde gro rigtig sammen.

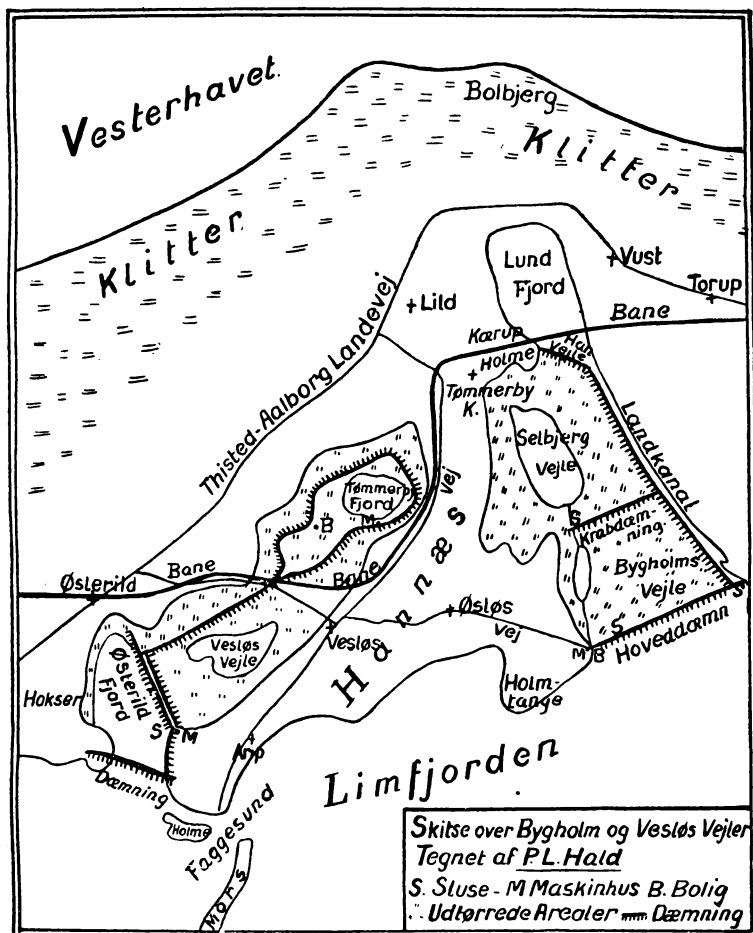
I denne bedrøvelige Tilstand henlaa Vejlen til i Aaret 1876, da Englænderne, Brødrene Mr. Livingstone Learmouth overtog Koncessionen og Ejendomsretten over Bygholms Vejle, og de tog nu fat paa at oprette og fortsætte det afbrudte Foretagende.

Først skulde Hoveddæmningen ombygges, og Arbejdet derpaa begyndte i April 1876. Arbejdets Udførelse blev betroet dels til en hollandsk Ingeniør, som havde været beskæftiget ved Amsterdam-Kanalen, og dels til Hr. Ingeniør W. Stevens fra London. Den hollandske Ingeniør blev her kun et Aars Tid, medens Hr. Stevens siden har ledet alle Arbejder paa begge Vejlerne.

Der blev arbejdet paa Hoveddæmningen med stor Kraft, og der blev nu benyttet Dampkraft, to Lokomotiver. Al Jorden til Dæmningen toges paa Vestsiden tæt ved Maskinhuset, hvor Dæmningen begynder. I Løbet af 1876 blev Dæmningen færdig. Den havde en Kronehøjde af $7\frac{1}{2}$ — $8\frac{1}{2}$ Fod over daglig Vandstand, og desuden var den ydre Skraaning solidt forsynet med Granitglacis op til en Højde af $3\frac{1}{2}$ Fod over daglig Vandstand.

Denne Dæmning var saaledes baade meget højere og

i det hele af langt solidere Beskaffenhed end den første Dæmning, saa den kunde nok staa for en ordentlig Torn. Kort efter Hoveddæmningens Fuldendelse blev der bygget to store Betonsluser i Stedet for den gamle Træsluse.

Der blev nu begyndt med Udpumpning af Saltvandet; men i Stedet for som første Gang at udpumpe hele Arealet, der udgør ca. 6000 Tdr. Land, blev den sydligste Tredjedel afsondret fra Arealet nord for ved at opføre en Tværdæmning. Først blev den østre Landdæmning istandsat

fra Hoveddæmningen i en Strækning af 5000 Al. til Selbjerg Vejle. Derfra førtes saa igen den omtalte Tværdæmning tværs over Arealet til Vestsiden; denne Tværdæmning kaldes Krab Dæmning.

Paa denne Maade blev den nordligste Del omdannet til en Ferskvandssø, hvor Oplandets Regnvand frit havde Adgang, og gennem Landkanalen og Sluserne havde dette Areal Afløb til Limfjorden.

Derimod blev den sydligste Del straks tørlagt og be-saet med Græsfrø. Dette mislykkedes aldeles paa Grund af Jordens store Saltmængde, hvorimod Plantning med Fiorin-Græs gav bedre Resultat, især naar der anvendtes rigelig Overrisling.

Det varede dog mange Aar, før denne Del af Udtørringen blev saadan, at Græsset kunde trives. Alle mulige Midler blev anvendt uden mindste Hensyn til, hvad det kostede. Store Dele af Arealet blev grøftet og overrislet, og der blev anstillet Prøve med mange forskellige Græsarter.

Paa de Steder, hvor der fandtes Klæg og Mudder under Sandet, blev der prøvet med Pløjning, og store Damppløve var i Virksomhed ved dette Arbejde. Ligeledes blev der pumpet saa stærkt som muligt for at give Regnvandet Fald ind over Arealet. Men det viste sig dog, at alle disse kostbare Forsøg paa at fremme Græsvæksten var forgæves.

Pumpningen blev derfor formindsket, og hele Arealet overladt til Naturens egen Indvirkning.

Derimod blev den østre Landdæmning og Kanal fortsat nord paa til Han-Vejle, og en Tværdæmning, Han-Vejle Dæmning kaldet, ført over til Kærup Holme i Tømmerby Sogn.

Hele det inddæmmede Areal blev saaledes delt i tre Dele: Det nordligste eller Lund Fjord, det midterste eller Selbjerg Vejle og det sydligste, som almindelig benævnes Bygholms Vejle med Glombak. (Se Kortet!)

Da Han-Vejle Dæmningen var bleven anlagt, blev Selbjerg Vejle, et Areal paa ca. 2500 Tdr. Land, inddæmmet

og indtaget i Pumpearealet. Mange Hundrede Tønder Land blev ogsaa her beplantet med Græs, men her blev Resultatet meget heldigere end paa det sydligere Areal, og Græsset havde meget lettere ved at fæste Rod. Grunden hertil maa sikkert søges i, at Bunden i flere Aar havde været under det ferske Vands Indflydelse.

Da Bunden her er mere fugtig, har dette i de senere Aar bidraget meget til Naturgræssernes Fremkomst og Vækst. Det viser sig, at mange af disse Græsarter, saasom Fioringræs (*Agrostis alba*), Sødgræs (*Glyceria distans*) og en mindre Sivart (*Juncus Gerardi*) er værdifulde til Græsning for Heste, Faar og Kreaturer og ogsaa til Høslet,

Skønt der saaledes var sket meget store Fremskridt, var det dog i Slutningen af Firserne nær ved, at hele det store Foretagende var kommen til at dele Skæbne med saa mange andre Udtørringer. Ejerne havde nemlig bestemt sig til at opgive Pumpningen, da Resultaterne langtfra svarede til de store Bekostninger, som Udtørringen fremdeles fordrede.

Var dette bleven gennemført, vilde sikkert Hoveddæmningsens indvendige Skraaninger ved nordlige Storme hurtigt være bleven ødelagt, og Dæmningen lidt samme Skæbne som sin Forgænger.

Da Lodsejerne erfarede denne Bestemmelse, blev der ikke saa lidt Uro. Det vilde nemlig volde stor Skade, om Hoveddæmningen blev gennembrudt, da saa de lavtliggende Jorder og Enge langs Vejlerne, ialt et Areal af ca. 10,000 Tdr. Land, igen vilde blive oversvømmet af Saltvand.

I Efteraaret 1889 forhandlede der mellem Beboerne og Vejlejerne. Resultatet af denne Forhandling blev, at Vejlejerne tilbød at sælge begge Vejlerne, baade Bygholm og Vesløs Vejler, for et Beløb af 200,000 Kr.

Beboerne tog mod Tilbudet paa følgende Vilkaar: De skulde straks udbetale Vejlejerne 10,000 Kr. til Dækning af Pumpeudgifterne, for den kommende Vinter, og Resten af Beløbet, 190,000 Kr., skulde betales inden 1ste April 1900.

Det var Beboernes Mening at rejse et Statslaan for paa

den Maade selv at blive Ejere af Vejlerne, Dette mislykkes imidlertid, og Handelen gik ikke igennem.

Ministeriet havde derimod bestemt at ville yde Beboerne Hjælp til Forstærkning af Hoveddæmningens indvendige Skraaning og til to nye, selvvirkende Sluser, hvorigennem en Del af den indvendige Vandstand uden Pumpning kunde faa Afløb til Limfjorden.

Der blev saa sluttet Overenskomst mellem Ministeriet og Vejleeejerne, og de paatænkte Arbejder blev udført i 1901.

Siden den Tid har Vejleeejerne fortsat Pumpningen; — Overskudet bliver hvert Aar brugt til Fortsættelse af Udtørringen.

Der blev saaledes i Fjor begyndt paa en ny Dæmning og Kanal, der vil dele Bygholms Vejle i to Dele, en østlig og vestlig. Dæmningen og Kanalen bliver 15,000 Alen lang. Kanalen vil føre Regnvandet til den store selvvirkende Sluse i Hoveddæmningen ud i Limfjorden. Da den østlige Del af Bygholms Vejle er det højstliggende, menes der, at dette Areal uden Pumpning helt kan tørlægges. Derimod skal det vestlige Areal, som er ca. 1600 Tdr. Land stort, tørlægges ved Pumpning.

Denne Dæmning og Kanal vil blive fuldendt i Aar.

Ved den voldsomme Storm i Julen 1902 blæste Skorstenen ved Maskinhuset ned; den er dog senere bleven opført igen.

*

*

*

Som allerede nævnt var Vesløs Vejle fra først af ikke med under Arbejdet. Først da Hoveddæmningen ved Bygholm Vejle var færdig i 1876, søgte de ny Ejere, Brødrene Levingstone Learmouth, om Koncession paa Vesløs Vejle, og i 1880 fik de Koncessionen bevilget.

I 1881—82 blev Hoveddæmningen, der gaar fra Arup over Hokserrøn til Hokser og er 5600 Alen lang, opført og forsynet med en stor selvvirkende Betonsluse.

Belært af Vanskelighederne ved Bygholms Vejle, blev der nu anvendt en noget anden Fremgangsmaade, som baade førte til hurtigere Resultat og var langt billigere.

Efter at Hoveddæmningen var opført, henlaa nemlig det inddæmmede Areal, der ialt udgør ca. 4500 Tdr. Land, urørt i nogen Tid. Derved blev Jordbunden baade bedre udfersket og bedre skikket til Græsvækst.

Derefter blev den nordligste Del af Arealet, kaldet Tømmerby Fjord, omgivet med en Landkanal og Landdæmning, og en Pumpemaskine blev opstillet paa Østsiden af Inddæmningen. Ved Vestsiden opførtes store Stalde, som til Dels staar endnu.

Da Arealet, der er 1400 Tdr. Land stort, omtrent var tørlagt, blev det beplantet med Fioringræs. Det voksede saa hurtigt til, at efter 10 Aars Forløb blev meget af Græsningen lejet ud til Høslet til en Pris af 40—50 Kr. pr. Td. Land. Men saa kom der en meget haard Vinter, og Græsset laa under et tykt Snelag i 2—3 Maaneder. Da Sneen endelig svandt, var meget af Græsset raadent, og det varede flere Aar, inden det atter kunde trives.

Imidlertid blev Inddæmningen fortsat og en Landdæmning og Kanal ført langs Vestsiden af Vesløs Vejle til Vejleodde ved Østerild Fjord, og derfra igen en Tværdæmning over til Arup. Endvidere førtes en Dæmning fra Østerild Aa til Vejleodde, hvorfra den kom til at gaa parallel med Tværdæmningen over til Østsiden, saaledes at den vestre Landkanal fortsættes mellem de to Dæmninger. Den sidste Dæmning og Kanalen førtes videre mod Syd til Slusen i Hoveddæmningen.

Samtidig blev der opført en Pumpestation til at tage Vandet fra Vesløs Vejle, medens Østerild Fjord fik Afløb til Pumperne gennem en Dykkersluse.

Vesløs Vejle er saaledes ogsaa som den østre Vejle delt i tre Afsnit: Tømmerby Fjord, Vesløs Vejle og Østerild Fjord. (Se Kortet!)

Vesløs Vejle og Østerild Fjord har dog betalt sig saa daarligt, at der i flere Aar ingen Pumpning har fundet Sted. Derimod pumpes der stadig hvert Foraar paa Tømmerby Fjord, og for et Par Aar siden blev Maskinerne der meget forbedrede, hvorved der opnaaedes en stor Besparelse af Kul.

— — —
 Det er et stort og betydningsfuldt Arbejde, der er udført ved Udtørringen af Bygholms og Vesløs Vejler, et Arbejde, der har kostet store Anstrengelser og store Summer af Penge, Summer, der løber op til mange Millioner.

Det har været et Held for disse Foretagender, at de har været ledet af en rig Familie, der har kunnet bære de store Pengetab, som Arbejdet har ført med sig.

Ingeniør W. Stevens.

Store Summer har været anvendt til kostbare Forsøg uden Hensyn til, hvad det kostede. Mange af disse Forsøg mislykkedes paa Grund af uheldige Forhold, og dog er Arbejdet bleven fortsat, og man maa beundre og paaskønne den Udholdenhed og Energi, som Vejleejerne har udvist ved at fortsætte et Foretagende, der har lønnet sig saa daarligt.

Det Konsortium, som i 1876 købte Vejlerne af Mr. Trehwella, bestod af de tre Brødre Levingstone Learmouth,

et Navn, der skal have en god Klang i England, særlig for Godgørenhed paa mange Omraader.

Den ældste af disse tre Brødre var Mr. Thomas Learmouth, som boede i det sydlige Skotland. Han var en intim Ven af General Booth, Frelsens Hærs bekendte Høvding, og han skal have ydet Frelsens Hær ret betydelig Understøttelse.

De tre Brødre er nu døde, og Vejlerne ejes af deres Arvinger og af Mr. Andrew Levingstone Learmouths Enke, som for et Par Aar siden blev gift med en Lord Portman.

Ejernes ledende Ingeniør, Hr. W. Stevens, Bygholms Vejle, hvis Billede vi her bringer, har nu i en lang Aarrække været knyttet til Vejlerne, og han har med Energi og Dygtighed ledet Arbejdet paa disse.

Hr. Stevens er født 1842 i London, hvor hans Fader var Ingeniør. Efter at have taget Ingeniøreksamen rejste han, 21 Aar gammel, til Spanien, hvor han blev beskæftiget ved Anlægget af Jernbanen Malaga—Cordoba—Madrid. Da Arbejdet var færdigt der, blev han af den engelske Jernbane-Entrepreneur Mr. Trehwella antaget til at rejse til Catania paa Sicilien for at blive beskæftiget ved en Jernbane, som han der havde i Entreprise.

Hr. Stevens kom dog ikke til Catania, da Mr. Trehwella imidlertid købte Koncessionen over Udtørringen af Bygholms Vejle, og han kom saa hertil som Mr. Trehwellas Repræsentant, indtil den første Dæmning var anlagt,

Det var dog først, efter at D'hr. Learmouth overtog Koncessionen, at Hr. Stevens blev ledende Ingeniør, og han har siden beholdt denne Stilling over begge Vejler.

Han har saaledes ledet alle Arbejder fra Begyndelsen af ved Inddæmningen af Vesløs Vejle, som blev udført efter hans Plan.

En Søn af Hr. Stevens, Hr. D'Arzy Stevens, er Inspektør over Vesløs Vejle, og i 1907 blev der ved Staldene paa Tømmerby Fjord opført en Inspektørbolig.

Kommer man ad Vejlevejen fra Øsløs, vil man straks faa Øje paa den høje Maskinskorsten og Møllen ved Bygholms Vejle. Ved Foden af Maskinhuset ligger den smukke

Fra Bygholms Vejle.

Ingeniørbolig, lunt gemt bag Dæmningen og omgiven af Kanaler. Langs Vejen ligger en lille Koloni af Huse, Boliger for Arbejdere, Smedie, Maskinhus o. s. v. Her bor Folk, der paa en eller anden Maade har med Vejlerne at gøre; enkelte af dem har endogsaa været knyttet til Arbejdet der fra første Begyndelse af.

Der er et hyggeligt, noget fremmedartet Præg over den lille Koloni.

Udenfor høres Suset af Limfjordens Bølger, mens mangeartede Fugleskrig toner inde fra Vejen.

* * *

Vejlerne har paa mange Maader været og er fremdeles af stor Betydning for Omegnens Befolkning. Ikke alene derved, at for Arbejdsmanden var her let Adgang til Arbejde, men ogsaa paa mange andre Omraader.

Ved Arbejdets Begyndelse strømmede store Skarer af Arbejdere hertil fra andre Egne af Landet; de fleste af dem fik Indkvartering omkring i Byerne langs Vejlerne, tidt var der 3—400 Arbejdere i Virksomhed. Alle disse Arbejdere var danske, kun lige i Begyndelsen var der nogle faa udenlandske. Mange havde saaledes en lille Indtægt af at tage Vejlearbejdere i Kost og Logis.

Ogsaa Egnens Folk kunde let skaffe sig god Fortjeneste paa Vejlerne, enten ved eget Arbejde eller ved deres Heste.

Da Græsplantningen fandt Sted, kunde selv Børn tages i Brug, og der er mange, der som Børn har tjent deres Dagløn lige saa godt som de voksne ved Græsplantning paa Vejlerne.

Græsplantningen udførtes paa følgende Maade:

De, der skulde udføre dette Arbejde, maatte selv skaffe Planterne til Veje.

Man plukkede disse i Vandet paa Vejlerne, hvor der var lidt Græsvækst, eller i Enge, hvor der var blød Bund, da Planterne jo skulde tages op med Rod. De lagdes saa i en Sæk og førtes hen til Arbejdspladsen. Her lavede en

Maskine, trukken ved Haandkraft, regelmæssige Riller og Huller i den bløde Sandbund; deri sattes den lille Plante og klemtes lidt fast med Haand eller Fod. Bagefter blev Arealet overrislet med ferskt Vand fra Landkanalerne.

Det kunde jo nok tage lidt haardt paa Ryggen en hel Dag igennem at gaa bøjet over dette Arbejde.

Mangen en Husmand, der ellers kun kunde holde en eller to Køer paa sin Ejendom, har, ved at han har haft saa let Adgang til Græsning og Høslet, kunnet holde det dobbelte Antal.

Hundreder af Kreaturer, Heste og Faar sendes hvert Aar i Græsning paa Vejlerne, og mange Hundreder Tdr. Land udlejes til Høslet.

I Vejlerne fanges mange Gedder, Aal, Aborrer og Skal-ler, og Fiskeriet udlejes hvert Aar.

Desuden er der udmærket Ande- og Bekkasinjagt.

*

*

*

Mærkelig og ejendommelig er den Natur, der findes derude paa den flade vide Vejle.

Følg med derud en Foraarsdag, saa er der skønnest.

Der er et Fugleliv saa broget og mangeartet som faa Steder i vort Land.

I hvert lille Vandhul er der Liv og Røre. Mange forskellige Arter Ænder i brogede og skønne Foraarsdragter ligger i Gravene langs Dæmningerne, og Terner og Maager bygger deres Reder paa lave Grøftkanter, Rede ved Rede; de fylder Luften med deres hæse Skrig, mens den arrige Blaaterne stadig slaar ned over os, saa tæt, at vi mærker Suset af dens Vinger.

Ogsaa den smukke ejendommelige Klyde (*Recurvirostra avocetta*) har en lille Koloni her; dens skarpe, skingre „Blit, blit“ skærer gennem alle andre Lyde.

Tidt kommer sjældnere Fuglearter hertil. Saaledes har den smukke hvide Skehejre (*Platalea leucorodia*), der lever i Holland og det sydlige Evropa, engang for flere Aar tilbage gæstet Bygholm Vejle. Ogsaa andre sjældne Arter af Wade- og Svømmefugle træffes nu og da.

Store Skarer af Vildgæs, Sædgæs og Graagæs flokkes hvor der er god Græsning med nogenlunde blød Bund. De strækker de lange Halse i Vejret for at spejde; thi de er vagtsomme og forsigtige. Iøvrigt gør de en Del Skade, da de fuldstændig opriver Græsset med Rode, saa der bliver bare og nøgne Pletter, hvor Græsset ikke har let ved at komme igen.

Ude over Vandfladen ses nogle enkelte Svaner, Efternølere, som endnu ikke har turdet vove sig til den lange Rejse mod det høje Nord; deres hvide Kroppe skinner i Sollyset som Sne. Ryler og Klirer fare forbi os, saa det piber i Luften, gør et Kast op over Dæmningen og er borte.

Baaden glider ud over det blanke Vand.

Hist og her staar endnu en Del Rør, hvidgule og falmede. De knækkes med raslende og skurrende Lyd, naar Baaden glider hen imellem dem.

Deres Tid er forbi.

Men nede under Vandfladen øjnes den ny Slægt, der skyder sig op mod Lyset som spydformede, lysegrønne Blade, som en lansebevæbnet Hær, der med uimodstaaelig Magt bryder frem med en ny Tid i Følge.

De vokser hurtigt, nogle er allerede naaet op over Vandfladen; de bøjer sig lette og smidige for Baaden, der glider hen over dem, retter sig straks igen med Ungdommens Kraft og Smidighed.

Liv er der alle Vegne.

Og underlige Lyde. — Lyde, der blandes med Frørnes Kvækken og Myggenes Summen. Det er som den gennem Naturen strømmende og foryngende Livskraft har klædt (inkarneret) sig i Toner, som Øret kan fange.

Saa kommer Sommeren med Liv og Travlhed.

Vel er Fugleskrigene nu til Dels forstummede, men dog er der Liv og Røre derude. Slaamaskinens Klappen og Klangen af Leer høres hver Dag i Høbjergningstiden. Høstak ved Høstak rejser sig i Hundredvis under flittige og travle Menneskers Hænder.

Naar Aftenen kommer, kan Dampen fra Mosekonens Bryg lægge sin hvide Aande hen over den vide Flade.

De høje Rørtoppe rager op over Taagen og fortøner sig som smaa Øer i et stort, blikstille Vand.

Da kan der være saa forunderligt stille og fredeligt derude, en Stilhed, der griber og fængsler vort Sind.

Efteraaret med Storme og Regnskyl giver Vejlerne et helt andet Udseende. Vandet kan da stige helt op til Foden af Dæmningerne.

I Stormvejr piskes Vandet til Skum, der lægger sig som en hvid Bræmme ved Dæmningens Fod, medens smaa hvide Skumklatter lette som Fjer kastes helt op over Dæmningens Krone, gribes af Vinden og føres langt bort over paa den anden Side.

Trækfuglene er nu vendt tilbage. Ænder, Vildgæs og Svaner trækker hen over Dæmningerne. De smaa, vævre Krikænder kommer med Fart, saa det hviner i Luften; mere sindig og rolig kommer den tunge, vakre Graaand.

Men Vinteren kommer og jager Fuglene bort og lægger sit Isdække hen over Vejlen, og der bliver igen mere stille derude.

Men langs Dæmninger og Kanaler kan vi følge Rævens og Odderens Spor i den hvide Sne.

Ogsaa herude har hver Aarstid sin Ynde og sin Ejenommelighed.

*

*

*

Vejlernes Tilblivelse er et lille Stykke interessant Historie, for god til at glemmes; og det maa haabes, at de, efter den Betydning de har haft og fremdeles har, maa blive bevarede for de kommende Slægter.

Middelalderlige Figurstene i Thisted.

I Somren 1907 saa jeg, da jeg gik igennem Nørregade i Thisted, paa og i Flugt med det smalle Fortov udfor Gæstgiver Jens Hauges Hus den højre Halvdel af en romansk Ligsten, hvis øvrige Del var dækket af en overliggende Trappesten. Den synlige Del af Stenen var meget udslidt af Fodgængere, men viste der sig dog flade bølgeformede Forhøjninger som Rester, dels af den højre Korsarm, dels af Figurer over og under denne. Ved Forhandling med

Gæstgiver Hauge lykkedes det mig at erhverve Stenen og efter Konference med Nationalmuseet samt Kirkeinspektionen i Thisted indsattes Ligstenen i Thisted Kirkes Mur ved Siden af den romanske Ligsten med Runer, som

Romansk Ligsten fra det 12. Aarhundrede.

alt fandtes i den sydlige Side af Taarnet, hvor den nu er fredlyst under Nationalmuseets Tilsyn.

Hvor beklageligt det end er, at Stenen i sin Tid er anbragt paa det udsatte Sted, saa at den — som hosstaaende Afbildning viser — er bleven næsten udslidt paa højre Side, er det dog endnu den Dag i Dag en interessant og karakteristisk Ligsten fra det 12. Aarhundrede. Staaende paa Korsets Tværarme ses to Fugle, den ene stærkt slidt. Disse Fugles Symbolik kan ikke med Sikkerhed udredes. Muligt er det Duer betegnende Freden eller lignende, muligvis skal de tjene til at angive Korset som Livets Træ. Denne Fremstilling forekommer ikke sjældent, enten saaledes, at der skyder sig Blade ud fra Korsets Stamme eller saaledes, at Dyr eller Fugle finde Læ under eller paa Korset. En Ligsten med et ganske lignende Motiv — Kors med Fugle siddende paa Korsarmen — findes paa Grurup Kirkegaard, Hassing Herred.

Figurerne under Korsarmen lader sig endnu vanskeligere bestemme. Muligvis skal herigennem betegnes afdødes Stilling i levende Live. Figuren tilhøjre er et firføddet Dyr vendt til venstre. Mandsfiguren til venstre kan da forklares som en Jæger bærende et eller andet Vaaben. Men — som sagt — Forklaringen er usikker og vore Oldgranskere have endnu ikke fundet Nøglen til Middelalderens Symbolik paa de romanske Figurer og mene — og med Rette — at det derfor er bedre ikke at udtale sig bestemt om denne Symbolik.

Jeg har paa Nationalmuseet personlig søgt Oplysning om hvad der kendtes til Stenen. I Arkivet findes en Tegning af Stenen af Professor *Wegener* fra 1853 og een af Professor *Löffler* fra 1875. Navnlig paa den førstnævnte ses baade Fugle- og Dyrefiguren tilhøjre uafslidte, Fuglefiguren ganske lig den paa venstre Korsarm, Dyrefiguren som et firføddet Dyr med opstaaende Øren og nedfaldende Bagparti uden Hale, hvorfor det ikke er usandsynligt, at Figuren skal være en Bjørn. *Wegener* anfører, at „Stenen forhen har tilhørt Skinnerup Kirke“, *Löffler*, at „Stenen

skal være kommen fra Sjørring“. Sidstnævnte Oplysning gaar igen hos Trap. Jeg er af den Formening, at ingen af disse Oplysninger er den rette. En ældre, her barnefødt, Dame kan nemlig erindre, at Ligstenen, som i hendes Barndom kaldtes „Bispens Sten“, laa paa Thisted Kirkegaard noget bagved Koret. Hun kan huske, at hun og andre Skolebørn stak Knappenaale ned ved Siden af Stenen, idet de derved bragte et Offer for at formilde de strænge Lærere og fri sig for Skænd i Skolen. Endvidere har jeg faaet oplyst, at Jens Hauges Hus er bygget af en tidligere Kirkevæрге, Købmand Fjeldgaard, for 50—60 Aar siden. Naar nu erindres, at Raadhuset i Thisted med Arrester og Arrestgaarde i 1853 i det væsentligste er bygget ind paa Kirkegaardens Jord op imod Koret og Stenen sandsynligvis saaledes netop laa paa denne Plads, ligger det nær at formode, at Stenen, da Raadhuset byggedes, er bleven kastet tilside og af Købmand Fjeldgaard brugt som Trappesten til hans Hus, en lignende Skæbne har jo Tusinder af gamle Gravstene heri Landet faaet.

Samtidig med ovennævnte Fund erfarede jeg, at der paa een af Kvadrene i Thisted Kirke — som er helt overhvidtet — skulde være en indhugget Figur af „en Hest der laa paa Ryggen“. Efter en Del Søgen fandt jeg Kvadren paa den sydlige Mur under et Vindu. Der viste sig, da Kalken var fjernet, en indridset Figur, nærmest lig en løbende Ulv med Tungen ud af Halsen. At Dyret ligger paa Ryggen kommer sikkert af, at Bygmesteren, da den ældre og mindre romanske Kirke, hvori Kvadren formodentlig fandtes, blev ombygget, ikke agtede paa Figuren og derved kom til at vende Figuren paa Hovedet. Som bekendt findes der rundt om paa vore Kirker indsat Kvadre med Dyrefigurer oftest vel nok i Relief, saaledes som f. Eks. paa Thisted Kirkes Kor — af hvilke Kvadre en Afbildning hid sættes — en Gang imellem dog ogsaa indridsede. Paa Arup Kirke i Vester Hanherred ses saaledes flere Kvadre med Fugle, paa Skyum Kirke en Sten, i hvilken er indridset 3 meget raat udførte Dyrebilleder. Den fundne Figursten stammer fra det 12.—13. Aarhundrede og Dyret maa

siges at gaa ind under den meget omfattende og varierende Gruppe, der i den arkæologiske Litteratur sammenfattes

under Benævnelsen: Løver. Om en Hest kan der absolut ikke være Tale.

Jeg takker Dhrr. Direktør Mollerup og Dr. Mackeprang for al god Hjælp til det opnaaede Resultat.

H. Billeskov Jansen,
Overretssagfører i Thisted.

Amtmand, Conferentsraad Gerhardt Faye,

* i Norge 22de Febr. 1760, † i Thisted 12te Marts 1845.

Af Jøns Damsgaard, Klim.

Ved at syle med Thisted Amts Historie i Begyndelsen af forrige Aarhundrede var der et Navn, jeg Gang paa Gang traf paa, og det var Navnet *Gerhard Faye*. Jeg lagde snart Mærke til det fremmedartede, franske Navn, og jeg forstod, at det ikke blot var et ejendommeligt Navn, men at selve Manden, der bar Navnet, maatte være en af dem, der særlig var med til at bygge op dansk Kultur og dansk Aandsliv i sin Tid. Og saa samlede jeg Materiale rundt om fra. I Kirkebøger, Præsternes Embedsbøger, Sogneraadsarkiver o. s. v. Men der var stadig for mange Huller i mine Optegnelser til at jeg kunde faa et paalideligt Billede af Amtmand Fayes Karakter og Livsarbejde. Da førte Forholdene mig i Forbindelse med Gerhard Fayes Sønneson, Hr. Toldinspektør Faye, Thisted. Hr. Faye overlod da mig til Afbenyttelse sin Bedstefaders efterladte Papirer, Digtsamlinger m. m. Derved blev jeg i Stand til at skrive nedenstaaende Artikler.

I.

FAMILIEN FAYE er, som Navnet tyder paa, fransk i sin Oprindelse, men bosatte sig i det 16de Aarhundrede i Skotland, hvorfra Familien siden gik over til Bergen i Norge. Købmand David Markussen Faye døde i Bergen 1718. Hans Søn Gerhard Faye var Sognepræst til Holt og Moland i Norge. Hans Søn Andreas Faye, Provst efter sin Fader, blev 1758 viet til Ane Margrete Karine Flintougt, og deres ældste Søn var *Gerhard Faye*, der efter at have studeret i København gik en meget trang

Tid igennem, indtil han ved Aarhundredskiftet blev Amtmand over Thisted. Den fyrretyveaarige Mand var da gennem Livets Kamp for at naa frem bleven modnet til at tage op et Rydnings- og Opbygningsarbejde i Thisted By og Thisted Amt. Som 62-aarig Mand udgav han en Digt-samling „Kærminder“, en Samling ejendommelige Digte, der giver os et udmærket Billede af denne Mands rige

Gerhard Faye.

Følelsesliv. Han skriver selv ved Udgivelsen af denne Samling:

„For dem, der i offentlige Blade har gjort mig den Ære, at nævne mit Navn blandt Danmarks hensovede Digtere, vil det synes underligt, at se min Genfærd opstige af sin Grav for at nedlægge en eneste Markblomst paa Musernes Alter. Og vil ikke du nysgerrige Verden spørge, hvorfor Forfatteren, som i sit hele Liv har ladet sine smaa Arbejder henhvile i ubemærket Dunkelhed, nu i sin Alderdom fremdrager dem af Mørket? Forfængelighed! raaber man: Forfængelighed! O, nej! — Jeg maatte da have et højere Begreb om mit Digterværd, end jeg virkelig har. Jeg vilde da næppe i Forfængelighedens Alder have forsomt mit Talent, og behandlet mine egne Arbejder saa

ligegyldigt, at maaske den halve Del af, hvad jeg har skrevet, er tabt. Nej! Grunden til, at jeg har skrevet saa lidet og udgivet disse Arbejder saa sildig, ligger ene i mit foregaaende Liv og i de Stillinger, hvori Skæbnens Haand satte mig. — Det tredje Decennium af mit Liv var ikke lykkeligt. Vel kan man ikke nægte, at et passende Maal af Modgang skærper Indbildningskraften, forædler Hjærtet og udvikler Følelsen i denne Digterkunstens Guldalder, men det Maal, som blev mig tildelt, var altfor rundeligt, det *nedtrykkede min Sjæl for dybt*; og naar jeg da engang imellem greb den forstemte Harpe, saa lød den kun i dybe elegiske Toner, der alene kunde behage dem, hvis Følelser var ligestemte med mine, eller som kendte og deltog i mit Livs Roman. Jeg har derfor i en senere Alder tilintetgjort disse Klagesange, der kun var skikkede til at stemme Hjærtet til Vemod. Med det fjerde Decennium i mit Liv indtraadte en lykkelig Periode. Jeg blev ansat i et Embede, der fordrede hele min Kraft. Da flygtede de fornærmede Muser. I ti Aar saa jeg dem ikke mere, men efter den Tid vendte de stundom tilbage. De mødte mig paa mine ensomme Vandringer i *Christiansmindes* smilende Marker eller under Skyggerne af de yndige Lunde, som jeg selv havde plantet. Her rakte Muserne mig den bortslængte Harpe, og jeg fandt mig da ganske tilbagesat i min Ungdoms sværmende Alder.“

Mange af Fayes Sange bærer Præg af, at han var Theolog før han blev Jurist, andre taler særlig Naturens Pris, og i nogle slaar han paa de humoristiske Streng, saaledes i *Ægteskabets Lyksalighed*.

En snorrig Ting, en snorrig Ting
er Hjærtet, som man ved;
det flagrer som en Bi omkring
paa Glædens Blomsterbed.
Saa er det her — saa er det der —
og ingensteds tilfreds det er;
men vil dog stedse synes fro.

O!

En snorrig Ting, en snorrig Ting
er Elskov i vor Barm.

Svip! har man først en Fæstering,
 Svup! har man Sorg og Harm.
 Saa vrævler man og kævler man;
 for Amor ta'r man Hymen an,
 skønt hin ved Altret løb sin Vej.
 Ej!

En snorrig Ting, en snorrig Ting
 er Kvinden med sin Mand.
 Ved mindste Forfald: kling, kling, kling!
 Og alting staar i Brand;
 og Knald og Fald man stemmer i;
 snart Dissonants, snart Harmoni,
 Hvorefter Hymen danse maa.
 Aa!

II.

Der var meget at tage fat paa, da Faye ved Aarhundredskiftet kom til Thisted. Her var man midt inde i Udskiftningen. Allerede i 70 Aarene var den begyndt, og desværre var Udskiftningen paadrevet stærkt, skønt Sansen derfor slet ikke var vakt hos Almuen. Fra 1785—1805 tager Udskiftningen i Amtet særlig Fart, men det viser sig tydeligt, at jo sildigere den er udført, desto bedre er den bleven det, og her er det tydelig Amtmand Fayes praktiske Haand, der har styret til det bedre. For Hjortdal Sogn i Amtets nordøstlige Hjørne er der dog en Undtagelse. Denne Amtets *sidste* Udskiftning foretoges i 1828 af Løjtnant Sørensen; og Faye saa godt, at det var daarligt, men gav til Grund, at Byen ligger i en lang Strækning, og ingen vilde flytte ud, hvorfor hver Gaard vel fik sin Agerjord samlet, men i lange smalle Strimler. Med Hensyn til Kultivering, Dræning og Udgrøftning af de mange Engdrag i Amtet var Faye ogsaa paa Færde, og et stort Arbejde har han udrettet i den Retning. 1820 oprettede han sammen med Justitsraad Caroc og Seminarieførstander Bentzon et Selskab til Fremme af Havesagen i Thisted Amt. Fra dette Selskab kunde faas Præmie og Understøttelse til Indhegning og Dyrkning af i det mindste 3 Skpr. Land

geom. Maal, samt til Uddeling af Frugttræer m. m. Særlig i Hillerslev Herred saa man Virkningen af denne For- enings Arbejde. Faye skriver, at i V. Han Herred stod Havedyrkningen længst tilbage. I Vust og Klim „ses saa- ledes knapt et Træ“. I Øsløs og Arup fandtes de smuk- keste Haver og om Efteraaret mødte de paa Torvet i Thi- sted med deres „Jordfrugter“. Særlig har Amtmanden lagt Mærke til Søndergaards Have i Øsløs paa 2 Tdr. Land, hvis Ejer Anders Christian „har vist megen Smag ved Anlægget“. Der fandtes et smukt engelsk Anlæg, et Spring- vand med unge Frugttræer i Kreds udenom. Den smuk- keste Have i hele Amtet var paa Højris og var 4 Tdr. Land. Hvilken Betydning Samtiden tillagde Conferentsraad Faye med Hensyn til Agerbrugets Udvikling i Amtet ses af nedenstaaende Udtalelse af Provst Djørup i V. Torup fra 1843:

„Endelig er der, efter Indbydelse af Hr. Pastor Licent theol. Damkjær i Kjettrup og ved Forfatteren af disse Blade (Djørup), den 22de Februar 1841, paa den for Agricultu- rens Fremme nidkære og derfor utrætteligt, endnu som Olding med Ungdoms Kraft virkende Amtmands, Hr. Con- ferentsraad Fayes Fødselsdag, stiftet et „*Landoekonomisk Selskab for Thisted Amt*“, der i de udgivne Love har ud- talt det som sit Formaal „ved alle de Midler og paa alle de Maader, der staae i dets Magt, og som til enhver Tid anses for de hensigtsmæssigste, i Thisted Amt i enhver Retning at ophjælpe og fremme Agerbruget og alle dermed i Forbindelse staaende materielle Interesser.“

Med Hensyn til Vejanlæg i Amtet, da var Faye lige- frem berømt i sin Tid. Medens de andre Amters Veje ligefrem var ufremkommelige, anlagdes ved Fayes energiske Foranstaltninger Vejen fra Oddesund til Hjørring Amts Grænse øst for Fjerritslev. Det betød mere for den Tids Beboere end en Bane nu. Men der har ogsaa været noget meget selvraadigt over den gamle Faye. Han vilde selv bestemme, hvor Vejene skulde gaa. Saaledes vilde han have dem op paa de højeste Punkter. Læg Mærke til Vejen ved Østerild, Bjerget o. s. fr. Altid vilde han op, hvor

der var Udsigt. De gamle fortæller: Det var fordi, Faye var Nordmand og som saadan vilde færdes paa Højderne.

Ude ved Kysterne sad Strandfogderne og regerede som Smaakonger mellem Fiskerne. Det herreløse Vrag tilegnede de sig efter eget Forgodtbefindende. Faye optraadte meget bestemt mod dette Uvæsen. I en Skrivelse, dateret 9de Januar 1807, skriver han til Toldinspektør, Kaptejn Langeland, at han maa have bedre Opsyn med Forbjergere og Strandfogder og en nøjagtig Fortegnelse skal forfattes over det indstrandede Gods, og hvis nogen viser Modvillighed, skal han straffes.

I Misvækstaaret 1835 avledes kun lidt Korn, saa Bønderne i Foraaret 1836 manglede Saakorn. Faye var ivrig paa Færde for at skaffe Hjælp, hvad vi kan se af nedenstaaende Skrivelse til Sognepræsterne:

„Endskønt jeg ikke har kunnet udvirke, at Kornvahrer til Vaarsæd er bleven hidsendt til Amtets Fornødenhed, har jeg dog erhholdet Løfte om en Pengeforstrækning til nogle Kornvahrers Indkøb for de allermeest trængende her i Amtet; men da disse er mig ubekendte tillader jeg mig ærbødigt at anmode deres Velærværdighed om, at De om muligt med allerførste Post ville give mig en Fortegnelse over de højst Trængende under deres Pastorat (thi Havre Saatiden er snart for Haanden). Til Efterretning for Købere anmeldes, at jeg har sluttet Akkord med Hr. Consul Lützhøft her i Byen om Leverancen imod Betaling af 4 Rbd for godt Sædebyg til i det mindste 10 Lpd. og 8 Pd. Vægt, og for Havren, der i det mindste skal holde 7 Lpd. 4 Pd. Vægt 15 Mk. pr. Tønde. I Forhold til den Sum jeg har at disponere over, kan Pastoratet ikke bekomme mere end „Td. Byg og „Td. Havre. Herefter maatte deres Velærværdigheds Anvisningsliste rette sig; ligesom ogsaa de vedkommende maatte tilkendegives, at der for dem, som ej straks kunne betale det modtagne Korn, forundes dem Kredit til 1ste Oktober indeværende Aar under Caution for Købesummens Tilbagebetaling i rette Tid. Det anmærkes,

at Havren endnu ikke er ankommen her til Byen, men kan forventes med første føjelig Vind.

Thisted Amtshus, den 11te April 1836.

Faye.“

III.

Det faldt som af sig selv, at Faye i sin Virksomhed sluttede sig nær til Præstestanden. Rundt om i Amtet sadde disse gamle praktiske Teologer Damkjer i Kettrup, Djørup i V. Thorup o. s. fr. Kampen mod Hernhutismen var ved at dø hen. Kun enkelte Steder paa Mors, i Øsløs-Vesløs-Arup, i Gøttrup og i Vust var der lidt Røre mod den herskende Rationalisme; men ellers var Folk saarart lullet ind i aandelig Ligeegyldighed og Søvn. I Klim havde der i den forrige Amtmands Tid været meget stormende Optrin. Præsten og Herredsfogden havde med haard Haand opløst de gudelige Forsamlinger. Faye søgte ved personlig Samtale med Præsterne *at skabe Fred*, og det lykkedes ham mærkelig hurtig at vinde baade Gejstlighed og Lægfolk for Freden, saa det forrige halve Aarhundredes Kamptid afløses af fuldstændig Fred paa det kirkelige Omraade. Fra 1810—1845 høre vi kun svage Efterdønninger af de Kampe, som jeg nøjere har omtalt i Historisk Aarvog for 1906. — Præsterne skulde jo selvfølgelig bestille noget, og de slaar sig saa paa Landbrug og hvad dertil hører. Fayes gode Ven Provst Djørup i V. Thorup skrev en Mængde Landbrugsliteratur paa Fayes Opfordring. Paa den anden Side har Djørup selvfølgelig kun Ros tilovers for den gamle Amtmand. Han skriver saaledes blandt andet om Fayes fortrinlige Veje: „Den rejsende fryder sig ved at rulle let hen paa de macadamiserede Veje, der ere et uforgængeligt Mindesmærke om den hæderkronede Olding, som nu i 35 Aar ufortrødent har arbejdet for dette Værk, hvorved Thisted Amt udmærker sig frem for andre i Jylland. Amtmand Fayes Veje er noksom bekendte for enhver rejsende, der én Gang har prøvet at komme paa dem fra de tilgrænsende Amter“. For Oplysningen i Amtet var Faye en trofast Ven.

Snedsted Seminarium havde i ham en trofast Støtte under de økonomisk trange Tider omkring ved 1820. Med Hensyn til Ordningen af Skolevæsenet ude i Amtet maatte han tage mangan en Tørn med Amtets selvraadige Godsejere. I Følge Fdng. af 23. Januar 1739 havde Amtmanden og Herredsprovsterne det overordnede Tilsyn med Amtets Skolevæsen. Men der var stor Uklarhed om Forstaaelsen af Forordningen af 1739. Der var saaledes det vanskelige Forhold mellem Degne og Skoleholdere og de mange forskellige Autoriteter, i hvis Hænder Forvaltningen var lagt. Faye fandt selvfølgelig megen Modstand at overvinde hos selve Almuen, der ikke forstod Oplysningens Betydning, men det var ikke den værste Modstand. Nej, den laa i Tidens Fattigdom, Manglen paa Pengemidler og Godsejernes afgjorte Utilbøjelighed til at bringe de Ofre, der krævedes. Ved Reskr. af 30. Marts 1742 var Skolevæsenet i Virkeligheden voldgivet den rene Vilkaarlighed. Nogle Steder byggede man Skoler, men fik dem slet ikke i Brug, da ingen vilde betale Lærerløn. Ja, Godsejerne her i Amtet indgav endog i Aaret 1809 et Andragende til Kancelliet, hvori de krævede, „at det frie Hartkorn aldeles skulde forskaanes for at have noget med Skolevæsenet at gøre“. Faye tog Kampen op mod Godsejerne paa det Punkt og sejrede. En Mængde dygtige Lærere blev ansat og de usle Lønforhold blev betydelig forbedret. Naar Faye var ude paa Rejse i Amtet, besøgte han ikke sjældent Skolerne. Klim Skole besøgte han saaledes flere Gange, naar han var i Besøg i Provstegaarden i V. Thorup. Ved mange Skoler sørgede han for at faa tillagt Havejord, ligesom han skænkede gratis Træer til Læreren, naar han vilde plante.

Det blev jo især Faye, der kom til at gennemføre den ny Skoleordning af 29. Juli 1814. Midt under Statsbanke-rotten kom den ny Skoleordning og føjede sit stærke Krav til den i Forvejen haardt trykkede Befolkning. Men det var Hans kgl. Majestæt Frederik den 6tes Lov, og det var for Faye omtrent som Guds eget. For var der en kongetro Mand i Landet paa den Tid, da var det Amtmanden i Thisted. Der fortælles af de gamle, at Faye altid læste

noget af en kgl. Skrivelse, naar han var til Stede ved Indvielse af Skoler eller lignende. Jeg tænker mig, at det har været de alvorlige Ord, hvormed gamle Frederik sendte sin Skoleordning ud i Livet, „at som det stedse blev en vigtig Genstand for vor landsfaderlige Omhu, at Statens tilvoxende Ungdom betimeligen lærtes at kende, hvad enhver skylder Gud, sig selv og andre, og hvorledes han ved retteligen at bruge sine Evner kunde blive gavnlig for Borgersamfundet, saa have Vi med lige Nidkjerhed som Danmarks fremfarne Konger bestræbt Os for, at Almueskolevæsenet maatte bringes til den størst mulige Fuldkommenhed“.

Skoleprotokollerne fra Aarhundredets Begyndelse viser, at Kongens gode Haab gik i Opfyldelse. Faye skriver saaledes, at medens ved Tiden 1810 kun ganske faa kunde læse og skrive, var det ved 1825 saaledes, at de fleste kunde baade læse og skrive af de, der besøgte Skolerne.

Faye døde 12te Marts 1845 og blev bisat i Thisted Kirke den 25de Marts. Ved denne Lejlighed blev sunget nedenstaaende Salme, forfattet af F. V. Trojel.

En hæderkronet Oldings Støv
vi bringe nu til Muldet!
han laante ikke vissent Løv
af Vaabenskjold og Guldet.
Som Yngling vandt han Digterglads,
som Mand og Olding Borgerkrands
hos Konge og hos Folket.

Det dæmred for det danske Sprog,
da det for ham sig føjed,
Naturens Kraft, hvorhen han drog,
til Skønheds Ler han bøjed,
og intet Løvværk skænked Ly,
hvor mangen Bøg nu søger Sky,
af Fayes Hænder plantet.

Men mest i Dag skal prises han,
i lange Sørgerader
som Kongens højtbetroede Mand
og Undergivnes Fader

for Dygtighed og Snilde stor,
for Kjærlighed og Mildheds Ord
i Hjærte og paa Læbe.

Som Psychen breder Vingen ud,
naar den er død som Puppe,
forklaret gik til Lysets Gud
den ædle, vise Gubbe.
Vor Taare rinder ved hans Lig;
Gud glæde i sit Himmerig
hans Sjæl den hendengangne.

Og Slægt kom og Slægt gik, og Fayes Navn og
Fayes Mandomsgerning i Brydningstiden blev glemt, glemt
som Livets Lod nu engang er. Han var dog en af dem, der
var med til at bygge gamle Danmarks Hus efter Neder-
lagets Aar, med til at lægge den Grundvold, hvorpaa Nu-
tidens Danmark er bygget. Vi skylder at mindes disse
gamle i vor travle Tid, der er sig selv nok.

Jubelsang

af G. Faye.

Afsunget i Thisted Kirke ved Reformationsfesten
29de Oktober 1817.

Lyset slukkes — Solen blegner;
Kraft og Ungdom svinder hen;
Løvet falmer — Egen segner
mod sin Barndoms Grav igen.
Men af Graven atter stiger
Livet i forynget Vaar.
Sønnen brydes, — Døden viger,
og en ny Natur opstaar.

Verdens Frelser — Zions Vægter,
Mørkets Fjende — Lysets Gud,
ryddede blandt fordums Slægter
Overtroens Klinte ud.
Kærlig var hans blide Lære,
Broderkærlighed hans Krav;
og dens Løn, dens Haab, dens Ære
smilte bag den dunkle Grav.

Men det lyse Tempel falder,
 styrtet om af Mørkets Hær.
 Daarskab knæler og paakalder
 ikke Gud, men Mennesker.
 Klerker slynger Dumheds Kæder
 om den taageblændte Jord,
 og imens Fornuften græder,
 mætte sig med Guld og Mord.

Da opsteg til dig, du Høje;
 Lastens Skrig og Dydens Raab,
 og dit ømme Faderøje
 smilte Vemod, smilte Haab.
 Du din djærve Tjener sendte,
 lagde Kraft i Heltens Haand,
 og den glade Verden kendte
 i hans Lære Jesu Aand.

Trygt paa Zions høje Tinde
 skal din Kirke evigt staa.
 Himlens Hære skal forsvinde,
 Jordens Herlighed forgaa;
 men din Almagt og din Ære
 og dit Rige staar endda.
 Lovet, takket, priset være
 du vor Gud! Halleluja!

Om Havboerne.

Af Ole Bang.

SKØNT afsondret fra det øvrige Samfund har Vestkystfiskerne dog ikke levet ubemærket. Hvem har ikke hørt eller læst om „Vestkystens Helte“? Og hvem har ikke moret sig over Fortællinger om „Vestkystens Molboere“? — Thi som Østjylland havde sine Molboere at læsse alle mulige og umulige Dumheder og Pudsigheder paa, saaledes har Vestjylland haft sine Havboere.

Og sandt er det, at deres Kampe i Fredens Tjeneste for at bjerge noget til Livets Ophold og for at redde Skibbrudne fra det overmægtige Vesterhav fuldt saa godt fortjener Navn af Heltedaad som Krigernes raa og ødelæggende Bedrifter. Men det er ogsaa sandt, at indtil for en Menneskealder siden stod Havboerne paa et saa lavt Kulturtrin, at fremmede, der pludselig blev hensat i et Vesterhavs-Fiskerleje, kunde fristes til at tro, at det var 100 og ikke 1000 Aar siden kristelig Oplysning fik Indgang i disse Egne.

Enkelte Fiskerlejer, f. Eks. Klitmøller, som havde Handelsforbindelse med oversøiske Steder, særlig Norge, stod dog paa et højere Kulturstandpunkt og var forholdsvis velhavende.

Klitterne havde sat Skel i Befolkningen. Da Kristendommen og politiske og borgerlige Hensyn hæmmede Vikingelivet og Selvtægt, saa at fredeligere Livssyn og Livsgerning kom i Højsædet, blev Arbejdet paa Landjorden vel det vigtigste; men vi kan tænke os, at det fri Liv paa de vilde Vover vedblivende var tiltalende for mange, og maatte de ikke sejle ud paa Røvertogt, saa maatte de da

bjerge fra selve Havet, og Fiskeriet blev vel saaledes et Bierhverv for de fleste, der kunde naa Havet (andre maatte nøjes med Limfjorden og Søerne), men for nogle blev Havfiskeriet et Hovederhverv. Disse Fiskere holdt sig saa nær Havet som muligt, og som Klitbæltet mellem Havet og det dyrkelige Land blev bredere, blev Forbindelsen mellem „Havboerne“ og Bønderne svagere. Hvor trægt det end gik for Kultur og Oplysning at vinde Indgang i vore afsides Landsdele, saa havde disse aandelige Magter dog langt vanskeligere ved at vinde over Klitterne. Havboerne stod i mange Hundrede Aar næsten paa et middelalderligt Standpunkt; Fiskeriudbyttet stod ikke i rimeligt Forhold til Indsatsen, der altfor ofte var Livet, og naar dertil kom Ulyst til Arbejde paa Landjorden og en overhaandtagende Drikfældighed, forstaar man, at skønt Havboerne var forsaavidt mere frit stillede end Bønderne, som de vel ikke har været saa afhængige af Magthaverne, saa var deres Kaar dog i Almindelighed langt uslere end Bøndernes.

Hvem der har set Vesterhavet i en rygende Storm, glemmer det aldrig. Men det er dog anderledes nervepirrende i en saadan Storm at se et Skib slynges ind mod Revlerne, se hvor det hugger og vælter sig, som i Fortvivelse, mens Takkelagen sønderrives som Spindelvæv og Masterne knækker som Tændstikker for de vildt fraadende Vandbjerge, der hvert Øjeblik styrter sig over den dødsdømte Sejler; se de ombordværende fortvivlet, bønfoldende række Hænderne mod Himlen og mod Landet og høre enkelte Skrig skære gennem Havets og Stormens Torden, og *da* at se Havboerne — efter forgæves Forsøg med Raketter — gaa ud i Redningsbaaden, hvert Øjeblik begravet under hushøje Bølger, der med skummende Kam styrter sig som Laviner over de forvovne, som tilsyneladende slider sig frem til den visse Død. Ved at se alt dette, der kunde faa den stærkeste til at ryste, fik man Respekt og Agtelse for de Mænd; og naar de vendte tilbage fra Skibet og fik alle de skibbrudne velbeholdne i Land, mens Skibet splintredes og forsvandt, ja, da følte Tilskuerne en begejstret Stolhed over, at det var vore Havboere, der vo-

vede deres eget Liv for at rive alle disse Skibsfolk ud af den visse Død.

Men til disse lysende Forgrunds-Optrin dannede de gamle Havboeres daglige Liv paa Landjorden en saare mørk Baggrund.

— Var det første *til Trods for* det andet, eller *som Følge* deraf? —

Da de kun havde smaa 5—6 Mands Baade, som maatte roes frem over Revlerne, gik der ofte lange Tider, hvor de paa Grund af uroligt Hav ikke kunde komme ud paa Fiskeri. Da blev der Nød i de fleste Hjem, saa Kone og Børn eller Manden maatte „op f e Land“ for at tigge. Maaske havde de lidt tørret Fisk, Ris-Limer eller om Sommeren Bær med til Landboerne i deres Rygkurv; ja, for de gamle Havboere gik saa at sige aldrig noget Steds hen uden Kurv paa Ryggen. Ofte gik de flere i Følge op gennem Klitterne og altid i Gaasegang bag efter hinanden, smaatrinende med den ejendommelige Sømands-Vuggen i Hofterne, saa Rygkurven gyngede. I grove, slubrede, pjaltede Klæder, Mændene med Sydvesten ned om Ørerne og et strikket Langklæde om Halsen, ogsaa om Sommeren; Kvinderne havde ogsaa Hoved og Hals indpakket, selv i den stærkeste Varme, men i Almindelighed gik de barfodede uden i de koldeste Vintermaaneder. De gik om Sommeren hjemme fra, mellem Midnat og Solopgang, saa de i den tidligste Morgenstund begyndte at hjemsoøge Gaardene omkring i Landsbyerne, ofte helt til Thisted. Altid tørstige, altid tiggende Øl, Brændevin og Tobak, derefter Fødevarer og atter Øl; klagende, bandende, sludrende, med krybende, ydmygt Udtryk i deres oppustede, vejrbidte Ansigt, med et dvask Blik, bag hvilket der skimtedes Snuhed. De rigtig durkdrevne Tiggere var saa øvede i at snakke løs om alt mellem Himmel og Jord, saa det var umuligt for Tilhørerne at holde sig alvorlige. Her er en Prøve, Ordene kommer remseagtigt tumlende uden Sætningsophold:

„Gomo'r! Gud velsigne Jer I seier møt i Jæ gue Daawer (de spiste Davre). Æ haar ent smajt Brø i mi Lyw

sin i Jahs de ved den søde Gui vi hai en bette Bei røged Ho næi æ haar ent Tak Muer æ mo taa en bette Tor ØI a jæ Paat. — — Tak Tak æ gik ud a vor Hus e Klok wa lissebestemt jæn i Næt Jøsses den laang Gaang de er æ haa saa unt i den Bien Kræisten do haar en bette Tor Brændvin æ fek Skaak i en i Høst Gu velsigne dæ Kræisten (Gaardmanden kommer med et Glas Brændevin, som Havboen, Kvinde som Mand, slaar i Halsen som en Draabe Vand). Tusind Snes Tak de wa nøj graaw godt Brændvin, Gu send mæ snaa nøj mier æ haar en Pa' Limmer do ska ha Kræisten Tak Muer, æ mo taa en bette Tor ØI do ka gi mæ en bette Klat Katøfler fuer em Jøsses mi Bien vi faar uwn Væjle æ ska hen te Sjørind Møl' æ ku ent tohl aa sæt en te æ Jowr aa træj epo en far æ kam laandt øster i e Klit æ mo fo en bette Støk Brø Muer aa Gui bewaar Jær aam æ mo fo de Skifuld Mjælk aa Brø I haa læwnt fræ Jæ Daawr æ ska ha nøj Miel dær er en Pa' Limmer Kræisten æ ska haaw Jær mæ en røged Ho naar æ kommer op i e Land ijæn de æ wes aa sand' æ skal manne Tak mi Kuen støwter a Gall aam æ kommer ent hjem mæ en bette Bei Kyd aa kog' epo æ trow'r de vil ræen de blywe saa swot her aawen i Sydvæist vi haar ent Brø i vor Hus hun saah akkuraat te mæ da æ gik ud gjemmel e Stolper (Dørkarmen) gid æ so dæ aaller mier.“

Gaardmanden spørger, om de har været paa Havet i de sidste Dage.

„Ti stell aa haald di Mond Kræisten vi haar ent sit Feskbien sien i noen Sidsten da vi haad nær ent kommen i Land i Jesse søde Navn i Stjenbjærre gik stue Pouls Folk i e Haw da di lænd do vil gi mæ en bette Tæi (Skraa) aa pot i mi Mond næi de haar ent de haar ingen Hail væt de ved den søde Gui i Himlens Rige paa Jordens Klode vi haar ent te waa Føe manne Tak dæ legger æ di tow Limmer —.“

Gaardmanden rækker ham Skraakardusen, hvoraf han tager en Skraa som et Gaaseæg. Men da Gaardmanden saa siger, at han ingen Brug har for Limerne (Ris-Feje-

koste), da store Svend har været der med Limer i Dag, udbryder Havboen:

„Haar han wæt her — allereh i Daa? Han rænd'r e Land øwer mæ hans rødden Limmer de tobele Spitakkel han sulter hans arme Guds Baer aa tæske dem aa hans Kuen røe Mætt I kinner hend' hun slaar ald de blo Brændvin i henne rødden Hals hon ka fo sæje do han haa wæt her i Daa?

„Ja.“

„Satten sku stød' har Tærmer ud a hans Øwnstien hans laang Dræng ku ent blyw konfemiered han ku ent swaar e Præist han sprenger øwer e Land de var en bette Klat Kætøfler Kræisten — — —.“

Naar Havboen havde sludret og klaget, tigget og takket, velsignet og bandet saalænge, at der ikke var mere at bjerge og endelig endnu engang tømt den atter fyldte Ølkaavs — med den vældige Skraa i Munden —, saa gik han, efterladende sig en ulidelig Fiskestank. Naar han saa kom ud, gravede hans snavsede Fingre Skraaen ud og puttede den i Lommen, og da han tiggede og trygledede paa samme Maade hvert Sted, han kom, kunde han have et en Gros Lager af Skraatobak i Lommerne paa Hjemvejen. Kurven var da fyldt med alskens sammentiggede Fødevarer og ofte var han selv saa fuld af Øl og Brændevin, saa Byrderne blev for overmægtige og Rusen maatte soves ud i en Grøft eller ved en Halmstak.

Mest krybende ydmygt og kejtet teede Havboerne sig dog paa finere Steder, f. Eks. i Præstegaarde og i Thisted.

Naar de spyttede ved Siden af Spyttebakken, og man saa opfordrede dem til at spytte i denne, kunde de svare:

„Nei — æ er ent saa fin, te æ vil spøt i saant en pæn Fad.“

Eller naar de omhyggelig undgik at træde paa Dørmaatten, naar de gik ind, men tørrede deres Fødder pænt af paa den, naar de gik ud. —

Man paastod rigtigt nok, at de ikke var saa dumme, som de løb avet om til, og skønt deres Klager oftest var ærlige nok — fremkaldt af den bitreste Nød —, saa var

dog mange af dem, baade Kvinder og Mænd, Mestre i Forstillelseskunsten; de kunde velsigne og forbande, raabe og hviske, græde og le o. s. v. næsten i samme Aanddrag, i al Fald med saa forbløffende pludselige Overgange, at en Skuespiller maatte tabe Mod og Mæle ved at høre og se det.

Utallige er de Anekdoter, som fortælles om Havboerne. Men nogle af dem fortælles fra forskellige Steder og paa forskellig Maade, hvad der viser, at de er udpyntede og nogle af dem vel helt opdigtede.

En Havbo havde været ved Doktor. Da han kom hjem, blev han spurgt om, hvad han saa fejlede og — om Doktoren forbød ham at drikke Brændevin?

„Nej.“

„End Rom?“

„Nej — han nævnt ed aaller.“

„De wa da wal.“

„Ja. Men han saah de der sand var — æ mot ent Spiritus drik’.“

En Karl mødte paa Sessionen med høj Hat; den blev revet ham af Hovedet, men den var fyldt med Pebernødder, som Havboen nu, bandende og klagende over at de saadan kastede med Guds Gaver, kravlede rundt for at opsamle mellem Benene paa Sessionsherrerne. „Ud med ham!“ raabte de

Han fik sit Udygtighedspas.

En Havbo var slem til at gaa paa Jagt paa Statens Arealer i Klitterne. En Gang saa han Overopsynet komme sig i Møde; det saa galt ud for ham, men han var ikke raadvild: han skruede Laasen af Bøssen og puttede den i Lommen. Rolig fortsatte han sin Gang med Geværet i Haanden, som om han gik i sit lovlige Ærinde.

Om han ikke vidste, at han var paa forbudne Veje? raabte Overopsynsmanden.

Jo, — det kunde gerne være, at han ikke maatte gaa her. —

Gaa her — ja, men han gik jo paa Jagt, — om han ikke vidste, at det var forbudt?

Paa Jagt, — udbrod Havboen med godt paatagen Forbavselse, idet han rakte Geværet frem, — om han kunde skyde med en Bøsse uden Laas?

Fogden saa, at han var overlistet, han truede ad Havboen og ytrede noget om, at han nok brugte Bøssen til at skyde med alligevel.

Ja, — grinede Havboen — det er Lysten, der driver Værket. —

Den Slags Historier er der et Utal af, og de fleste er vel almindelig kendt; enkelte har før været trykte, f. Eks. den om Aggerboen, der med sin Hund kom forbi en Kirke, hvori der var Gudstjeneste. Han gik ind og saa, der sad Folk i „Baase“, han og hans Hund blev staaende i „Grebningen“. Saa hørte han en Mand, der stod oppe i en Grubekedel og med en Møllesten om Halsen, raabe: „Hvorledes er du kommen her ind og har ikke Bryllupsklædningen paa?“

„De ska æ sæj dæ“, svarede Aggerboen kæk, æ ska just hen aa —.“

Men Manden i Grubekedlen var vist meget tunghør eller meget vred for han vedblev:

„Tager ham og kaster ham ud i det yderste Mørke —“

„De ska I et fo behov — kom no Kisæ,“ sagde Aggerboen og skyndte sig ud med sin Hund.“

Historien fortælles paa mange Maader.

— — —

Det kunde aldrig rigtig bankes ind i de gamle Havboeres Bevidsthed, at det var Forbrydelse at „bjergge“, hvad de fandt paa eller ved Havet. At tage en „Pind“ i Havstokken, at det var at stjæle — nej, det var de for dumme eller for kloge til at erkende. Tømmer og alt andet Strandingsgods af Værdi bar de om Nætterne op fra Stranden og begrov det i Klitterne indtil det ved Lejlighed kunde afhændes til Bønderne for en Ubetydelighed. Opdagedes det af Toldbetjenten eller Strandfogden, eller det blev meldt af en Uven, saa reddede de sig dog oftest ud af Klemmen uden Straf. Enten spillede de Idioter, der ingen Ting vidste eller forstod og ingen Ting kunde svare paa, eller de ved

deres Snuhed, Slagfærdighed og endeløse Udenomssnak bragte Rettens Folk til Fortvivlelse, saa Sagen maatte opgives. Tog man endelig en paa fersk Gerning, saa der vankede Straf, kunde han gøre Dommeren begribelig, at saa kunde han „ta' hele Kysten med“. Meningen var, at alle paa Vestkysten havde „bjerget“ paa samme Maade som han.

At der uu og da var vigtige og store Værdier, der fra strandede Skibe „bjergedes“ af Havboere og forsvandt, er en Selvfølge; og skønt de almindelige „Guldkiste“-Fortællinger vel er Digt, kunde det dog hænde, at en Havbo-Familie pludselig blev velhavende, ja endog byggede sig et Hus, der i Sammenligning med Fiskernes almindelige Hytter var et Palads, — uden at nogen vidste, hvorfra denne Velstand stammede.

I Sejlskibenes Tidsalder strandede der langt flere Skibe paa Vestkysten end i vore Dage. Direkte og indirekte havde Havboerne Fortjeneste ved Strandinger, saa at et Aar med gode Strandinger regnedes for mere end et godt Fiskeaar. En stor og kostbar strandet Ladning kunde for en Tid løfte Havboernes Kaar og Humør i den Grad, at onde Tunger sagde, „de søbede Brændevin med Skeer“.

De gamle Historier om, at Havboerne lokkede Skibe paa Land med Lys, og at de dræbte de levende Skibbrudne, hører vel mest hjemme i Fantasiens Verden; i al Fald var en saa barbarisk Handling nok noget enestaaende og ligger langt tilbage i Tiden.

Som deres Vikinge-Forfædre havde de gamle Havboere ingen Lyst til Arbejde paa Landjorden. Om Sommeren, da Fiskeriet ikke gav synderligt af sig, drog nogle af de unge Mænd ud „at fare“ med fremmede Skippere; og nogle af de hjemmевærende Mænd og Kvinder tog Høsttjeneste hos Gaardmænd og paa Herregaarde. Men saa godt som alle søgte snarest mulig tilbage til deres fattige Hjem paa Fiskerlejets øde Sandslette i Havets salte, stærke Aande. Oppe i Landet skulde de jo ogsaa altid „holde Lyset“, gøres Nar af, vel mest paa Grund af deres Ukendskab til Landboforhold, deres Sprog og ringe Oplysning.

Oplysning! Ja, hvorledes skulde de være blevne oplyste? Deres Skolelærere var oftest Folk, der ikke vidste eller kunde ret meget, ud over at bruge Tampen eller Spanskrøret, og Børnene havde derfor ingen Lyst, endsigelig Pligt, til at gaa den oftest lange Vej til „Skolen“. Men det gjaldt jo dog om at blive konfirmerede, Konfirmationen var nok Livets vanskeligste Knude for de gamle Havboere. De fleste Havbøbørn kunde kun svare Præsten paa de aller-almindeligste Spørgsmaal, og mange „gik til Præsten“ i flere Aar, før hans Velærværdighed forbarmede sig over dem og konfirmerede dem. Nogle stod som umælende under Katekisationen og kunde ikke svare et eneste Ord paa selv de mest kendte Spørgsmaal, og nogle kunde give saa klownagtige Svar, at Tilhørerne krympede sig for at undertrykke Latteren. F. Eks. naar en paa Spørgsmaalet: Hvem er din Frelser? kunde svare: Pæ Wolsen! (En gammel ueksamneret Skoleholder). Eller naar en læste; „Evige Fader, som kærlig regerer Himmel og Jord, no wælter e Bued“ (Baad).

Med Hensyn til almindelig Guds frygt, Tro og Overtro, stod de dog maaske ikke synderlig lavere end Landboerne paa samme Tid. Nogle kunde knæle ved Baadene og bede til Vorherre, før de sejlede ud paa Havet; de troede paa Præsten som Guds Repræsentant og paa Hekse, Spøgelse o. s. v., som de fleste andre i Landet.

Naar vi nu ser Vesterhavets Fiskerlejer med deres nette, venlige Huse, store tidssvarende Skoler, smukke Villaer, store Motorbaade o. s. v., og kender den oplyste og ædruelige Fiskerbefolkning, saa faar vi et mægtigt Indtryk af, at der har været Livskraft i den gamle Vikingeslægt; ti den aandelige og materielle Udvikling, der er foregaaet der ude paa Kysten i et Par Menneskealdre, er lige saa enestaende som den er glædelig.

Medlemsliste.

Paa Landet i Thy.

Abildhauge, Sagf., Vestervig.
 Andersen, A., Styvelgaard.
 Andersen, L., Lærer, Odby.
 Andersen, Lærer, Klitmøller.
 Bach, Grosserer, Vestervig.
 Bendixsen, Postm., Vestervig.
 Bluhme - Knudsen, Distriktsl.,
 Vestervig.
 Christensen, Lærer, Skjoldborg.
 Dahl, Sognepræst, Sennels.
 Dam, Laur., Sognef., Boddum.
 Ditlevsen, Lærer, Elsted.
 Engelsted, Frue, Vestervig.
 Fuglsang, Forst., Thyl. Højsk.
 Graversen, Købm., Hvidbjerg.
 Grøn, A., Lærer, Nørhaa.
 Hancke, L., Købm., Vestervig.
 Hansen, Propr., Egebaksande.
 Hoelgaard, Gaardejer, Barslev.
 Hoppe, Lærer, do.
 Hornstrup, Gaardejer, Hørdum.
 Hørlyk, Sognepræst, Bedsted.
 Jensen, Poul, N. Skjoldborg.
 Jensen, Lærer, Hvidbjerg Th.
 Jensen, Gæstgiver, Stenbjerg
 Jensen, Lærer, Nors.
 Jørgensen, Sognepræst, Visby.
 Jørgensen, Lærer, Lyngs.
 Kallerup, Hornshøjg., Hvidbjerg.
 Kierkegaard, A. K., Lærer,
 Vestervig.
 Kjær, Vilh., Læge, Hurup.
 Klojgaard, Kr., Gaardbst., Stag-
 strup.

Kløcker, Kr., cand. pharm.
 Koldby.
 Krarup, Sognepræst, Nors.
 Krarup, Sognepræst, Hvidbjerg
 v. Aa.
 Lauritzen, Stenshøjg., Hvidbjerg.
 Leerskov, M., Propr., Færgæg.
 Lings, Gaardejer, Heltborg.
 Lomholt, Sognepræst, Snedsted.
 Madsen, J., Husmand, Styvel.
 Møller, Chr., Købm., Koldby.
 Nielsen, O., Lærer, Sønderhaa.
 Nielsen, Læge, Koldby.
 Nielsen, M., Lærer, Hokser.
 Nygart, Andersen, Landstingsm.,
 Nygaard, Hvidbjerg.
 Nørgaard, Nørlund, Skjoldborg.
 Nørgaard, Proprietær, Rostrup.
 Odgaard, J., Hvidbjerg Th.
 Odgaard, Proprietær, Smerup.
 Pedersen, P., Lærer, Brond.
 Poulsen, L. Grdj., Skjoldborg.
 Poulsen, Munk, Lærer, Vorupør.
 Poulsen, Hotelejer, Vorupør.
 Rasmussen, Lærer, Skjoldborg.
 Rasmussen, Sognepræst, Hun-
 strup.
 Rasmussen, Lærer, Nors Biskole.
 Riis, M., Lærer, Smerup.
 Sandberg, Apoteker, Koldby.
 Sindbjerg, Proprietær, Kallerup.
 Skadholm, I. P., Propr., Møgel-
 vanggaard.
 Sloth, N., Gaardejer, Barslev.

Sloth, Sparekassedirektør og
Gaardejer, Styvelgrd.
Smidt, Lærer, Silstrup.
Søgaard-Christensen, Dyrlæge,
Koldby.
Sørensen, Gaardejer, Hvidbjerg.

Sørensen, Propr., Vestervig Kl.
Tilly, Lærer, Hørsted.
Toft, E., Læge, Vestervig.
Tolbøl, J. B., Købm., Hørdum.
Vestergaard, Chr., Handels-
kommis, Sønderhaa.

Hanherred.

Bach, Joh., Købmand, Vesløs.
Damsgaard, Jens, Lærer Klim.
Dige, C., Gaardbestyrer, Øsløs.
Gade, Carl, Sagf., Fjerritslev.
Guldhammer, Skræder, Øsløs.
Hansen, W., Sognepræst, Kærup.
Hansen, Sognepræst, Kjettrup.
Jacobsen, J. C., Lærer, Øsløs.

Jensen, G. P., Lærer, Husby.
Kjelstrup, L. J., Lærer, Arup.
Kragholm, Mejeribestyrer, Tøm-
merby.
Leth, H., Provst, Aggersborg.
Nielsen, A. C., Lærer, Kjettrup.
Nørhave, J. P., Folketmd., Vust.
Sodborg, Lærer, Vesløs.

Thisted Købstad.

Aaberg, M., Redaktør.
Agerholm, M., Lærerinde.
Andersen, Chr., Kunstmaler,
Lærer.
Bach, A., Grdj., Kristianslyst.
Bang, Ole, Partikulier.
Bayer, fhv. Slagter.
Bendixsen, C. F., Bankdirektør.
Bendixsen, Carl, Fabrikant.
Bendixsen, K., Enkefrue.
Berg, O., Amtsforvalter.
Bjerregaard, S., Herredsfuldm.
Bjørndahl, Lærerinde.
Bloch, E. H. V. S., By- og Her-
redsfoged.
Boesen, J. C., Kæmner.
Bunch, C. K., Kunstdrejer.
Børresen, Th., Overlærer.
Christensen, R., cand. phil.,
Realskolelærer.
Dela, Carl, Urmager.
Faddersbøl, H., Partikulier.

Frederiksen, N. S., Købmand.
Galster, J. G., Amtsfuldmægtig.
Givskov, Herredsfuldmægtig.
Gram, L. H., Fotograf.
Hald, P. L., Lærer.
Hansen, Jac., Sognepræst.
Helstrup, Konsul, Vinhandler.
Henke, M., Lærerinde.
Holdt, cand. theol., Realskole-
lærer.
Hove, T., Direktør.
Høyer, Slagteridirektør.
Jansen, Billeskov, Overretsagf.
Jelsen, J., Lærerinde.
Jensen, Gæstgiver, Landmands-
hotellet.
Johnsen, M., Landstm., Konsul.
Kamp, L., Klasseotterikollektør.
Karner, K., Amtsfuldmægtig.
Kirkegaard, Jens, Snedker.
Kjærgaard, A. N., Købmand.
Knakkegaard, Snedker.

Larsen, Anton, Gasmester.
 Lavrsen, Jens, pens. Lærer.
 Leerhøj, F. C., Manufakturhdl.
 Lund, M., Skibsmægler.
 Michelsen, Overretssagfører.
 Møller, Poul, Lærer.
 Nielsen, N. S., Redaktør.
 Nielsen, H. J. E., Direktør.
 Nielsen, P., Lærer.
 Nørgaard, Chr., Lærer.
 Nørgaard, Gr., Overlærer.
 Nørgaard, A. F., Sagfører.
 Ottesen, A., Fiske-Eksportør.
 Petersen, Gartner, Avstralesm.
 Petersen, H., Lærer.

Preuss, M., Lærerinde.
 Rasmussen, R., Handelsbest.
 Selmer, N. C., Skræder.
 Skaarup, N., Urmager.
 Spangberg, N. L., Købmand.
 Spanggaard, K., Lærer.
 Sørensen, M., Guldsmed.
 Tarp, Driftsbestyrelse.
 Thomsen, Th., Sagfører.
 Thygesen, H. P., Lærer.
 Thykier, N. J., Manufakturhdl.
 Topp, Wilh., Skomager.
 Vøhtz, Konsul, Vinhandler.
 Yde, N. K. J., Læge.

I det øvrige Land.

Andersen, N., Etatsraad.
 Bach, J. C., Lærer, Nakskov.
 Balslev, Th., Frimenighedspræst,
 Ø. Jølby.
 Breinholt, K., Frk., Esbjerg.
 Breinholt, C., Konsul, Esbjerg.
 Fryd, Telegrafbestyrer, Aalborg.
 Hansen, C. A., Fyrmester, Vejro
 Fyr pr. Fejø.
 Klitgaard, Postassistent, Aal-
 borg.
 Landsarkivet for Jyll., Viborg.
 — « Fyn, Odense.
 — « Sjælland, Kø-
 benhavn.
 Mikkelsen, Kr., Lærer, Haurum
 pr. Hammel.

Møller, C. V. V., Biskop, Aal-
 borg.
 Pedersen, H., Dr. phil., Apo-
 teker, Frederikssund.
 Overgaard, J. C., Høttrupgaard,
 Gramrode St.
 Rasmussen, Sognepræst, Born-
 holm.
 Rigsarkivet, København.
 Salling, By- og Herredsfoged,
 Hobro.
 Simony, Stiftamtmand, Kammer-
 herre, Odense.
 Sunesen, S. K., stud. mag.,
 Walkendorfs Kolleg., Kbh.
 Tidemann, cand. polyt., Mos-
 ager, Hammel.

Indholdsfortegnelse.

	Side
Træplantning i Thy i Fortid og Nutid. Af Overplantør Jespersen	3
Nogle Oplysninger om Søhelten Niels Juels Barndom i Thy. Af cand. theol. Jørgen Lundbye	15
De gamle Degne. Af Lærer Severin Christensen, Skjoldborg	17
St. Thøger og Minder om St. Thøger. Af P. L. Hald	41
Gamle Skikke i Vester Han Herred. Af Jens Damsgaard, Klim	49
Bygholm og Vesløs Vejler. Af N. Sodborg.	63
Middelalderlige Figurstene i Thisted. Af Overretssagfører H. Billeskov Jansen, Thisted	85
Amtmand, Conferentsraad Gerhardt Faye. Af Jens Damsgaard, Klim	89
Om Havboerne. Af Ole Bang.	100
Medlemsliste	109